T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İSLAM TARİHİ VE SANATLARI (TÜRK-İSLAM EDEBİYATI)
ANABİLİM DALI

ÇERKEŞÎZÂDE MEHMET TEVFÎK EFENDİ VE KASÂİD-İ TEVFÎK'İ

Yüksek Lisans Tezi

Şeyma Yeşil

ANKARA-2013

T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İSLAM TARİHİ VE SANATLARI (TÜRK-İSLAM EDEBİYATI)
ANABİLİM DALI

ÇERKEŞÎZÂDE MEHMET TEVFÎK EFENDİ VE KASÂİD-İ TEVFÎK'İ

Yüksek Lisans Tezi

Şeyma Yeşil

Tez Danışmanı
Yrd. Doç. Dr. Abdülmecit İSLAMOĞLU

ANKARA-2013

TEZ ONAY SAYFASI

T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İSLAM TARİHİ VE SANATLARI ANABİLİM DALI
TÜRK İSLAM EDEBİYATI BİLİM DALI

ÇERKEŞÎZÂDE MEHMET TEVFÎK EFENDİ VE KASÂİD-İ TEVFÎK'İ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Tez Danışmanı : Yrd. Doç. Dr. Abdülmecit İSLAMOĞLU

Tez Jürisi Üyeleri

Adı ve Soyadı	**İmzası**
Prof. Dr. Mustafa AŞKAR	
.....	.....
Doç. Dr. Zülfikar GÜNGÖR	
.....	.....
Yrd. Doç. Dr. Abdülmecit İSLAMOĞLU	
.....	.....

Tez Sınavı Tarihi 24.06.2013

(Tez Beyan Belgesi)

TÜRKİYE CUMHURİYETİ

ANKARA ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Bu belge ile, tezdeki bütün bilgilerin akademik kurallara ve etik davranış ilkelerine uygun olarak toplanıp sunulduğunu beyan ederim. Bu kural ve ilkelerin gereği olarak, çalışmada bana ait olmayan tüm veri, düşünce ve sonuçları andığımı ve kaynağını gösterdiğimi ayrıca beyan ederim.(..24.../...06...../.2013.)

Tezi Hazırlayan Öğrencinin

Adı ve Soyadı

.....Şeyma Yeşil.....

İmzası

.....

İÇİNDEKİLER……..I
ÖNSÖZ……IV
KISALTMALAR……..V
GİRİŞ……..1
XIX. Yüzyılda Osmanlı'nın Siyasî ve Edebî Hayatı……..1

BİRİNCİ BÖLÜM
MEHMET TEVFÎK EFENDİ'NİN HAYATI, ŞAHSİYETİ VE ESERLERİ
1. HAYATI……...7
1.1.Doğumu……..7
1.2.Eğitimi..…….…..8
1.3. Görevleri……8
1.4.Meclis-i Meşâyih ……..11
1.5.Ölümü……. ……..14
1.6.Ailesi..……...14

2. EDEBÎ ŞAHSİYETİ……..16
3. ESERLERİ…….21
3.1. Mensur Eserleri……21
3.1.1. Meziyyet-i İslâmiyye…….21
3.1.2. Gâyetü'l-Beyân fî-İlmi'l-Mîzân……22
3.1.3. Behcetü't-Tarf fî-İlmi's-Sarf…….22
3.1.4. Hediyyetü's-Sıbyân……..22
3.1.5. İcmâl-i İlm-i Nahv……23
3.1.6. Tuhfetü's-Sıbyân ……..23
3.1.7. Miftâhu'l-Akâid……23
3.1.8.Levâyihu'l-Kudsiyye fî-Fedâili'ş-Şeyhi'l-Ekber……..23
3.1.9.Mecmûa-i Fedâil……23
3.1.10.el İtkân fî tahkîki'l- İmân……....23
3.1.11.Tahkîk-i İdrâkât……23

3.1.12.Risâle-i fî kabûli't-tevbe……...23
3.1.13.Risâle fî men teessera'l-harâre ve'r-rehâve ve'l heyecân……23
3.1.14.Risâle fî'l-akl……23
3.1.15.Giritli Sırrı Paşa'nın eseri olan Nakdü'l-kelâm fî akâidi'l-İslâm adlı kitaba tenkid ve tashîhi ile ilgili risâle……..23
3.1.16.Risâle fî-hakkı'ş- şehâdeti alâ nefyi illâ fî aşri mesâil.23
3.1.17.Şerh-i Akâid-i Nesefî Tercümesindeki Hatalara Dair Risâle……..23
3.1.18.Ta'zîmu's-Sahâbe…….....23
3.2. Manzum Eserleri……..24
3.2.1.Vatan Kasîdesi……...….24
3.2.2. Kasâid-i Tevfîk…….26

İKİNCİ BÖLÜM
KASÂİD-İ TEVFÎK ADLI ESERİN İNCELENMESİ
1.KASÂİD-İ TEVFÎK'İN YAZILIŞI VE BAZI HUSUSLAR…..27
1.1.Telif Sebebi, Yazıldığı Yer ve Zaman……..27
1.2. Bölümleri ve Konuları…….27
2. ŞEKİL VE TÜR ÖZELLİKLERİ……...…29
2.1. Nazım Şekilleri-Vezinler-Beyit Sayıları…..…….29
2.2.Nazım Türleri……30
2.2.1.Tevhîd…….30
2.2.2.Na't…….30
2.2.3.Mi'raciyye……..31
2.2.4.Medhiyye……..…….31
2.2.5.Mersiyye…….32
2.2.6.Nasihatnâme……...32
2. 2. Kafiye……..32
2. 2. 1. Yarım Kafiye……...32
2. 2. 2. Tam Kafiye……..33
2. 2. 3. Zengin Kafiye……..33

2. 3. Redif……34
2. 3. 1. Ek Redif……...34
2. 3. 2. Kelime Redif……...34
3. DİL VE İFÂDE ÖZELLİKLERİ……35
4. AYET VE HADİS İKTİBASLARI…….38
5.KASÂİD-İ TEVFÎK (METİN)…….40

SONUÇ…….123
BİBLİYOGRAFYA…….125

ÖNSÖZ

Kasîde; hemen her konuda yazabilme imkânı sunan, bu sebeple de çokça tercih edilen, şaire sanatını konuşturma fırsatını sağlayan bir nazım şekli olarak klasik edebiyatımızda yerini almıştır. Geçmişe ait her şeyin hoyratça eleştirildiği ve klasik edebiyat anlayışından hızla uzaklaşıldığı bir dönemde hoş bir seda bırakmak, edebiyat tarihimizde bir yer edinmek maksadıyla çoğu kasîdelerden oluşan bir *Dîvânçe* kaleme alan mutasavvıf şairimiz Çerkeşîzade Mehmet Tevfîk Efendi'nin, nâmı diğer *Kasâid-i Tevfîk* adlı eseri üzerine ayrıntılı bir çalışma yapılmamış olması bizi bu eser üzerinde çalışmaya sevketmiştir.

Çalışmamız iki bölümden oluşmaktadır.

Birinci bölümden önce, girizgâh olarak, müellifimizin yaşadığı dönemin siyasî ve edebî özellikleri başta olmak üzere farklı bakış açılarından dönemin genel durumu hakkında tespitler yer almıştır.

Birinci bölümde; Mehmet Tevfîk Efendi'nin hayatı, şahsiyeti ve eserleri hakkında bilgiler verilmiştir. Bu aşamada müellifimizin eseri bize en önemli bilgi kaynağı olmuştur. Sonrasında şair hakkında bilgi veren edebiyat ve tarih kaynaklarından faydalanılmıştır. *Dîvânçe*'nin dışında müstakil olarak yazılan "Vatan Kasîdesi" adındaki manzum eseri ile mensur eserleri olan risalelerine de bu bölümde yer verilmiştir.

İkinci bölümde eserin incelenmesi kısmına geçilmiş, yazılışı ile ilgili hususlar olan; telif sebebi, yazıldığı yer-zaman, bölümleri, konuları hakkında bilgiler verilmiş, eserin şekil ve tür özellikleri metinden seçilen örneklerle anlatılmaya çalışılmıştır. Devamında transkripsiyonlu metin, sonrasında ise Sonuç kısmı sunulmuştur. Faydalanılan kaynaklar ise Bibliyografyada sıralanmıştır.

Bu çalışmada tez konusunu belirleme dâhil çalışmaya istikamet veren Doç. Dr. Zülfikar Güngör hocamıza ve sonrasında çalışmanın her merhalesinde sabırla çalışmamıza emeğini, mesâisini harcayan danışman Hocam Yrd. Doç. Dr. Abdülmecit İslamoğlu'na, ayrıca derin bilgisine başvurduğumuz Prof. Dr. Mehmet Akkuş Hocamıza kalbî teşekkürlerimi ve en derin hürmetlerimi arz ediyorum.

Şeyma Yeşil

Emek-2013

KISALTMALAR

a.g.e.	: Adı geçen eser
a.g.b.	: Adı geçen bölüm
a.g.m.	: Adı geçen makale
Bkz.	: Bakınız
Bl.	: Bölüm
By.	: Beyit
c.	: Cilt
D.İ.A.	: Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi
M.E.B.	: Milli Eğitim Bakanlığı
s.	: Sayfa
sy.	: Sayı
T.D.K.	: Türk Dil Kurumu
ty.	: Basım tarihi yok
Yay.	: Yayınları, Yayıncılık, Yayınevi

GİRİŞ

XIX. YÜZYILDA OSMANLI'NIN SİYASÎ VE EDEBÎ HAYATI

Çalışmamızın konusu olan Mehmet Tevfîk Efendi 1826-1901 yılları arasında, İmparatorluğun en zor ve en uzun dönemi olan ve Osmanlı'nın "Hasta Adam" yaftasını yediği, gelişen milliyetçilik akımının hızla yayılıp özellikle çok uluslu imparatorlukları tehdidi altına aldığı bir devirde yaşamıştır. Aynı dönem itibariyle dünyada ise neolitik devirden beri en büyük patlama, buhar medeniyeti ile ortaya çıkmıştır.[1] Hızla gelişen ve dengelerin acımasızca yer değiştirdiği medeniyetler içinde, varoluş mücadelesi veren imparatorluk için ıslahatlar ve teceddüd çabalarının artık elzem görüldüğü, Batı'nın üstünlüğünün açıkça kabul edildiği bu zorlu dönemin padişahları sırasıyla şöyledir; II. Mahmut (1808-1839), Abdülmecid (1839-1861), Abdülaziz (1861-1876), V. Murad (1876-1876), II. Abdülhamid 1876-1909).

Bu karmaşık dönemde çeşitli vazifelerde bulunan Mehmet Tevfîk Efendi'yi daha iyi anlamak için yaşadığı dönemin siyasî-sosyal ve edebî durumunu genel hatlarıyla incelemenin faydalı olacağı kanaatindeyiz.

II. Mahmut Dönemi (1808-1839)

Müellifimizin çocukluk yıllarına tekabül eden bu dönem Sultan II. Mahmut'un hükümran olduğu yıllardır. II. Mahmut amcası III. Selim gibi aynı amaçlara sahip yenilikçi bir Osmanlı sultanıdır. Osmanlı sisteminin tamamını, bu sistemden çıkarları olanların şiddetle reformlara karşı çıkacak olmalarına rağmen, modernleştirmesi gerektiğini bilmekte ve istemektedir.[2] Türkiye tarihinin çok önemli bir safhasını teşkil eden saltanatını iki ayrı dönemde incelemek mümkündür.[3] İlk dönem Rumeli'de ve Anadolu'da devlet otoritesinin hemen hemen hiç kalmadığı, hazinenin boşaldığı, deniz ve kara kuvvetlerinin perişan olduğu dönemdir; ayrıca

[1] İlber Ortaylı, "XIX. Asır Yakın Uzak Tarihimiz", **Osmanlı Siyaset**, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 1999, c.2, s.45.
[2] "II. Mahmud'un Saltanatı Dönemi", **Türkler**, (Editör: Hasan Celal Güzel, Kemal Çiçek, Salim Koca), Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 2002, c.12, s. 619.
[3] Süleyman Hayri Bolay, "I. Mahmud", **Yeni Türk Ansiklopedisi**, Ötüken Neşriyat, İstanbul, 1995, c. 6, s. 2133.

ülke İngiltere ve Rusya ile savaş halinde bulunmaktadır. 1809'da İngiltere ile 1812 yılında da Ruslarla İmparatorluğun toprak kaybettiği barış anlaşmaları yapılır. Arabistan ve Arnavutluk gibi bölgelerde isyanlar güçlükle bastırılır. Bağımsızlık hareketleri dış güçlerin tahrikiyle her geçen gün artmakta, toprak kayıplarının önüne geçilememektedir.

İç asayişi sağlamak için ilk adım olarak Sultan, Sened-i İttifak'ı imzalar. Böylece âyânların devlete tekrar bağlandığını düşünerek İmparatorluk için gerekli yenilik hareketlerine amcası III. Selim'in oluşturmayı düşündüğü Nizâm-ı Cedid'i kurarak başlatır.[4] İkinci dönemin başlangıcı 1826 olarak kabul edilir ve Vaka-i Hayriye diye bilinen Yeniçeri ocağının kaldırılması bu tarihte gerçekleştirilir. Peşi sıra askerî alanda yenilikler silsilesi başlatılır. "Asâkir-i Mansûre-i Muhammediye" adıyla yeni askerî birlikler kurulur. Savaşta yaralıların tedavisi için Askerî Tıp Okulu, orduda yabancı subay kullanmamak için Harp Okulu açtırılır. Yetişmiş elemanlar kazanmak için yurt dışına öğrenciler gönderilir (1827). Yenilikler sadece askerî alanda değil her alanda yapılmaya başlanır. 1829'da kıyafet inkılâbı ile fes, pantolon ve ceket memurlar arasında mecburî kılınır. İlk nüfus sayımı yapılır. Türk gazeteciliğinin başlangıcı olan Takvîm-i Vekâyi'nin kurulması da bu dönemde sağlanır.

Bu reformların yapıldığı sırada 1827'de Navarin'de Osmanlı donanması İngiltere, Rusya, Fransa ittifakı tarafından yakılmış; 1830'da Fransa Cezayir'i işgal etmiş; 1839'da Mısır'da Mehmet Ali Paşa, Osmanlı devletini uzun süre zor durumda bırakacak tarihinde görülen en büyük ayaklanmayı gerçekleştirmiştir. Bu ayaklanmanın sonucunda Osmanlı'nın yenilgiye uğradığını öğrenemeden II. Mahmud uzun zamandır yakalanmış olduğu hastalığı sebebiyle hayatını kaybeder.

Yaptığı reformlar sebebiyle *Gavur padişah* olarak anılan II. Mahmud'un çabaları İmparatorluğun yıkıma sürüklenmesini ve büyük toprak parçalarının kaybını engelleyememiştir. Bunun yanında yaptığı düzenlemelerle ülkeyi geri dönüşü olmayan bir yolda, bugün bile etkisini sürdüren bir batılılaşma hareketine sevk etmiştir. Modernleşme tarihimizde önemli bir yere sahip olan Tanzimat Fermanı

[4] Abdülkadir Özcan, Cezmi Eraslan, "II.Mahmud", **Osmanlı Ansiklopedisi**, İz Yayınları, İstanbul, 1996, c. 6, s. 16.

halen daha devam eden farklı yorumlara sebep olmuştur.[5] Tanzimat Fermanı, Abdülmecid zamanında ilan edilmiş olsa da fermanın II. Mahmud'un eseri olduğunda kaynaklar hem fikirdir.

Sultan Abdülmecid Han (1839-1861)

On altı yaşında son derece karmaşık ve zor bir dönemde tahta geçen Sultan, tecrübesiz ancak babası gibi modern ve yenilikçi bir hükümdardır. Kendi yetkilerini geniş ölçüde kısıtlayacak olmasına rağmen Tanzimat Fermanı adıyla bilinen ve azınlıklara ciddi ayrıcalıklar tanıyan bildiriyi 1839'da ilân etmiştir.[6] Bu fermân ile İmparatorluk, asırlarca içinde yaşadığı bir medeniyet dairesinden çıkarak, mücadele halinde bulunduğu başka bir medeniyetin dairesine girdiğini ilân ediyor, onun değerlerini açıkça kabul ediyordu. [7]Diğer yandan ülke, dış ülkelerin tehdidi dışında hâlâ Kavalalı Mehmet Ali Paşa'nın isyanı ile uğraşmaktadır. İstanbul'u ciddi anlamda tehdit eden bu mesele 1840 yılında çözüme kavuşmuştur. 1841'de Londra'da imzalanan Boğazlar sözleşmesi ile bölge uluslar arası bir statü kazanmış olur. 1853-56 yılları arasında Ruslarla yapılan Kırım Savaşı, kendi çıkarlarına hizmet etmesi için desteklerini esirgemeyen Avrupa devletleri sayesinde kazanılır.

1856 yılında Islahat fermanı ilan edilir. Bu ferman siyasî, hukukî, dinî açıdan müslim-gayrımüslim eşitsizliğini ele alsa da başarıya ulaşamamış; kimseyi memnun edememiş bir vesîka olarak tarihe geçmiştir.

Büyük ümitlerle tahta geçişi beklenmiş olan Sultan Abdülmecid umulan başarıyı gösteremeden 39 yaşında vefât etmiştir.

Müellifimiz bu dönemde ilki Beşiktaş kadılığı olmak üzere kadılık görevlerinde devlete hizmet vermektedir.

Sultan Abdülaziz Han (1861-1876)

Sultan Abdülaziz Han 31 yaşında tahta geçtiğinde ülke, özellikle Balkanlar Avrupa ve Rusya'nın yoğun propagandaları sebebiyle büyük karışıklık içindedir.

---

[5] Mümtazer Türköne, "Tanzimat Fermanı", **Osmanlı Ansiklopedisi (Tarih, Medeniyet, Kültür**), İz Yayıncılık, İstanbul 1996, c. 6, s. 92.
[6] Yılmaz Öztuna, "Tanzîmat'ın İlk Yılları", **Büyük Türkiye Tarihi**, Ötüken Yayınevi, İstanbul, 1983, c. 7, s. 23.
[7] Ahmet Hamdi Tanpınar, **19 uncu Asır Türk Edebiyatı Tarihi**, Çağlayan Basımevi, İstanbul, 1976, s. 29.

Saltanatı süresince bu isyanlarla uğraşan Sultan, birebir temaslar kurmak, Avrupalı devletlerle diplomatik yollarla sulh sağlamak için Avrupa seyahatine çıkmış; bunda da başarılı olmuştur. Tanzimat'la başlayan yenileşme hareketleri bu dönemde de devam etmiştir. Orduya, bilhassa donanmaya son model teçhizatın sağlanmasına özen gösterilmiştir. Tersanelere ve askerî fabrikalara büyük paralar harcanmış; bu sebeple de maliyenin durumu hiç olmadığı kadar kötüleşmiştir. Avrupa'da siyasî dengeler Osmanlı için tehlike arz edecek şekilde bozulmuştur.[8]

İri cüssesiyle dedesi Yavuz Sultan Selim'i hatırlatan Sultan Aziz halkın yeni umududur. İyi bir sporcu, neyzen, beste yapacak kadar iyi bir müzisyen ve ressam olan, nazik karakterde ancak kızdığında soğukkanlılığını muhafaza edemeyen dindar yapıda bir insandır. Batı musikisi formunda besteleri bulunan Sultan, ağabeyi Abdülmecid'in aksine klasik tarzı daha çok tercih eder. İsabetli seçemediği çevresindeki sadrazam ve paşaların hırsları ve kıskançlıkları kendi felaketini hazırlamasına sebep olur. 30 Mayıs 1866 Cuma günü İmparatorluğun en hazin " hâl" vak'alarına bir yenisi daha eklenir. Her iki bileği de kesilerek Sultan katledilmiştir. Yerine yeğeni V. Murad çok kısa süreliğine tahta geçmiştir.

1866 senesinde müellifimiz 40'lı yaşındadır ve vazife için geldiği Kahire'de bulunmaktadır ki burada kasîdelerini topladığı Dîvânçe'sini bastırmıştır. Bu eserde Sultan Abdülaziz'e yazdığı bir medhiyesi de bulunmaktadır.

V. Murad (1876-1876)

Tanzimat'ın yetiştirdiği Sultan, devrinin şartlarına göre eğitim almış bu sebeple yenilikçi *Yeni Osmanlılar* tarafından da destek görmüştür. Zayıf iradeli hassas bir yapıya sahip olan Sultan devlet işlerinde doğru ve vaktinde karar veremeyişi, müstereddit halleriyle kendisine duyulan itimat ve sempatiyi çabuk kaybeder. Gitgide bozulan sıhhati sebebiyle tahta kardeşi II. Abdülhamid'in getirilmesi kararlaştırılıp uygulanır.

II. Abdülhamid (1876-1909)

Osmanlı tarihinin her alanda ekonomik, siyasî ve sosyal bakımlardan en karışık en zorlu döneminde 34. Osmanlı Padişahı olarak 34 yaşında iken tahta

[8] Öztuna, "Sultan Abdülaziz'in Tahttan İndirilmesini Hazırlayan Ortam", **Büyük Türkiye Tarihi**, c.7, s. 95.

çıkmıştır. İmparatorluğun son döneminde tahta çıkan en büyük devlet adamıdır.[9] Politik dehası, ıslahat ve eğitim alanlarındaki büyük gayreti, yıkımı 33 sene ertelemiştir.

Tanzimat dönemine rastlayan gençlik yıllarında, her iki kültürün değerlerinden istifade ederek kendisini yetiştirir. Döneminin en büyük problemi mâlî sıkıntıdır. Ayrıca halktaki bedbinlik ve devlet erkânının imparatorluğun devamlılığından ümitsiz oluşları onu endişelendirmiş ve kendisinden başka kimseye güven duyamamasına sebep olmuştur.

1876'da beklenen Meşrutiyet ilân edilmiştir. Balkanlar'daki karışıklık devam etmekteyken 1877-78 yılları arasında Ruslarla 93 Harbi'ne girişilmiş; sonuç Osmanlı için hezîmet olmuştur. Meclis süresiz olarak Padişah tarafından kapatılmıştır. Artık II. Meşrutiyet dönemine kadar yönetimi eline alan Abdülhamid'in iktidarı başlar ki bu dönem *İstibdat Dönemi* diye anılır. Fransa 1881'de Tunus'u, İngiltere Mısır'ı işgal eder. Balkanlar isyan halindedir. Bu arada ülke içten içe kaynamakta, padişaha Meşrutiyet'i tekrar ilan ettirme çabaları sürdürülmektedir.[10]

Mehmet Tevfîk Efendi yaşadığı bu karmaşık dönemde üç ayrı padişahın saltanatında devlete hizmet fırsatı bulmuştur. Abdülhamid henüz tahtta iken 1901 senesinde ebediyete intikal etmiştir. Dîvânçe'sinde Abdülhamid'e 2 kasîdesi bulunan şairimizin, hâricen yazdığı Vatan Kasîdesi de yine ona ithâfen kaleme alınmıştır.

XIX. yüzyılda gelişen değişim ve yenileşme hareketleri sadece siyasî, sosyal ya da askerî alanda gerçekleşmemiştir. Tanzimat, Osmanlı'da genel anlamda dünya görüşünün, zihniyet değişiminin oluştuğu dönemdir. Siyasî alanda meşrutiyet fikri etrafında hak, adalet, özgürlük gibi kavramlar konuşulmuş, halkın da bu yolda teşvik edilmesine çalışılmıştır.

Değişim her alanda olduğu gibi edebiyat alanında da görülmüştür. Yedi yüzyıldır süren ve kaynağını büyük ölçüde dinî-tasavvufî konulardan alan Dîvân edebiyatı gücünü kaybetmeye başlamışsa da varlığını korumaktadır. Yenişehirli Avnî (1826-1883), Leskofçalı Gâlib (1828-1867), Hersekli Ârif Hikmet Klasik Edebiyatın o dönemde üstad olarak kabul gören şöhretli temsilcileridir.[11]

[9] Özcan, Eraslan , "II.Abdülhamid", **Osmanlı Ansiklopedisi**, c. 6, s. 242.
[10] Bolay, "Abdülhamid II.", **Yeni Türk Ansiklopedisi**, c. 1, s. 8.
[11] Kenan Akyüz, **Modern Türk Edebiyatının Ana Çizgileri**, İnkılâp Kitabevi, ty., İstanbul, s.39.

Yeni Edebiyat için canla başla seferber olunan bu dönemin başlıca aktörleri olarak; Şinasi, Ziya Paşa, Namık Kemal, Recâizâde Ekrem, Abdülhak Hamid sayılabilir. Tanzimat şairleri, dil ve anlatımda yeniliğe giderek Dîvân şiirine bir reaksiyon olarak sade bir üslup oluşturmaya çalışmışlardır.[12] Batılılaşmanın sosyal alandaki gelişmesine vesile olarak üç yeni argüman kullanılmıştır: Basın, roman ve tiyatro. Bu dönemde her alanda Modern Türk Edebiyatının ilk eserleri ortaya çıkmıştır.

Basın alanındaki ilk adım ilk gazetenin Şinasi tarafından 1860 yılında *Tecüman-ı Ahvâl* adı altında çıkarılması ile atılır. Gazete ile birlikte pek çok yeni tür de edebiyatımıza girmiştir: Fıkra, makale, eleştiri, sohbet, anı, gezi vs.

Tanzimat'tan sonra edebiyatımızın kazandığı yeni türlerin ilkini tiyatro oluşturur. Metne dayalı ilk tiyatro eseri Şinasi'nin "*Şair Evlenmesi*" adlı eseridir.

Diğer yeni bir tür ise roman-hikâyedir. Şemseddin Sami'nin *Taaşşuk-ı Talat ve Fitnat'*ı, Namık Kemal'in *İntibâh*'ı roman türünün ilk örnekleri olsa da bu alandaki tekniğe tam anlamıyla ulaşan eserler Servet-i Fünûn döneminde yazılan özellikle Hâlid Ziya ve Mehmet Rauf tarafından kaleme alınmış eserlerdir.[13]

Yenileşmenin başlangıcında tercümelerin rolü de büyüktür. Özellikle Fransız edebiyatından çokça tercüme yapılmış; ortaya çıkan tercüme eserler pek çok yerli yazar üzerinde etki bırakmıştır. Bu tesir bazen adaptasyon bazen taklit şeklinde eski unsurlar da katılarak yepyeni bir sentezle Tanzimat Edebiyatı olarak zuhur etmiştir. Devletin iradesiyle dıştan ve yukardan gelen bir düzenleme hareketi, içe intikal etmiş ve bir ihtilâl mahiyetini almıştır.[14]

Bu yüzyılda Dîvân şairlerinin büyük bir kısmı, müellifimiz gibi, devlet kademelerinde, yüksek memurluklarda bulunmuş kimselerdir.[15] İleride bahsedeceğimiz gibi hayatının sonuna kadar vazifesi başında kalmış olan Mehmet Tevfîk Efendi, hızla yayılan Batılı tarz edebiyatın karşısında Klasik Edebiyatın temsilcisi olarak kaleme aldığı eseriyle (*Kasâid-i Tevfîk*) edebiyat tarihimizdeki yerini almıştır.

---

[12] Mehmet Kaplan, "**Şiir Tahlilleri**", Dergâh Yayınları, İstanbul, 1997, s. 83.
[13] Orhan Okay, "Edebiyatımızın Batılılaşması Yahut Yenileşmesi", **Büyük Türk Klasikleri**, Ötüken-Söğüt Yayınları, İstanbul, 1988, c. 8, s. 311.
[14] Ahmet Hamdi Tanpınar, **19 uncu Asır Türk Edebiyatı Tarihi**, Çağlayan Basımevi, İstanbul, 1976, s.156.
[15] İsmail Ünver, "XIX. Yüzyıl Dîvân Şiiri", **Büyük Türk Klasikleri**, Ötüken-Söğüt Yayınları, İstanbul, 1988, c. 8, s. 101.

BİRİNCİ BÖLÜM

MEHMET TEVFÎK EFENDİ'NİN HAYATI, ŞAHSİYETİ VE ESERLERİ

1. HAYATI

1. 1. DOĞUMU (1242 Recep /1827 Ocak-Şubat)

1826'da Ankara'da doğmuştur. *Sefîne-yi Evliyâ*'da doğumu ile ilgili bilgi "Muhammed Tevfîk Efendi" başlığı altında *"velâdetleri Ankara'da tefeyyüzleri İstanbul'dadır*."[16] ibâresiyle yer alır. "*Son Asır Türk Şairleri*" adlı eserde ise künyesi "*Tevfîk* " başlığı altında şöyle verilmektedir:

"Es-seyyid Mehmed Tevfîk Efendi; meşâyih-i Halvetiyye'den Çerkeşli El-Hâc Şeyh Mustafa Efendi-zâde Ankara ulemâsından Osman Efendi'nin oğludur."[17]

Dîvânçe'nin son bölümünde kaleme alınmış olan ve kesin olmamakla birlikte kuvvetle muhtemel divânçeyi neşreden kişi tarafından, Mehmet Tevfîk Efendi'ye dair okuyucuya şu bilgiler nakledilir:

"Ṣāḥib-i Dīvān müşārün ileyh Meḥmed Tevfīḳ Efendi Ḥażretleri Ḳastamonu vilāyeti dāḫilinde kāin Kanġırı Sancağına tābiʿ Çerkeş Ḳaṣabasında defīn-i ḫāk-ı ʿıṭır-nāk-ı ġufrān olan ṭarīḳat-ı ʿaliyye-i Ḥalvetiyye-i Şaʿbāniyye meşāyiḫ-i ʿıẓāmından Eş-şeyḫ el-Hac Muṣṭafa (kuddise sırrıhū) ḥażretleriniñ encālinden medine-i Anḳara'da tavaṭṭun itmiş olan mütebaḥḥirīn-i ʿulemādan Es-seyyid ʿOṯmān Efendi merḥūmuñ maḫdūmudur. Biñ ikiyüz ḳırḳ iki sene-i hicriyyesi Receb-i şerīfinde belde-i meẕkūrede ḳadem-i nihāde-i ʿālem-i vücūd olmuşlar …"[18]

İstanbulî diye de anılmaktadır.[19]

---

[16] Osmanzâde Hüseyin Vassaf, **Sefîne-i Evliyâ** (I-V), (Haz. Mehmet Akkuş, Ali Yılmaz), Kitabevi, İstanbul, 2006, c. 4, s. 88.
[17] İbnülemin Mahmud Kemal İnal, **Son Asır Türk Şairleri**, İstanbul, 1940, cüz: 10, s. 1914.
[18] Kasâid-i Tevfîk, **Terceme-i Hâl Sâhib-i Dîvân**, s. 47.
[19] Bursalı Mehmet Tâhir, **Osmanlı Müellifleri**, İstanbul, c. 1, s. 271.

1. 2. EĞİTİMİ

Mehmet Tevfîk Efendi ilk eğitimini babasından almıştır. Babası Osman Vehbi Efendi, 1250/1834'te düzenlenen Sûr-ı Hümâyûn'a II. Mahmud'un daveti üzerine oğlu Mehmet Tevfîk'i de alarak gitmiştir. Sultânın iltifâtına nail olan Osman Vehbi Efendi İstanbul ruûsu ve atiyye ile taltif edilmiştir.[20] Baba-oğul tekrar Ankara'ya dönmüştür. Mehmet Tevfîk Efendi tahsiline Ankaralı Ahaveyn Ahmed ve Çankırılı Ahmed ile devam etmiştir. 1846 yılında tekrar İstanbul'a gelen Mehmet Tevfîk, burada Vidinli Mustafa Efendi ve Hâfız Seyyid Efendi'nin derslerine katılarak icâzetini 1269/1853'de almıştır. Dîvançenin son bölümünde şöyle zikredilir:

"*Ḫıtām-ı sūr-i humāyūndan soñra pederleriyle berāber yine Anḳaraya ʿavdetle ʿulūm-i ibtidāiyyeyi merhūm müşārü'n-ileyhden tederrüs iderek altmış iki tārīḫinde tekmīl-i ʿulūm-ı ʿāliye ve āliye itmek içün tekrar āstāne-i ʿaliyyeye gelmişlerdir. ʿAṣırlarının ferīdi ve zamanlarınıñ vaḥīdi olan meşhūr Vidinli Mustafa ve Ḥāfız Seyyid Efendileriñ zānūzede-i pīş-i raḥle-i tedrīsleri olaraḳ altmış tokuz tārīḫinde be-tevfīḳa-i Teʿālā aḫẕ-i icāzete muvaffaḳ olmuşlardır.*"[21]

1. 3. GÖREVLERİ

Mehmet Tevfîk Efendi, ilk görevi olan Beşiktaş Kadılığına 1271/1854'te başlamıştır. İki yıl sonra Halep Kadılığı'na atanmış ve bu görevde iki yıl kalmıştır. Sonrasında ise; Bursa, Kayseri, Balıkesir ve Çankırı kadılıklarında bulunmuştur. Vereceğimiz bilgileri delillendirmede başvuracağımız Hâl Tercemesi'nde bu bilgiler tarafımıza şöyle anlatılır:

"Ḥasbe'l-ḳader ṭarīḳ-ı ḳażāya sülūk itmiş oldıḳlarından yetmiş bir tariḫinde Beşikṭāş niyābetine taʿyīn buyurulmuşlar ve yetmiş üçde Mevleviyyetle Haleb'e ʿazīmet itmişler ve baʿdehū Bursa ve Ḳayseriye ve Balıkesir ve Kanġırı niyābet-i şerʿiyyelerinde bulunaraḳ īfā-yı ḥüsn-i ḫıdmet eylemişlerdir."[22]

Mehmet Tevfîk Efendi, 1283/1866'da Mevleviyyet görevi ile Kahire'ye gider ve burada içinde çeşitli şiirlerinin bulunduğu *Dîvânçe*'sinin ilk basımını yaptırır:

[20] İnal**, Son Asır Türk Şairleri**, cüz: 10, s. 1914.
[21] Kasâid-i Tevfîk, **Terceme-i Hâl Sâhib-i Dîvân**, s. 47
[22] Kasâid-i Tevfîk, **a.g.b.**, s. 47.

"*Seksen üç sene-i hicriyyesinde Mevleviyyetle Mıṣr-ı Ḳāhire'yi teşrīf iderek…"*[23]

1285/1868'de Kastamonu için müfettiş hükkâmlığına atanan Mehmet Tevfîk Efendi aynı senenin sonunda Medîne-i Münevvere Kadılığı'nda da bulunmuştur:

"Seksen beş tārīḫinde Ḳasṭamonu vilāyet-i celīlesi müfettiş ḥükkāmlıġına taʿyīn buyurulmuşlar ve sene-i merḳūme nihāyetinde ʿuhdelerine Medīne-i Münevvere şerrefe'hallāhu Teʿālā ilā-yevmi'l-ḳıyāme ḳāḍīlığı tevcihiyle ḳarīn-i ṭalṭīf-i ʿālī olmışlardır." [24]

Medine kadılığından sonra on iki sene kalacağı doğum yeri olan Ankara'ya dönen Mehmet Tevfîk Efendi burada müderrislik yaparak yetiştirdiği öğrencilerine icazet verir; risâleler kaleme alır:

"Ḫıtām-ı müddet-i maʿniyyeden soñra belde-i mübāreke-i meẕkūreden ṭoğruca masḳat-ı reʾsleri olan Anḳara'ya giderek on-oniki seneyi duʿā-yı devām-ı ʿömr ü şevket-i şehriyārī ile orada imrār itmişlerdir. Ve bu müddet ẓarfında ḫalḳa-i tedrīslerine ḥāżır olan yigirmi ḳadar ẕāta iʿṭā-yı icāzete muvaffaḳ ve (İcmāl-i ʿilm-i naḥv) ve (Taḥḳīḳ-i idrākāt) ve ʿİlm-i ṣarfdan (Mufaṣṣal) nām risāleler ile fāḳıd-ı vaḳt ḥaḳḳında ḳażā-yı ṣalātıñ lüzūm ve ʿadem-i lüzūmuna ve māhiyyet-i mecʿūle olup olmadığına ve daha sāireye dāir birçoḳ āṣār-ı ʿilmiyye meydāna getirmişlerdir."[25]

Yine Ankara'da İâne-i Şehriye ve Harbiye, İlgâ-yı Kavânin gibi çeşitli komisyonlara başkanlık yapar. Bu hizmetlerinden ötürü üçüncü dereceden Osmanlı nişanı alır:

"Vülāt-ı ʿıẓām ḥażerātınıñ ibrāmiyle ḳaḥṭ eṣnāsında ve mesʾele-i zāilede iʿāne-i şehriyye ve ḥarbiyye ve ilġā-yı ḳavāim ḳomisyonları riyāseti miṣillü baʿżı ḫademāt-ı müfteḫırada bulunaraḳ mükāfāten üçüncü rütbeden bir ḳıtʿa nişān-ı ʿālī-i ʿOṣmānī ile talṭīf buyrulmuşlardır."[26]

---

[23] Kasâid-i Tevfîk, **Terceme-i Hâl Sâhib-i Dîvân**, s. 47
[24] Kasâid-i Tevfîk, **a.g.b.**, s. 47.
[25] Kasâid-i Tevfîk, **a.g.b.**, s. 47.
[26] Kasâid-i Tevfîk, **a.g.b.**, s. 47, 48.

1298/1882'de İstanbul'a geldiğinde Padişah tarafından "İstanbul Pâyesi" verilir akabinde de ikinci dereceden Mecidiye nişanı verilerek Mahkeme-i Teftiş Müsteşarlığına terfi ettirilir. Bu bilgi Divânçe'nin sonunda şöyle akrtarılır:

"Biñ iki yüz ṭoḳsan sekiz senesinde bir ay maṣlaḥat-ı Dersaʿādet'e geldiklerinde ʿavāṭıf-ı ʿālem-şumūl-ı cenāb-ı cihān-bānīden ʿuhdelerine İstanbul pāye-i refīʿi ve tebdīlen ikinci rütbeden bir ḳıtʿa nişān-ı ẕī-şān-ı Mecīdī tevcīh ve iḥsāniyle maḥkeme-i teftīş müsteşarlığına naṣb u taʿyīn buyrulmuşlar…"[27]

Müteakiben vazifesi İstanbul Kadılığına çevrilmiş; bu görevi sonunda da *Miftahu'l-Akâid* adlı risalesini bastırmıştır:

"Biñ üç yüz senesi Şevvālü'l-mükerreminiñ ġurresinden iʿtibāren İstanbul ḳāḍılıġına taḥvīl-i meʾmūriyyet iderek ḫitām-ı müddet-i muʿayyenede bi't-tabʿ-ı infiṣāl ve (Miftāhu'l-ʿAḳāid) nāmındaki risālelerini bu eṣnāda mevḳıʿ-ı intişāra vażʿ itmişlerdir."[28]

Mehmet Tevfîk Efendi 1302/1884 senesinde kadılıktan ayrılmıştır.[29] Aynı sene Aydın vilayetine bağlı Çeşme beldesinde ahâli arasında baş gösteren arazi anlaşmazlıklarının halli için padişah tarafından vazifelendirilen kurulun başına getirilir. Bu görev sebebiyle İzmir'de bulunduğu süre zarfında *Levâyıhu'l-Kudsiyye* ve Arapça bir başka eserini vilâyet matbaasında bastırmıştır:[30]

"Biñ üç yüz iki senesinde Aydın vilāyeti mülḥaḳātından Çeşme ḳażāsında beyne'l-ahāli tahaddüṯ iden arāżī meseʾlesinden dolayı oraya iʿzāmı muḳteżā-yı irāde-i seniyyeden olan ḳomisyona bāb-ı vāla-yı fetvā penāhīden meʾmūren ʿazīmet itmişler ve eṣnā-yı ʿazīmetde misāfireten İzmir'de bulunduḳları ṣırada Şeyḫ-i Ekber

[27] Kasâid-i Tevfîk, **Terceme-i Hâl Sâhib-i Dîvân**, s. 48.
[28] Kasâid-i Tevfîk, **a.g.b.**, s. 48.
[29] Sadık Albayrak, "Tevfîk Efendi (İstanbullu)", **Son Devir Osmanlı Ulemâsı,** c. 4, s. 343.
[30] Yücer, "Bir İbn Arabî Müdafaası", **Tasavvuf İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi**, 2008, sy. 21, s. 333.

ḥaḳḳında Türkce (Levāyıḥu'l-ḳudsiyye) nāmıyla bir risāle ile ʿArabiyyü'l-ʾibāre dīger bir eṣeri taḥrīr idüp vilāyet-i meẕkūre resmī maṭbaʿasında ṭabʿ itdirmişlerdir."[31]

1304/1886'da İstanbul'a döndükten sonra görevi Meclis-i Tedkîkat-ı Şer'iye Âzâlığı'na çevrilerek Rumeli Kazaskeri Muavinliği'ne atanır. Daha sonra Meclis-i Meşâyih Nâzırlığı'na tayin edilir. Bu vazifeye ilâveten Şeyhülislâmlığın Tedkîk-i Müellefât Encümeni başkanlığına getirilmiştir:

"Der-saʿādet'e ḥīn-i ʿavdetlerinde Meclis-i Tedḳīḳāt-ı Şerʿiyye aʿżālığı inżımāmiyle…"[32]

1889 yılında Anadolu Kazaskeri, 1890 yılında da Rumeli Kazaskerliği pâyelerine mazhar olmuştur. Bunların akabinde de ikinci rütbe Osmanî ve birinci rütbe Mecîdî nişanlarına lâyık görülmüştür.[33]

"Rūmeli ḳāżīʿasker muʿāvinliği ve Meclis-i Meşāyiḫ neẓāreti ʿuhde-i rüyet ve iḳtidarlarına tefvīż ü iḥāle olunaraḳ el-yevm īfā-yı vaẓāif-i meʾmūre itmekde bulunmuşlardır."[34]

Mehmet Tevfîk Efendi vefatına kadar, on dört yıl boyunca Meclis-i Meşâyıh'ın nâzırlığını yapmıştır.

1.3.1. MECLİS-İ MEŞÂYIH

Meclis-i Meşâyıh, tekkelerin işleriyle ilgilenmek üzere Meşihat dairesinde yani Şeyhülislâmlık makamında kurulmuş olan bir kurumun adıdır.[35] Osmanlı Devletinde 19. yüzyıla kadar tarîkatları denetleyen bir kurum yoktur. Tekkeler devletin desteği ile faaliyetlerini yürütmüşler; zaman zaman yanlış yönlendirmelere sebebiyet verseler de dokunulmazlıklarına el sürülmemiştir.[36] 19. yüzyılın ortalarına doğru bürokraside gelişen merkeziyetçi sistem ile birlikte tekkeler de devletin denetimi altına alınmaya başlanmıştır.

---

[31] Kasâid-i Tevfîk, **Terceme-i Hâl Sâhib-i Dîvân**, s. 48.
[32] Kasâid-i Tevfîk, **a.g.b.**, s. 48.
[33] İnal, **Son Asır Türk Şairleri**, cüz: 10, s. 1914.
[34] Kasâid-i Tevfîk, **a.g.b.**, s. 48.
[35] Mehmet Zeki Pakalın, **Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü** (I-III), M.E.B. Yayınları, İstanbul, 2004, c. II, s. 429.
[36] Mustafa Kara, **Din, Hayat, Sanat Açısından Tekkeler ve Zâviyeler,** Dergâh Yayınları, İstanbul, 1980, s. 311.

İlk adım olarak, 1812 yılında tekke vakıfları bir fermanla Evkâf-ı Hümâyûn nezâretinin denetimine verilmiştir. Böylelikle aynı tarîkata bağlı bütün tekkeler tarîkatın İsrtanbul âsitânesi merkez kabul edilerek buraya bağlanmıştır. Yine bu fermanla meşihatı boşalan bir tekkeye şeyh tayininde Şeyhülislâmlığın görüşünün taleb edilmesi, böylelikle taşradaki tekkelere şeyh atamasının merkez tekkenin inisiyatifi doğrultusunda olması usulü getirilmiş olmuştur. Artık tekkeler idârî yönden Şeyhülislâmlığın, mâlî yönden Evkâf-ı Hümâyûn Nezâreti'nin denetimi altına girmiştir.

İkinci adım ise Meclis-i Meşâyıh'ın kurulmasıdır. Meclis-i Meşâyıh resmî olarak 1866'da tekkeleri denetlemek ve idarî işlerine bakmak için Şeyhülislâmlığa bağlı olarak kurulmuş olsa da faaliyetlerine hemen geçememiştir. 1866'da Evkâf-ı Hümâyûn Nezâreti'nin meclisin şeyh tayinlerine ait talimatlara uymaması üzerine sadaretten Meclis-i Meşâyıh'ın tekrar tesisi talep edilmiştir. Meclisin tekrar teşekkülü ve görevlerinin belirlenmesi için on yedi maddelik bir nizam-nâme hazırlanmış, meclis üyeliğine seçilenlerin isimleri ile birlikte sadarete takdim için Bâb-ı Meşîhata, oradan da onay için Meclis-i Vâlâ'ya[37] gönderilmiş. Burada sunulan meclis üyeleri uygun görülerek padişahın da iradesi ile 1866'da yeniden kurularak hazırlanan nizam-nâme yürürlüğe konulmuştur.

1868 yılında her biri farklı tarîkatlara mensup (Sa'diyye, Kadiriyye, Sünbüliyye, Halvetiyye, Nakşibendiyye) beş kişiden oluşan Meclisin üye sayısı Rifâiyye tarîkatından da bir üye eklenerek 1874'te altıya çıkarılmıştır. 1875 yılında ise başkan ve üyelerin yanı sıra mecliste meşâyıhtan olmayan bir de nâzır görev almıştır. Üye sayısı yıllara göre azalıp çoğalan Meclisin başkanlığı 1892-1897 yılları arasında boş kalmıştır.

1866 yılında Meclis kurulduğunda Kahire'de bulunan Mehmet Tevfîk Efendi, 1886'da görevine başladığı meclis nâzırlığının altıncı senesinde başkanı olmayan bu kuruma başkanlık etmekteydi. Son yıllarında pek de hükmü olmayan bu kurumda vazifesinin başındayken 1901'de vefât etmiştir. Vefatından bir yıl sonra 1902'de nâzırlık kaldırılmıştır.

[37] Meclis-i Vâlâ: Islahat hareketlerinin icab ettirdiği yeni nizam-nâmeleri hazırlamak, memurların muhakemesiyle meşgul olmak, lüzum gösterilen devlet işlerinde rey vermek üzere 1837'de kurulan meclisin adıdır. Daha geniş bilgi için bkz: Pakalın, **Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü**, c. II, s. 431.

1911'de Şeyhülislâm Musa Kâzım Efendi görevdeyken üye sayısı ikiye düşürülmüştür. 1918 yılında, tekkelerin tarîkat usullerine uygun yönetilmelerini sağlayacak faziletli ve liyakatli kişileri seçip tayin etmekle yükümlü bir başkan ve yedi üyeden mütevellid Meclis-i Meşayıh yeniden kurulmuştur.

Takvîm-i Vekâyi'de yayımlanan Meclis-i Meşâyıh'ın Tevsii Kanunu ile Meclis-i Meşâyıh'ın teşekkülü üzerine İstanbul tekkeleri on beş merkeze bağlanmıştır. Bu tarihte yayımlanan nizam-nâme ile İstanbul'daki yapılanma, ihtiyaca binâen taşrada da uygulamaya koyulmuş; Şeyhülislâmın belirlediği merkezlerde Encümen-i Meşâyıh adıyla kurumlar oluşturulmuştur.

Meclis'in görevlerinden bazıları şunlardır:

Evlâdiyet, Hilâfet usûlüyle gerçekleşmekte olan şeyhlik vazifesinin kontrolü, tekke vakıflarına ait vakfiyelerin defterlere kaydedilmesi, korunması, kontrol ve denetiminin yapılması.[38]

Dinî müesseseler konusunda araştırmaları bulunan Osman Ergin bize şu tafsilatı vermektedir:

"Tekkeleri ıslah ve dervişleri tenvir maksadıyla teşekkül eden bu meclis âzâsı içinde pek değerli mütefekkirler ve mutasavvıflar bulunmasına rağmen ortaya bir risale bile koyamadılar. Yalnız tarihin tekerrürden ibaret olduğunu göstermiş ve mutasavvıflarla müteşerri'ler ezelî davaya bir misal vermiş oldular ki o da İzmirli İsmail Hakkı Bey ile Urfalı Şeyh Safvet Efendi arasında çıkan bir münakaşadır. Birisi tasavvuf mesleğini müdafaa maksadıyla *Tasavvufun Zaferleri,* öteki şeriat cephesini müdafaa arzusıyla *Hakkın Zaferleri* adlarında büyükçe eser yazıp neşrettiler… Bu zahmetleri, bu emekleri birisi doğrudan doğruya İslâm Felsefesi demek ola Tasavvufun esaslarına, öteki İslâm dininin ahlâkî, ictimâî mevzularına temas edecek birer esere sarfetmiş olsalardı ilme ve Türklüğe ve bi'n-netice temsil ettikleri cemiyete daha çok hizmet etmiş olurlardı. Ne yazık ki bu yola gidilmedi."[39]

Meclis-i Meşâyıh, Şeyhülislâmlık müessesesi yürürlükten kaldırılana kadar faaliyetlerini Bâb-ı Meşîhât'ta sürdürmüştür.[40]

---

[38] Daha geniş bilgi için bkz. Bilgin Aydın, "Osmanlı Devleti'nde Tekkeler Reformu ve Meclis-i Meşâyih'in Şeyhülislâmlık'a Bağlı Olarak Kuruluşu, Faaliyetleri ve Arşivi", **İstanbul Araştırmaları**, İstanbul, 1998, sy. 7, s. 93-109.

[39] Daha geniş bilgi için bkz. Osman Ergin, **Türkiye Maarif Tarihi**, İstanbul 1939, c.1, s.241.

[40] Bilgin Aydın, "Meclis-i Meşâyıh", **D.İ.A.**, Ankara, 2003, c. 28, s. 247.

1.4. ÖLÜMÜ

Mehmet Tevfîk Efendi, yetmiş beş yıllık ömründe pek çok makam ve görevlerde bulunmuş; ömrünün son on dört yılını geçirdiği nâzırlık vazifesi başında, Şeyhülislâm olmasına az kala 1319/1901 senesinde âhirete intikâl etmiştir.[41]

Çok istediği halde imparatorluğun en zor ve en çetrefilli yıllarına denk gelen âhir ömründe çok özlediği Ankara'ya gitmek kendisine nasip olmamıştır. Dönemin padişahı II. Abdülhamid'in içinde bulunduğu sıkıntılı durum ve evhamın sebep olduğu bu engeli aşamamış olduğu bilgisinin torunu Prof. Dr. Baha Tanman'dan alındığını Dr. Hür Mahmut Yücer'in makalesinden öğreniyoruz.[42]

Hayatının son dönemlerinde felçli olduğu bilinen Mehmet Tevfîk Efendi İstanbul'da vefat etmiştir. Aksaray civarında Sofular'da Şâbânî-Çerkeşî Tekkesi olan Şeyh Süleyman Ekmelüddîn dergâhının bahçesine defnolunmuştur.[43]Bugün Sofular Tekkesi yerinde bir Kız Kur'an kursu bulunmaktadır. Biri bahçe kısmında ve biri de Kur'an kursu olarak kullanılan bina içerisinde bulunan iki ayrı hazîre mevcuttur. Kurs'un bir odasında dört sanduka bulunmaktadır. Herhangi bir kitabenin bulunmadığı bu hazîrede sandukalardan en büyüğü Mehmet Tevfîk Efendi'ye aittir.

1. 5. AİLESİ

Mehmet Tevfîk Efendi, Halvetiyye-Şabâniyye tarîkatının Çerkeşiyye kolu kurucusu Mustafa Efendi'nin torunu, son dönem Osmanlı âlimlerinden ve yine Çerkeşiyye tarîkatı şeyhlerinden Osman Vehbi Efendi'nin oğlu, Çerkeşîler diye anılan ulemâ ailesinin üçüncü kuşak temsilcisidir. Halvetiyye tarîkatının kollarından biri olarak kurulan Çerkeşiyye Tarîkatı adını, kurucusu Şeyh Hacı Mustafa Efendi'nin Çerkeşli olması ve bu lakapla anılması hasebiyle almıştır.[44]

Bursalı Mehmet Tahir kendisinden şöyle bahsetmektedir:"Kuşadalı İbrahim Efendi'nin mürşidinin mürşididir. Neşr-i tarîkte muvafık ricaldendir. 1229(/1814) tarihinde vatanında irtihâl eyledi. Bir silsile-i 'urefâ vü 'ulemâ teşkîl eyleyen "Çerkeşîzâdeler" bu zâtın evlâd ü ahfâdıdır." [45] Hacı Mustafa Efendi Çankırı Çerkeş'te medfundur. Bu bilgi bize Dîvançe'nin son bölümünde şöyle aktarılır:

---

[41] Nâil Tuman, **Tuhfe-i Nâili**, s. 131; Sadık Albayrak, "Tevfîk Efendi (İstanbullu)", **Son Devir Osmanlı Ulemâsı,** c. 4, s. 343; İnal**, Son Asır Türk Şairleri**, cüz: 10, s.1914; Bursalı Mehmet Tâhir, **Osmanlı Müellifleri**, İstanbul, c. 1, s. 271; Hüseyin Vassaf, **Sefîne-i Evliyâ**, c. IV, s. 88. Nihat Azamat diğer kaynaklardan farklı olarak Mehmet Tevfîk Efendi'nin vefat tarihini 1893 olarak vermektedir. Bkz. Nihat Azamat, "Çerkeşî Mustafa Efendi", **D.İ.A.**, c. 8 , s. 274.

[42] Yücer, "Bir İbn Arabî Müdafaası", **Tasavvuf İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi**, 2008, sy. 21, s. 333.

[43] İnal**, Son Asır Türk Şairleri**, cüz: 10, s.1914.

[44] Rahmi Serin, "**İslâm Tasavvufunda Halvetîlik ve Halvetîler**", Petek Yayınları, İstanbul, 1984, s.143.

[45] Bursalı Mehmet Tâhir, **a.g.e.**, İstanbul, c. 1, s. 55.

"Ḳastamonu Vilāyeti dāḫilinde kāin Kanġırı Sancağına tābiʿ Çerkeş Ḳaṣabasında defīn-i ḫāk-ı ʿıṭır-nāk-ı ġufrān olan ṭarīḳat-ı ʿaliyye-i Ḥalvetiyye-i Şaʿbāniyye meşāyiḫ-i ʿıẓāmından Eş-şeyḫ el-Hac Muṣṭafa (kuddise sırrıhū)…"[46]

Dedesi Çerkeşî Mustafa Efendi, zamanındaki ulemâ ile tarîkat mensupları arasında oluşan ihtilâfın mâhiyeti ve çözüm yolları hakkında devrin padişahı olan II. Mahmut tarafından şahsına yöneltilen sorulara cevaben birkaç sayfalık Türkçe bir risâle kaleme almıştır. Bu da Mustafa Efendi'nin ilim, irfan ve ferâsetinin derinliğini gösterirken bu özelliklerinden mütevellid şöhretinin yaygınlığını göstermesi açısından önemlidir:[47]

Çerkeşî Mustafa Efendi'nin üç oğlu Mehmed, Mesud ve Osman Vehbi kendisinden sonra irşad faaliyetlerini yürütmüşler, silsilenin ikinci parlak halkasını oluşturmuşlardır.

Osman Vehbi Efendi (1277/1861) Sultan Abdülmecid Han dönemi başlarına yetişen âlimlerdendir. Babası tarafından tahsil için Ankara'ya gönderilen Osman Vehbi Efendi tahsilini de burada tamamlamıştır. Babasının ölümünden sonra yine Ankara'ya gelmişse de dönemin padişahı II. Mahmud kendisini İstanbul'a davet etmiş ve dönemin en önemli akademik kariyeri olan "İstanbul ruûsu" kendisine verilmiştir. Padişahın iltifatına da mazhar olan Osman Vehbi Efendi pek çok eserinin yanı sıra II. Mahmud adına "*Hısnü'l- Hasin*" adlı bir eser de kaleme almıştır:

"…pederleri merhūma bir ḥürmet-i maḫṣūṣa olmaḳ üzre ḫāk-pā-yı mekārim-peymā-yı şehriyāriye müşūl şerefine nāil ve ṣüret-i fevḳa'l-ʿādede iltifāt-ı seniyyeye maẓhar olarak ḳarīḫa-i ilhām ṣabīha-i pādişāhīden İstanbul rüūs-ı hümāyūnu ʿināyet ü iḥsāniyle çirāġ u iḥyā buyrulmuşlardır."[48]

Ankara'da vefât eden Osman Vehbi Efendi'nin mezarının Erzurum Mahallesi yakınında Topraklık denen yerde olduğu bilgisi Bursalı Mehmed Tâhir tarafından bildiriliyorsa da[49] bugün orada herhangi bir mezarın olmaması mânidardır.

Ailenin diğer tanınmış fertlerinden birisi de Osman Vehbi Efendi'nin Mehmet Refi adlı oğlundan olan torunu Halil Halid Bey'dir. Osmanlı İmparatorluğu'nun son

[46] Kasâid-i Tevfîk, **Terceme-i Hâl Sâhib-i Dîvân**, s. 46.
[47] Azamat**,** "Çerkeşî Mustafa Efendi", **D.İ.A.**, c. 8, s. 273.
[48] Kasâid-i Tevfîk, **a.g.b**., s. 47.
[49] Bursalı Mehmet Tâhir, **Osmanlı Müellifleri**, İstanbul, c. 1, s. 270.

dönemi ile Cumhuriyet'in ilk yıllarına tanıklık eden tanınmış bir fikir adamı olan Halil Halid Bey'in yetişmesinde amcası Mehmet Tevfîk Efendi'nin rolü ve etkisi büyüktür. Amcasının yanında Ankara'da başladığı tahsil hayatı Londra'ya kadar uzanır. Cambridge'de ders veren ilk Osmanlı aydınıdır. Abdülhamid'e muhalif olarak başladığı siyasî düşüncesi, Jön Türklerin icrâatını yakından müşâhadesi ile tam zıt istikâmette değişmiş; padişaha yurt içinde ve dışında çeşitli görevlerde hizmet etmiştir. Bir dönem İttihad ve Terakki'nin Ankara mebusluğunu da yapan Halil Bey'in"Hilâl ve Haç Kavgası" adlı eseri günümüz Türkçesine aktarılmış bir eserdir.[50]

Evliliklerinden üçü kız, beşi erkek sekiz çocuğu olmuştur. Mehmet Tevfîk Efendi'nin oğullarından Ahmet Muhtar Efendi, Peygamber Efendimizin soyundan gelenlere vâsîlik etme makamı olan "nâkibü'l-eşraflık" görevinde bulunmuştur.[51] Şu beyitle bu özelliğe işaret etmektedir:

"Bā-ḫusūs olmuş iken ẕātıña vāsıl nesebim

Ne revādır olayım sen var iken ben nā-kām"[52]

Bir diğer oğlu Miralay İbrahim Ethem Bey ise Sarıkamış şehitlerindendir.[53]

Günümüzde ailenin yaşayan temsilcisi, Mehmet Tevfîk Efendi'nin diğer oğlu Mehmet Bahâeddin'den olan torunu Prof. Dr. M. Baha Tanman Beyefendi'dir.

2. EDEBÎ ŞAHSİYETİ

Mehmet Tevfîk Efendi, mensur eserler de kaleme almış olan dîvân sahibi bir şairdir. Bazı kaynaklarda *Dîvânçe*'sinden bahsedilerek şiirlerinden birkaç beyit örneklendirme yapılmış olsa da ne şiirleri ne de şairliği hakkında hiçbir kaynakta bir anlatım ya da yoruma rastlanmamıştır. Bu sebeple manzum tek eseri olan *Dîvânçe*'sine ve diğer mensur eserlerine bakarak edebî kimliğine dair bazı değerlendirmeler yapmaya, ipuçları bulmaya çalışacağız.

Tarîkat şeyhleri olan dedesi ve babası gibi o da tarîkat ehli olarak tasavvufî bir çevre içinde kendini bulmuş ve yetişmiş olan müellifimizin mensur eserlerine bakıldığında öğretici yönü öne çıkar. Arapça gramer kitabı, nahiv bilgisi, mantık,

[50] Çerkeşşeyhizâde Halil Halid, **Hilal ve Haç Kavgası**, Bedir Yayınevi, İstanbul 1975.
[51] Azamat, "Çerkeşî Mustafa Efendi", **D.İ.A.**, c. 8 , s. 274.
[52] Mehmet Tevfîk Efendi, **Kasâid-i Tevfik,** Sahbâ-nâme-i Hakikat, s.18, by.65.
[53] Hür Mahmud Yücer, "Bir İbn Arabî Müdafaası", **Tasavvuf İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi**, 2008, sy. 21, s. 334.

kelâm, felsefe gibi konuları öğretmek için kaleme aldığı risâleler ve diğerleri, âyet ve hadisler ışığında oluşturulmuştur. Eserlerinin temelini oluşturan sermayesi onun içinde hazır bulunduğu ve tedrîsâtından geçtiği tarîkat ortamıdır. Bu sebeple pek tabii olarak tasavvufî bilgi, tecrübe ve hislerini hem şiirleri hem de manzum eserleri vasıtasıyla ortaya koymuştur denilebilir.

Müellifimizin ön plana çıkan ilk özelliği onun ilmî kişiliğidir ki müderrislikle yola başladığı memuriyeti de bu durumuna paralel gelişmiştir. *Dîvânçe*'sinin mukaddimesinde tevazu göstererek edebî açıdan eserinin değersiz olduğunu kaydetmiştir. Buna mukabil gönlünün arzusu olarak ifade ettiği *Dîvânçe*'sinin yayınlanması ile edebî alanda da adının anılacak olmasının kendisi için önem arzettiğini anlayabiliyoruz:

"Bunca āsār-ı edebīyye meyānında degersizligiyle berāber eṣer-i nāçizānemiñ daḫi bulunmasını gönlüm ārzū itmiş oldıġından bi-minnet-i Teʿālā Dīvān-ı meẕkūrı "Ḳaṣāid-i Tevfīḳ" nāmıyla bi't-tevsīm tekrār mevḳiʿ-i intişāra vaż' eyledim."[54]

Bunun yanı sıra devrinin kalem üstâdı Nef'i'nin "sözüm" redifli kasîdesine yazdığı nazîresi ile iddialı olduğunu söz ustalarına meydan okuyarak ortaya koyar:

Hüsn-i taʿbīrim bir öz ki şān ü istiġnā virir
Şūḫ-ı maʿnāya libās-ı ḫusrevānīdir sözüm[55]

Semt-i maʿnāya virir Tevfīḳ başḳa iḫtişām
Mülk-i naẕmıñ bir dilāver pehlivānıdır sözüm[56]

Var ise meydāna çıḳsun ben gibi ʿĪsī-nefes
Nükte-sencāna ṣalā-yı imtiḥānīdır sözüm[57]

Tüm şairlerin edebî kişiliklerinin en önemli ortak özelliği olan kendini ve eserini övme, böbürlenme bizim şairimiz için de geçerlidir. Dîvân şiirinde şairlerin

[54] Bkz. Mehmet Tevfîk Efendi, **Kasâid-i Tevfîk**, "Mukaddime".
[55] Mehmet Tevfîk Efendi, **a.g.e.**, s.10, by.81.
[56] Mehmet Tevfîk Efendi, **a.g.e.**, s.11, by.88.
[57] Mehmet Tevfîk Efendi, **a.g.e.**, s.11, by.89.

kendilerinden övgüyle bahsettikleri "fahriye" denilen kısımların mevcudiyeti bu durumun bir gelenek olduğunun göstergesidir.

Mehmet Tevfîk Efendi Nef'i'ye naziresinden sonra, en çok Kasîde-i Rahşiyye'sinde bu özelliği kullanmıştır:

Ṣarfile mā-ḥaṣal-ı ḳudretini derrāke
Farḳ-ı māhiyyet-i ṭabʿıında ḳalur bī-dermān

Raḳṣ ider keyfe gelüp muḥteremān-ı ḳudsī
Şehd-i ṣahbā-yı kelāmımla olup hep sekrān

Fehm idüp mülk-i ma'ānide olan ḳuvvetimi
İlticā itdi o gün şāh-ı fenāya Selmān

Añlayup bāña olan ḳurb-ı zamāna Nefʿī
Eceli gelmeden oldı ʿademe rāh-revān

Görse ger cerbeẕe-i nuṭḳ u kemāl ü faẓlım
Ṭıfl-i nā-güfte gibi ebkem olur ḳāḍīhān[58]

Bilür erbābı seniñ ḳadr ü bahāñı ***Tevfîḳ***
Söyleyüp durma bu maṭlabda yeter yaḫş u yamān[59]

Mehmet Tevfîk Efendi'nin edebî şahsiyetiyle ilgili olarak dikkat çeken bir diğer husus, onun şiirlerinde sadece soyut, gerçek hayatta bir karşılığı bulunmayan konulara yönelmediği; yaşadığı dönemde toplumun her kesimini etkileyen sosyal olaylarla da yakından ilgilendiğidir. O dönemde Ankara'da yaşanılan kıtlığı konu ettiği şiiri, Mehmet Tevfîk Efendi'nin şair kişiliğinin yanı sıra sosyal hâdiselere duyarlılığını ortaya koyması adına kayda değerdir:

[58] Mehmet Tevfîk Efendi, **Kasâid-i Tevfîk**, s. 30, by. 59, 60, 61, 62, 63.
[59] Mehmet Tevfîk Efendi, **a.g.e**., s. 30, by. 65.

Terbiyet-baḫş-ı ʿibād olmak içün Rabb-i ʿAlīm

Anḳara şehrine virdi bu sene ḳaḥṭ-ı ʿaẓīm[60]

Nice yıllardır idüp niʿmet-i bārānı dirīġ

Ṣararup ṣoldı ṣusuzluḳ ile her bāġ-ı naʿīm[61]

Mehmet Tevfîk Efendi'nin şair kişiliğinin temelini, yetiştiği ortam ve eğitimini aldığı tarîkat felsefesi şekillendirmiştir. Bu sebeple şiirlerinde kullandığı mazmunlarını ve ifadelerini de kaçınılmaz olarak yine aynı kaynaktan esinlenerek oluşturduğu görülür. Tasavvuf kimliği ile şekillenen edebî kimliği incelenirken dünyevî konuların işlendiği gazel tarzında hiç şiir yazmamış olduğu oğlu Nâkibüleşraf Muhtar Efendi'nin ağzından Mahmut Kemal İnal tarafından kaydedilmiştir[62] ki bu durum, şairin hayat felsefesinin ve dünyaya bakış açısının edebî şahsiyetine yansıyan yönünü göstermesi bakımından büyük önemi haizdir.

Şairin şiirlerinin bazılarında âyet ve hadislerle anlatımını pekiştirmesi; onlara atıflarda bulunarak söylediklerini delillendirdiği görülür:

Şair, Abdülhamid Han'a yazdığı kasîdede bir âyet-i kerîmeden yarım iktibasta bulunulur:

Yeter ilzām-ı ḫaṣma maḫfel-i şerʿ-i münevverde

Bu maṭlabda ***"eṭīʿū"*** *emriniñ tefsīr-i ṭıbyānı* [63]

Bir başka iktibas ise Âl-i İmrân sûresinden yapılır:

Her kim olsa rehrev-i miʿrāc-gūy-ı Murṭażā

Müjdeler olsun aña ***"hāẕā ṣırāṭu'n-müstaḳīm"*** [64]

Şiirlerinde kendinden övgüyle bahsederek oluşturduğu fahriye bölümlerinin sonlarında tasavvuf terbiyesinin edebî kimliğindeki tesiri gereğince tekrar mütevazı

[60] Mehmet Tevfîk Efendi, **Kasâid-i Tevfîk**, s. 30, by. 1.
[61] Mehmet Tevfîk Efendi, **a.g.e.**, s. 30, by. 3.
[62] Ayrıntılı bilgi için bkz.: İnal**, Son Asır Türk Şairleri**, cüz: 10, s. 1914.
[63] Mehmet Tevfîk Efendi, **a.g.e**., s.35, by.42.
[64] Mehmet Tevfîk Efendi**, a.g.e**., s. 25, by. 37.

bir hâle çekilir. Yaratan'ın karşısında boyun bükerek O'na iltica eder, aczini dile getirir. Mehmet Tevfîk Efendi aşağıdaki beyitlerde kendisine seslenerek şöyle dua eder:

İtme iṭnāb-ı kelām eyle duʿā ey ***Tevfîḳ***
Müstecāb eyleye ol Ḥażret-i Ḫallāḳ-ı Ġayūr [65]

Geldi āvānı ḫulūṣ ile duʿā it ***Tevfîḳ***
Müstecāb eyleye ol Ḥażret-i Ḫallāḳ-ı Ġayūr[66]

Vaḳtidir başla ḫulūṣ ile duʿāya ey dil
Müstecāb eyleye ol Rāzıḳ u Ḫallāḳ-ı cihān

Eyle ***Tevfîḳ****'i refîḳ anlara der-yevm-i cezā*
Ne ḳadar mücrim-i bī-vāye ise yā Mennān[67]

İtme ıtnāb-ı kelām ile duʿā ey ***Tevfîḳ***
Müstecāb eyleye ol ẕāt-ı Celīl ü ʿAllām [68]

Müellifimizin edebî karakterine şekil veren tasavvuf terbiyesi onun, örnek alınacak bir hayat yaşamaya ve yol gösterici bir kimlik sahibi olmaya çalışmasında önemli rol oynar. Bu sebeple manzûmelerinde, muhataplarına ve kendisinden sonraki nesillere güzel ahlâk, îmân ve hakkı tavsiye edişi tabiîdir. Şiirlerinde günümüzde de geçerliliğini koruyan nasihatleri, misyon sahibi oluşunu ortaya koyar:

Evvelā kesb-i edeb eyleye körʿāḳılsıñ
Ṯāniyā saʿy idüpʿilme oku yaz cāhilsiñ[69]

[65] Mehmet Tevfîk Efendi, **Kasâid-i Tevfîk**, s.37, by. 47.
[66] Mehmet Tevfîk Efendi, **a.g.e.**, s. 33, by. 37.
[67] Mehmet Tevfîk Efendi, **a.g.e.**, s. 18, by. 46, 47.
[68] Mehmet Tevfîk Efendi, **a.g.e**., s. 20, by. 62.

Eyle ʿahdiñde vefā vaʿdiñi eyle īfā
Bu iki cevher-i nādīdeye yoḳ miṣl ü bahā[70]

Eyleme ẕerre ḳadar ṣavm u ṣalātıñda ḳuṣūr
Ki odur bāʿiṣ-i envāʿ-ı ʿināyāt-ı Ġafūr[71]

Tarihin süzgecinden geçen eserlerin ve müelliflerinin haklı şöhretinin halkın teveccühüyle şekillendiği düşünüldüğünde, Nef'i'ye nazîre yazmış olsa da Mehmet Tevfîk Efendi'nin edebiyat alanında yaygın bir şöhrete kavuşmadığı görülür. Bu sebeple şairimizin edebî başarısı, ilmî başarısının gerisinde kalmıştır hükmü verilebilir.

3. ESERLERİ

3. 1. MENSUR ESERLERİ

Müellifimizin başlıca mensur eserleri aşağıda başlıklar altında verilmiştir.

3. 1. 1. *Meziyyet-i İslâmiyye*

1306 senesinde İstanbul'da Mahmud Bey Matbaası'nda basılan altmış sekiz sayfalık bu eserin ilk sayfasında Mehmet Tevfîk Efendi şöyle demektedir:

"İşbu risâle iki maksad üzerine tertîb ve her biri fusûl-i adîdeye taksîm ve "Meziyyet-i İslâmiyye" nâmıyla tesmiye olunmuştur. Maksad-ı evvel ahkâm-ı usûliyye yani itikâdiyye; maksad-ı sânî ahkâm-ı fer'iyyeden yalnız şu'ab-ı îmâniyye beyânındadır."[72]

Eserde yer alan konu başlıkları şu şekildedir:

Fasl fî-Hudûsi'l-Âlem, Fasl fî-Vücûbi'n-Nazar, Fasl fî-Enne'l-Âlem Kâbilün li'l-Fenâ, Fasl fî-İsbati'l-Vâcib, Fasl fî-Tevhîdi'l-Bârî, Fasl fi'l-Melâike, Fasl fi'n-Nübüvve ve'l-Kitâb, Fasl fi'l-Kazâ ve'l-Kader, Fasl fî-Ahvâli'l-Kabr, Fasl fî-Yevmi'l-Âhire, Fasl fi'ş-Şefâ'a, Fasl fî-Dâri'l-Hulûd, Fasl fi'z-Zikr, Fasl fi't-Tahâre,

---

[69] Mehmet Tevfîk Efendi, **Kasâid-i Tevfîk**, s. 41, by. 14.
[70] Mehmet Tevfîk Efendi, **a.g.e.**, s. 43, by. 55.
[71] Mehmet Tevfîk Efendi, **a.g.e.**, s. 43, by. 66.
[72] Mehmet Tevfîk Efendi, **Meziyyet-i İslâmiyye**, Mahmud Bey Matbaası, Dersaâdet, 1306, s. 2.

Fasl fî-Setri'l-Avret, Fasl fi's-Salât, Fasl fi's-Savm, Fasl fi'l-Hac, Fasl fi'z-Zekât, Fasl fi'l-Kef ani'z-Zinâ, Fasl fi'l-İhtirâz ani'l-Livata, Fasl fi'n-Nikâh, Fasl fî-Muhâfazati Hukûki'n-Nikâh, Fasl fî-İhsâni'l-Vâlideyn, Fasl fî-Terbiyeti'l-Evlâd, Fasl fî-Hukûki'l-Memlûk, Fasl fî-Sılâti'r-Rahm, Fasl fî-Hakki'l-Cîrân, Fasl fî-Muhâfazati Hukûki't-Ticâret.

3. 1. 2. *Gâyetü'l-Beyân fî-İlmi'l-Mîzân*

1306 yılında İstanbul'da Mekteb-i Sanayi Matbaası'nda basılan eser altmış üç sayfadan oluşur. Türkçe yazılan bu risâle Mehmet Tevfîk Efendi'nin *"hâdimü'l-ulûm bir fenn-i celîl"*[73] şeklinde nitelendirdiği "Mantık" ilmine dâirdir. Eser, bir Mukaddime ile beş Bâb ve bir Hâtime'den oluşmaktadır.

3. 1. 3. *Behcetü't-Tarf fî-İlmi's-Sarf*

Seksen beş sayfalık Arapça gramer kitabı olup İstanbul'da 1308'de Mahmud Bey Matbaası'nda basılmıştır. Mehmed Tevfîk Efendi'nin sarf ilminin tanımını yaparak başladığı eser, pek çok "fasıl"dan oluşur. *Behcetü't-Tarf fî-İlmi's-Sarf*, Arapça olmakla beraber yer yer verilen örneklerin Türkçe anlamları da verilir. Eser bir Hâtime ile sona ermektedir.

3. 1. 4. *Hediyyetü's-Sıbyân*

Çocuklar için hazırlanmış küçük hacimli bir Arapça gramer kitabıdır. Risâle Türkçe yazılmıştır. 1308'de Mahmud Bey Matbaası'nda basılmıştır. Kelimelerin harf, isim ve fiil olarak üçe ayrıldığını ifade ederek başlayan risâle üç bâba (Bâbu'l-Harf, Bâbu'l-İsim, Bâbu'l-Fiil) ve bu bâblar altında yer alan çeşitli fasıllara ayrılır.

3. 1. 5. *İcmâl-i İlm-i Nahv*

1308'de Mahmud Bey Matbaası'nda basılan eser Arapça bir nahiv kitabıdır. Müellifimiz *İcmâl-i İlm-i Nahv* isimli eserine, Arapça'nın büyük bir önem ve değere sahip olduğunu ifade ederek başlar. Arapça'nın sahip olduğu bu önem ve şeref, onun Kur'ân-ı Kerîm'in ve Hz. Peygamber'in hadislerinin hakikatlerini ve inceliklerini anlayabilmemize vesile olmasında saklıdır.

[73] Mehmet Tevfîk Efendi, **Gâyetü'l-Beyân fî-İlmi'l-Mîzân**, Mekteb-i Sanâyi Matbaası, Dersaâdet, 1306, s. 2.

Müellif, zamanına kadar bu alanda pek çok eser kaleme alındığını; ancak kendi yazdığı bu eserin kolay anlaşılabilir olması yönüyle diğerlerinden ayrıldığını belirtir. Eser, bir Mukaddime, üç Bâb ve bir Hâtime'den müteşekkildir.

3. 1. 6. *Tuhfetü's-Sıbyân*

Çocuklar için hazırlanmış Arapça bir gramer kitabıdır. Küçük hacimde olan bu risâle üç bâbdan oluşmaktadır. 1308'de Mahmud Bey Matbaası'nda basılmıştır.

3. 1. 7. *Miftâhu'l-Akâid*

1308 yılında İstanbul'da Mahmud Bey Matbaası'nda basılmıştır. Akâide dâir olan bu eser; "Zât, sıfât, melâike-i ızâm, nübüvvet, Kitâb, yevm-i âhiret, kazâ ve kader" vb. fasıllardan müteşekkildir.

3. 1. 8. *Levâyihu'l-Kudsiyye fi-Fedâili'ş-Şeyhi'l-Ekber*

"İbn-i Ârabî'nin fazileti hakkında kudsî parıltılar" anlamına gelen bu başlıklı eserin Mehmet Tevfîk Efendi'nin İzmir'de bulunduğu döneme ait olduğu bilinmektedir; ancak eserde telif tarihi belirtilmemiştir.[74] Eser on dört sayfadan oluşmuştur. Müellifimiz Bursa'da meydana gelen ve tasavvuf düşüncesi ile tarîkat pîrlerini hedef alan itham ve suçlamalara cevâben bu eserini kaleme almıştır.

Müellifimizin bu eserleri haricinde uzunlu kısalı pek çok risalesi mevcuttur:

3.1.9. Mecmûa-i Fedâil,

3.1.10.el İtkân fî tahkîki'l- İmân,

3.1.11.Tahkîk-i İdrâkât,

3.1.12.Risâle-i fî kabûli't-tevbe,

3.1.13.Risâle fî men teessera'l-harâre ve'r-rehâve ve'l heyecân,

3.1.14.Risâle fi'l-akl,

3.1.15.Giritli Sırrı Paşa'nın eseri olan Nakdü'l-kelâm fî akâidi'l-İslâm adlı kitaba tenkid ve tashîhi ile ilgili risâle,

3.1.16. Risâle fî-hakkı'ş- şehâdeti alâ nefyi illâ fî aşri mesâil,

3.1.17.Şerh-i Akâid-i Nesefî Tercümesindeki Hatalara Dair Risâle,

3.1.18. Ta'zîmu's-Sahâbe.

---

[74] Yücer, "Bir İbn Arabî Müdafaası", **Tasavvuf İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi**, sy. 21, s. 337.

3. 2. MANZUM ESERLERİ

3. 2. 1. *Vatan Kasîdesi*

Sultan II. Abdülhamid'in saltanat döneminin hemen hemen tamamına şahit olan şairimiz, *Dîvânçe*'sinde yazdığı iki kasîde dışında yine Abdülhamid için "vatan" redifli bir kasîde kaleme almıştır. Bu kasîde *Dîvânçe*'ye dâhil değildir.

Bu kaside ile ilgili olarak bir makale kaleme alan Muhittin Eliaçık, manzûmenin yazılış tarihi tam olarak bilinmese de muhtemelen vatan hasreti çektiği, görev icâbı bulunduğu Halep'te kaleme alındığını ifade etmektedir.[75]

Kasîde 77 beyit olup *Fe'ilâtün Fe'ilâtün Fe'ilâtün Fe'ilün* kalıbıyla yazılmıştır. Başlık şöyledir:

"Der-Hakk-ı padişâh-ı cihân sâhib-kırân-ı zamân es-Sultân ibnü's Sultân ibnü's Sultân ibnü's Sultân el-Gâzi 'Abdülhamîd Hân Halleda'llâhu Mülkehû ilâ-âhiri'd-devrân."

Dönemin diğer şairleri gibi şiirinde karamsar bir havadan bahsetmeyen şairimiz, bir diğer "Vatan Şairi" namıyla bilinen "Hürriyet Kasîdesi" şairi Namık Kemal'in aksine Sultan II. Abdülhamid'den övgüyle bahseder.

Namık Kemal "*Ey adaletsiz!* " diye seslendiği padişahtan, milletin yiğitleri diye bahsettiği Yenilikçilerle mücadeleden vazgeçmesini ister. Daha da ileri giderek zâlim olarak gördüğü sultana zulmünün kılıcının hamiyyet kanının ateşi karşısında eriyeceğini savunur:

Civânmerdân-ı milletle hazer gavgâdan ey bî-dâd
Erir şemşîr-i zulmün âteş-i hûn-ı hamiyetten[76]

İstibdatçı olarak devrin aydınları tarafından suçlanan, zulüm ve işkence ile hürriyetlerinin kısıtlandığı yolunda ağır eleştirilerde bulunulan şiir şöyle devam eder:

Ne mümkün zulm ile bî-dâd ile imhâ-yı hürriyet
Çalış idrâki kaldır muktedirsen âdemiyetten

---

[75] Muhittin Eliaçık, "Çerkeşîzâde Mehmet Tevfîk Efendi'nin Vatan Kasîdesi" **Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, 2 (1), s. 57.
[76] İsmail Parlatır, "Tanzîmât Şiiri", **Büyük Türk Klasikleri**, Ötüken-Söğüt Yayınları, İstanbul, 1988, c. 8, s. 373, by. 24.

Gönülde cevher-i elmâsa benzer cevher-i gayret
Ezilmez şiddet-i tazyîkten te'sîr-i sıkletten[77]

Şairimiz ise gerek yazdığı Vatan Kasîdesi'nde gerekse de *Dîvânçe*'sinde mevcut olan her iki kasîdesinde Sultan'dan övgüyle bahseder.

Mehmet Tevfîk Efendi, Sultan Abdülhamid'i bir cevher olarak nitelerken şaşı olan bir şahsın bile onun benzerini göremeyeceğini savunur. Dünyanın ötesini aydınlatan bir bereketin onun saltanatı sayesinde meydana geldiğini söyler:

Ḥażret-i şâh-ı cihân ʿAbdülhamîd Ḫân
Şimdi ʿâlemde odur sâniḥa-fermâ-yı vaṭan

Öyle bir cevher-i yektâ ki miṣâlin göremez
Ẕâtına itse naẓar merdüm-i şehlâ-yı vaṭan

Mâ-verâ-yı cihet-i ʿâlemi tenvîr itdi
Yümn-i iḳbâli ile taḫt-ı muʿallâ-yı vaṭan[78]

Adaletli yönetimiyle vatanın soğuk kış mevsimi, eski zamanların ilkbaharına benzetilir. Padişahın yönetiminden duyduğu memnuniyeti yedi kat göklere atıfla onun şânını yücelterek şöyle anlatılır:

Nev bahâr-ı gibidir eski zamânıñ şimdi
Devr-i ʿadliñde seniñ mevsim-i sermâ-yı vaṭan

[77] Parlatır, "Tanzîmât Şiiri", **Büyük Türk Klasikleri**, by. 25, 26.
[78] Mehmet Tevfîk Efendi, **Vatan Kasîdesi**, by. 56, 57, 58.

Taḫt-gâhıñ olalı debdebe-i nâm aldı

Cânib-i sidrede kâşâne-i minâ-yı vaṭan[79]

Kerâmet sahibi gördüğü Abdülhamid'in hükmünün kolaylıkla tüm dünyada görüleceğine olan inancını şöyle mısralarına döker ve sonrasında dua ile bitirir:

Bu kerâmet var iken sende bütün dünyada

Yüridir ṣu gibi her ḥükmini ṭuġrâ-yı vaṭan

Lekedâr olmadı hîç ʿaṣr-ı hümâyûnuñda

Dâmen-i ʿiṣmet-i tennûre-i beyḍâ-yı vaṭan

Tâ ebed eylesün Allah velîyyü't-tevfîḳ

Mefḫar-ı salṭanatıñ nâmına ibḳâ-yı vaṭan[80]

3. 2. 2. ***Kasâid - i Tevfîk***: Bu eser tezimizin İkinci Bölümü'nde ayrıntılı olarak incelenecektir.

[79] Mehmet Tevfîk Efendi, **Vatan Kasîdesi**, by., 66, 67.
[80] Mehmet Tevfîk Efendi, **a.g.e.**, by. 71, 73, 76.

İKİNCİ BÖLÜM
KASÂİD-İ TEVFÎK ADLI ESERİN İNCELENMESİ

1. KASÂİD-İ TEVFÎK'İN YAZILIŞI VE BAZI HUSUSLAR

1. 1. Telif Sebebi, Yazıldığı Yer ve Zaman

Mehmet Tevfîk Efendi 1866 yılında görevi sebebiyle bulunduğu Mısır'da kaleme aldığı kasîdelerinin telif sebebini eserinin mukaddimesinde şöyle ifâde eder: *"... eşer-i nâçizânemiñ daḫi bulunmasını gönlüm ârzū itmiş oldığından..."*

Eserini *Dîvânçe-i Tevfîk* adı altında yine o dönemde bulunduğu Mısır'da bastırmıştır. Eserin mukaddimesinde yer alan bilgilendirmenin ilgili kısmı şöyledir:

"*Sāye-i Şāhānede mevleviyetiyle biñ iki yüz seksen üç sene-i hicriyesinde Mısr-ı Ḳāhire'de bulundığım şırada naẓm u inşād eyledigim baʿżı ḳaṣāʿidiñ bir yere cemʿiyle (Dīvānçe-i Tevfīḳ) nāmı altında ṭabʿ ve temṣīline muvaffaḳ olmuş idim.*"[81]

Daha sonra İstanbul'da bazı düzeltmeler ve eklemelerle *Dîvânçe*'sinin basımını *Kasâid-i Tevfîk* adıyla ikinci defa Meclis-i Meşâyih Nâzırlığı makamındayken yaptırmıştır.

"Mürūr-ı zamān ile kitāb-ı meẕkūruñ nusaḫ-ı maṭbūʿası ḳalmamasına ve āḫıren daḫi bir ṭaḳım ḳaṣīdeler tanẓīm edilerek ʿilāve ḳılınmasına binā'en tekrār ṭabʿı baʿżı ṭarafdan iltimās olunmış ve ġıbṭa-resān-ı āʿṣār-ı sālife olan ʿaṣr-ı kemālāt ḫaṣr-ı cenāb-ı ḫilāfetpenāhīde meşhūd-ı ʿuyūn-ı şükrān olan bunca āsār-ı edebīyye meyānında degersizligiyle berāber eşer-i nāçizānemiñ daḫi bulunmasını gönlüm ārzū itmiş oldığından bi-minnet-i Teʿālā Dīvān-ı meẕkūrı (Ḳaṣāid-i Tevfīḳ) nāmıyle bi't-tevsīm tekrār mevḳiʿ-i intişāra vaż' eyledim."[82]

1. 2. Bölümleri ve Konuları

Müellifimiz *"Mukaddime"* adı altında eseriyle ilgili ilk bilgileri verir. "*Tercüme-i Hâl-i Sâhib-i Dîvân"* başlığı altında şairimiz hakkında ayrıntılı bilgi başka bir şahıs, muhtemelen eseri neşreden nâşir, tarafından bizlere *Dîvânçe*'nin sonunda verilmiştir. Şiirlerinin hemen hemen tamamını kasîde nazım şekliyle

[81] Mehmet Tevfîk Efendi, **Kasâid-i Tevfîk**, s. 1.
[82] Mehmet Tevfîk Efendi, **a.g.e.**, s. 1.

yazmış; eserine de bu özelliğinden yola çıkarak *Kasâid-i Tevfik* adını vermiştir. Dîvân şiirinde görülen kasîdelerin konularına göre sıralanış usulüne bu eserde de uyulmuştur. *Kasâid-i Tevfik*'te yer alan konu başlıkları sırasıyla şu şekildedir:

- ḲAṢĀ´İD–İ TEVFĪḲ
- MUḲADDİME
- TEVḤĪD–İ BĀRĪ
- NAẒĪRE-İ NEF'Ī
- ḲASĪDE-İ VÜCŪD DER-MEDḤ-İ RASŪL
- ḲAṢĪDE-İ İMKĀNİYYE DER-ḤAḲḲ-I SEYYİDÜ'L-KEVNEYN VE RASŪLU'S- SAḲALEYN ṢALLA'LLĀHU ʿALEYHİ VE SELLEM
- ḲAṢĪDE-İ MİʿRĀCİYYE
- ṢAḤBĀ-NĀME-İ ḤAḲĪḲAT
- NAʿT-I ŞERĪF
- MERṢİYE DER -ḤAḲḲ-I ḤAŻRET-İ İMĀM-I ḤÜSEYİN
- KAṢĪDE-İ RAḪŞİYYE DER- MEDḤ-İ SULṬĀN ʿABDULʿAZĪZ ḪĀN
- KAṢĪDE-İ ḲAḤṬİYYE
- DER-MEDH-İ SULṬĀN-I ZAMĀN ʿABDULḤAMĪD ḪĀN DĀME MÜLKUHŪ
- DER-MEDḤ-İ SULTĀN-I ZAMĀN ʿABDULḤAMĪD ḪĀN DĀME MÜLKUHŪ
- ŞEYḪÜ'L-İSLĀM MEHMED SAʿDEDDĪN EFENDİ ḤAḲḲINDA SÖYLENMİŞDİR.
- HĀLEN MESNED-NİŞĪN-İ MAḲĀM-I MEŞĪḪAT-İ ʿULYĀ DEVLETLÜ SEMĀḤATLÜ AḤMED ESʿAD EFENDİ ḤAŻRETLERİ ḤAḲḲINDA SÖYLENMİŞDİR.
- KAṢĪDE-İ BAHĀRİYYE DER-ḤAḲḲ-I MŪSĀ ṢAFVETĪ PAŞA
- NAṢĪḤATÜ'L-İḪVĀN
- ŞİʿRE NEV-HEVES İKEN MÜŞĀRÜN-İLEYH ṢAFVETĪ PAŞA HAḲḲINDA SÖYLENEN İBTİDĀKİ ḲAṢĪDEDİR.
- TERCEME-İ HĀL-İ ṢĀḤİB-İ DĪVĀN

2. ŞEKİL VE TÜR ÖZELLİKLERİ

2. 1. Nazım Şekilleri-Vezinler-Beyit Sayıları

Kasâid-i Tevfîk'teki 17 şiirin 16'sı kasîde, 1'i mesnevî olmak üzere iki nazım şekli kullanılarak yazılmıştır.

Sırasıyla manzûmelere ait vezin ve beyit sayısı aşağıdaki gibidir:

1. "Tevhîd-i Bârî" Aruz vezninin hezec bahrine ait *Mefâ'îlün Mefâ'îlün Mefâ'îlün Mefâ'îlün* kalıbıyla yazılan 108 beyit uzunluğundaki ilk kasîdedir.
2. "Nazîre-i Nef'î" başlıklı ikinci kasîde Nef'i'nin 'Sözüm' redifli "Der Na't-ı Seyyid-i Kâinât Aleyhi Efdâlü's-Salavât"[83] başlıklı 44 beyitlik na't-ı şerife nazîredir.Nazîre 109 beyit olup aruzun remel bahrine ait *Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün* kalıbıyla kaleme alınmıştır.
3. "Kasîde-i Vücûd Der-Medh-i Rasûl" 62 beyitlik şiir, remel bahrine ait *Fe'ilâtün Fe'ilâtün Fe'ilâtün Fe'ilün* kalıbıyla yazılmıştır.
4. "Kasîde-i İmkâniyye Der-Hakk-ı Seyyidü'l-Kevneyn ve Rasûlü's-Sakaleyn (s.a.v.)" 'İmkân' redifli bu kasîde remel bahrine ait *Fe'ilâtün Fe'ilâtün Fe'ilâtün Fe'ilün* kalıbıyla yazılmış olup 39 beyittir.
5. "Kasîde-i Mirâciyye" remel bahrine ait *Fe'ilâtün Fe'ilâtün Fe'ilâtün Fe'ilün* kalıbıyla yazılmış 47 beyitlik şiir Mirac konusunu işlemektedir.
6. "Sahbâ-nâme-i Hakîkat" 65 beyitten oluşmuş aruzun remel bahrine ait *Fe'ilâtün Fe'ilâtün Fe'ilâtün Fe'ilün* kalıbıyla yazılmıştır.
7. "Na't-ı Şerîf" 38 beyittir ve aruzun remel bahrine ait *Fe'ilâtün Fe'ilâtün Fe'ilâtün Fe'ilün* kalıbıyla yazılmış bir kasîdedir.
8. "Mersiye Der-Hakk-ı Hazreti İmâm Hüseyin" başlıklı şiir, kasîde nazım şeklinde aruzun remel bahrine ait *Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün* kalıbı kullanılarak yazılmıştır.
9. "Kasîde-i Rahşiyye Der-Medh-i Sultân Abdülazîz Hân" için yazılmış şiir 69 beyittir *Fe'ilâtün Fe'ilâtün Fe'ilâtün Fe'ilün* kalıbıyla yazılmıştır.
10. "Kasîde-i Kahtiyye" 37 beyittir aruzun remel bahrine ait *Fe'ilâtün Fe'ilâtün Fe'ilâtün Fe'ilün* kalıbı kullanılmıştır.
11. "Der-Medh-i Sultân-ı Zamân Abdülhamid Hân Dâme Mülkühû" 39 beyitlik şiir aruzun remel bahrine ait *Fe'ilâtün Fe'ilâtün Fe'ilâtün Fe'ilün'*dür.

[83] Metin Akkuş, Nef'i Divânı, Akçağ Yayınları, Ankara 1993,s. 45, 47.

12. "Der-Medh-i Sultân-ı Zamân Abdülhamid Hân Dâme Mülkühû" Abdülhamid'e yazılan şiir aruzun hezec bahrine ait *Mefâ'îlün Mefâ'îlün Mefâ'îlün Mefâ'îlün* kalıbıyla yazılmıştır. 49 beyitten oluşur.
13. "Şeyhülislâm Mehmed Saadettin Efendi Hakkında Söylenmişdir" 48 beyitlik kasîdede kullanılan aruzun remel bahrine ait *Fe'ilâtün Fe'ilâtün Fe'ilâtün Fe'ilün kalıbı kullanılmıştır.* Bulunduğu görevden başka bir göreve alınmayı talep maksadıyla yazılmıştır.
14. ''Hâlâ Mesned-nişîn-i Makâm-ı Meşîhat-ı Ulyâ Devletlu Semâhatlu Ahmed Es'ad Efendi Hazretleri Hakkında Söylenmişdir''başlıklı kasîde 41 beyittir bahr-i hezece ait *Mefâ'îlün Mefâ'îlün Mefâ'îlün Mefâ'îlün* kalıbı ile yazılmıştır.
15. "Kasîde-i Bahariyye Der-Hakk-ı Musa Safvetî Paşa" 44 beyitten oluşan bu kasîdede *Fe'ilâtün Fe'ilâtün Fe'ilâtün Fe'ilün* kalıbı kullanılmıştır.
16. "Nasihâtu'l-İhvân" 69 beyitten oluşan ve mesnevî nazım şekliyle yazılan bu eserin kalıbı da *Fe'ilâtün Fe'ilâtün Fe'ilâtün Fe'ilün*'dür.
17. "Şi're Nev-Heves İken Müşârun İleyh Safvetî Paşa Hakkında Söylenen İbtidâki Kasîdedir'' 32 beyitlik kasîdede *Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün* olarak remel bahrine ait kalıp kullanılmıştır.

2.2. Nazım Türleri

2.2.1. Tevhid

Allah'ın birliğinden ve yüceliğinden bahseden, edebiyatımızda genellikle kasîde nazım şekliyle yazılan şiirlerdir. Söz konusu Divânçe'mizin ilk şiiri olan *Tevhîd-i Bârî* bu türde kaleme alınmıştır.

2.2.2. Na't

Hz. Muhammed'i övmek, onun maddî manevî güzelliklerini anlatan şiirlerdir. Edebiyatımızdaki hemen hemen tüm şairler bu türde şiirler yazmıştır. Mehmet Tevfîk Efendi de geleneğe uymuş eserinde beş adet na't-ı şerif kaleme almıştır. Bunlar sırasıyla şöyledir*: Nazîre-i Nef'î, Kasîde-i Vücûd Der-Medh-i Rasûl, Kasîde-i İmkâniyye Der-Hakk-ı Seyyidü'l-Kevneyn ve Rasûlü's-Sakaleyn, Sahbâ-nâme-i Hakîkat ve Na't-ı Şerîf* .

2.2.3.Mi'raciyye

Edebiyatımızda, Hz. Peygamberin miraca çıkışının anlatıldığı nazım türü olan miraciyyelere sıkça rastlamak mümkündür. Şairimiz *Kasîde-i Miraciyye* başlığıyla bu türdeki eserini bizlere sunmaktadır.

2.2.4.Medhiyye

Genellikle devletin ileri gelenleri ya da din büyükleri için kaleme alınan ve çoğunlukla kasîde nazım şekliyle yazılan bu nazım türünde, kişiye övgü esastır. Şairimizin de döneminin padişah ve devlet büyükleri için kaleme aldığı sekiz adet mersiyesi mevcuttur.

Kasîde-i Rahşiyye Der-Medh-i Sultân Abdülazîz Hân.

Kasîde-i Kahtiyye. : Sultan Abdülaziz'in bahis konusu kıtlıkta yaptığı yardım ve ihsanları için bu padişaha yazılmış bir medhiyyedir.

Der-Medh-i Sultân-ı Zamân Abdülhamid Hân Dâme Mülkühû.

Der-Medh-i Sultân-ı Zamân Abdülhamid Hân Dâme Mülkühü.

Şeyhülislâm Mehmed Saadettin Efendi Hakkında Söylenmişdir :

Şeyhülislam Mehmet Saadettin Efendi1858-1863 yılları arasında Sultan Abdülaziz zamanında görev yapmış, ilmiye ailesine mensup dürüst ve tok sözlülüğü ile bilinen bir âlimdir. 1866 da vefat eden zât Üsküdar'da Karacaahmet Mezarlığında medfundur. Seyyid Mehmet Saadettin olarak kaynaklarda ismi geçen şeyhülislâm Hz. Peygamber soyundandır.[84]

Hâlâ Mesned-nişîn-i Makâm-ı Meşîhat-ı Ulyâ Devletlu Semâhatlu Ahmed Es'ad Efendi Hazretleri Hakkında Söylenmişdir:

Üryanîzâde lakaplı Ahmed Es'ad Efendi, Abdülmecid döneminde pek çok devlet kademesinde vazife alan, 1878-1889 yılları arasında II. Abdülhamid döneminde 11 yıla yakın şeyhülislamlık yapan sevilen bir âlimdir. 1889 Ocağında

[84]Ayrıntılı bilgi için bkz.Mehmet İpşirli, **Üsküdar Sempozyumu IV**, Bildiriler İstanbul, 2007,c.II,S.445,447,Abdülkadir Altunsu, **Osmanlı Şeyhülislâmları,** Ayyıldız Matbaası, Ankara 1972, s.,190- 193.

vefât eden Ahmed Esad Efendi Eyüpsultan yakınında Ebussuud Efendi'nin mezarı karşısındaki türbede medfundur.[85]

Kasîde-i Bahariyye Der-Hakk-ı Musa Safvetî Paşa.

Şi're Nev-Heves İken Müşârun İleyh Safvetî Paşa Hakkında Söylenen İbtidâki Kasîdedir.

2.2.5.Mersiyye

Edebiyatımızda ölen kişilerin ardından duyulan acı ve üzüntüyü dile getirmek, kaybedileni överek hatırasını yaşatabilmek maksadıyla yazılan şiirlerdir. Edebî geleneğimizde en yaygın mersiye konusu Hz. Hüseyin'in Kerbelâ'da şehid edilişidir. Pek çok şair gibi Mehmet Tevfîk Efendi de bu geleneği bozmayarak *Mersiye Der-Hakk-ı Hazreti İmâm Hüseyin* başlıklı şiirini Divânçe'sine dahil etmiştir.

2.2.6.Nasihatnâme

Öğüt verme niteliği taşıyan didaktik şiirlerdir. Genellikle şairimizin *Nasihâtu'l-İhvân* başlığıyla kaleme aldığı şiirinde olduğu gibi mesnevî nazım şekliyle yazılmaktadır.

2. 3. Kafiye

Şiir denince akla gelen ahenk unsurlarının en önde geleni kafiyedir. Klasik şiirimizde de kafiye büyük önem arz eder; hatta kafiye uyumu olmayan eserler itibar görmez. *Dîvânçe*'sini incelediğimiz şairimizin kullandığı kafiyeleri göstermek için verdiğimiz örneklerin az olması metnin aslından kaynaklıdır. Lâkin Nasihat'ü-l İhvan adlı mesnevîsinde kafiye çeşitliliği, örneklerimizi zenginleştirmemizi sağlamıştır.

2. 3. 1. Yarım Kafiye: Tek ses benzerliğinin oluşturduğu bu kafiye manzûmelerde diğerlerine nazaran daha az kullanılmıştır.

Kerbelā vaḳʿasını yāde getürse adam
Beni taṣdīḳ ider elbetde bu sözde ʿālem

[85]Ayrıntılı bilgi için bkz.: Esra Güzel Erdoğan,"Üryanîzâde Mescidi" **Dünden Bugüne İstanbul Ans**.,Tarih Vakfı Yurt Yay.İst.1994, c.7, s.342-343, Abdülkadir Altunsu, **Osmanlı Şeyhülislâmları,** Ayyıldız Matbaası, Ankara 1972, s.,212, 213.

Birisi dāfiʿ-i ġam ise deʿaynī ġamdır
Şübhesiz dīgeride sirḳat ile tevʾemdir[86]

2. 3. 2. Tam Kafiye: İki sesin benzeşmesinden mütevellid kafiye türüdür. Bu kafiye türünü şairimizin çokça kullandığını görmekteyiz:

Bāreka'llāh ey sipihr-i reʾy ü fikriñ miḥveri
Ṣānekallah ey hümā-yı devletiñ bāl ü peri[87]

Ḫāme-i kātib-i tevḳiʿ-i hümāyūn-ı ḳażā
Nām u elḳābına ṭuġrakeş-i yaḫşü'l-ʿulemā

Dāimā ʿizz ü şeref pīş-i rikābında gider
Maġrib ü maşrıḳa dek her nereye itse sefer[88]

Elḥaẕer elḥaẕer ʿışret ile hem rüşvetden
İttiḳā eyle ziyāde bu iki şirretden

Varma erbāb-ı hevā semtine cānım zinhār
Anların ʿādeti yaʿişret veyā luʿb u ḳumār[89]

2. 3. 3. Zengin Kafiye: İki harften fazla sesin benzeşmesiyle oluşan bu kafiye türü şairimizce çokça kullanılmıştır:

Her kim eylerse bu nuṣḥımla ʿamel ey Tevfīḳ
Aña tevfīḳ-i İlāhī olur elbetde refīḳ[90]
Virüp bāġ-ı bahāra feyż ü fer nevrūz-ı sulṭānī
Ṣanur ādem zemīne nefḫ olunmuş rūḥ-ı ḥayvānī[91]

[86] Mehmet Tevfîk Efendi, **Kasâid-i Tevfîk**, s. 43, by. 44, 46.
[87] Mehmet Tevfîk Efendi, **a.g.e.**, s. 44, by. 1.
[88] Mehmet Tevfîk Efendi, **a.g.e.**, s. 42, by. 28, 31.
[89] Mehmet Tevfîk Efendi, **a.g.e.**, s. 43, by. 45, 48.
[90] Mehmet Tevfîk Efendi **a.g.e**., s. 43, by. 69.
[91] Mehmet Tevfîk Efendi, **a.g.e.**, s. 1, by. 1.

Ben gibi rūy-ı siyah ġarḳa-i baḥr-ı ʿişyān

Geldi mi dehre ʿaceb ḫalḳ olalı ins ile cān[92]

2. 4. Redif

Kafiyeden sonra, anlamları aynı kelimelerin ya da, görevce aynı eklerin tekrarlanması anlamına gelen, redif, şiirdeki âhengi sağlamada vazgeçilmez bir unsurdur. Müellifimizin kullandığı rediflere örnekler aşağıda verilmiştir:

2. 4. 1. Ek Redif

Ṣāfā-ender-ṣafā buldı yine bu ṣaḥn-ı imkānı

Kemāl-i ẕevḳ ile ṭoldı zemīniñ beytü'l-aḫzānı[93]

İḳtidārıñ var ise gitmege fevt itme demi

Eyle bir kerre ziyāret var Beytü'l-Ḥarem'i[94]

Hürmet ü merhamet eyle peder ü māderiñe
Fuḳarā ḳısmına hem ḫāher ü hem dāderiñe [95]

2. 4. 2. Kelime Redif

İtdi Sulṭān-ı ḳader ʿāleme īfā-yı vücūd

Oldı ṣaḥrā-yı ʿadem mevkib-i dārā-yı vücūd[96]

Dökülüp ṭabl-ı ṭarab-baḫş-ı safā-yı imkān

Oldı pür-velvele bu ṣaḥn-ı serāy-ı imkān[97]

Çekilir mi o ḳadar bār u belā bir zen için
Ḫār elinden ne çeker bülbüle sor gülşen için

---

[92] Mehmet Tevfîk Efendi, **Kasâid-i Tevfîk**, s. 12, by. 1.
[93] Mehmet Tevfîk Efendi, **a.g.e.**, s. 33, by. 1.
[94] Mehmet Tevfîk Efendi, **a.g.e**.s. 43, by. 68.
[95] Mehmet Tevfîk Efendi, **a.g.e.**, s. 43, by.63.
[96] Mehmet Tevfîk Efendi, **a.g.e.**, s. 12, by.1.
[97] Mehmet Tevfîk Efendi, **a.g.e.**, s. 14, by.1.

Yüziñe her güleni maḥrem-i esrār ***itme***
Var ise düşmenine kīniñi ıẓhār ***itme***[98]

Ḳurre-i ʿayn-i Resūl-i Aḥmed-i Muḫtār ***iken***
Ġonce-i gül-niḫāl-i gülzār-ı dil-i kerrār ***iken***[99]

Yalıñız bir sen misin bu derd ile nālān ***olan***
Sāña hem-demdir göñül bu yolda Müslümān ***olan***[100]

3. DİL VE İFÂDE ÖZELLİKLERİ

Başlı başına geniş ve köklü bir tarîkat geleneğinden yetişen ve pek tabiî olarak kuvvetli bir medrese eğitimi almış olan Mehmet Tevfîk Efendi'nin Arapça ve Farsça'daki hâkimiyeti tartışılmaz bir özelliğidir. Bunu tüm şiirlerinde görebilmekteyiz.

Şair, kasîdelerinde görüleceği üzere Farsça ve Arapça terkipleri bolca kullanmıştır. Farsçanın özelliği olan ikili üçlü zincirleme tamlamalara manzûmelerinde çokça rastlanır:

Murġ-ı zībende-i ṭāvus-ı cinān-ı melekūt
Kebg-i ḫānende-i ṭūbā-yı riyāż-ı ceberūt

Bülbül-i naġme-ẕen-i lāne-i bāġ-ı irşād
Hüdhüd-i mü´temin-i nāme-res-i rüşd ü sedād[101]

İtse taḥrīk eger bāl-i ʿıḳābından olur
Pof-zen-i şemʿ-i şebistān-ı dil-i ehl-i fesād[102]

[98] Mehmet Tevfîk Efendi, **Kasâid-i Tevfîk**, s.43, by.57, 59.
[99] Mehmet Tevfîk Efendi, **a.g.e.**, s. 23, by.11.
[100] Mehmet Tevfîk Efendi, **a.g.e.**, s. 27, by. 149.
[101] Mehmet Tevfîk Efendi, **a.g.e**., s.42, by. 25, 26.
[102] Mehmet Tevfîk Efendi, **a.g.e.**, s. 40, by. 29.

Bu sebeple kasîdelerin dili için ağır, üslubun da biraz zor olduğunu söylemek kanaatimizce yanlış olmasa gerektir.

Mesnevî nazım şekliyle yazılan *Nasîhatü'l-İhvan* başlıklı manzûmenin dili ve anlatım özelliğinin diğerlerinden farklı oluşu dikkat çeker. Şair burada genellikle Farsça terkiplerden biraz daha uzaklaşmış günümüz Türkçesine yakın anlaşılır bir dil ve üslup kullanmıştır. Zira şiirin başlığından da anlaşılacağı üzere, şair burada okuyucusuna öğüt vermek, ona nasihat etmek arzusundadır. Bu noktada her yazar/şairin dikkat edeceği ilk husus ise elbette anlaşılır olmaktır. Bu nedenle Mehmet Tevfîk Efendi mesnevî nazım şekliyle yazdığı manzûmesini, kasîdelerinde kullandığı ağır ve ağdalı üslubtan, zincirleme tamlamalardan nisbeten uzaklaşarak, muhatabın anlayabileceği bir üslupla yazmaya özen göstermiştir:

Oḳıyup hem ʿamel itsünler anı evlādım
Ḳala tā ḥaşre ḳadar dilde benim de yādım

Olsa dūşuñda ḳabā başıña giyseñ zer-tāc
Yoġise maʿrifetiñ dirler oña istidrāc

Hüneri olmayana fāidesi yok nesebiñ
İtmez evlāda sirāyet şerefi cedd ü ebiñ

Cevher-i faẓl u kemālātı olursan cāmiʿ
Gün gibi nāmıñ olur rū-yı zeminde lāmiʿ[103]

Buna rağmen *Nasîhatü'l-İhvan* başlıklı manzûmede bile ağır üslubundan ve Arapça-Farsça izâfetlerden tamamen uzaklaşamadığı görülür. Bu itibarla şairimiz için karışık bir üslubu tercih etmiştir denebilir. Zira bazı beyitler çok net anlaşılabilirken aynı şiirin bir başka beytinde kastedileni anlamanın bir hayli zorlaştığı görülür:

Mehmet Tevfîk Efendi'nin *Kasâid-i Tevfîk*'inde farklı ifade tarzlarına sahip bir üslup içerisinde olduğu görülür. Şair, okuyucusu/muhatabıyla kimi zaman konuşmakta (mükâleme), hitap etmekte; böylece daha samimi bir üslubun oluşmasını sağlamaktadır:

[103] Mehmet Tevfîk Efendi, **Kasâid-i Tevfîk**, s. 41, by. 4, 6, 7, 8.

Ey oġul her ne ḳadar ṣāḥib-i sāmān olsañ
Ẓāhirā mālik-i ʿizz ü şeref ü şān olsañ[104]

Evvelā bilmelisin anda velī-i imlāyı
Ṣoñra ögrenmelisin ḳāʿide-i inşāyı

Yazdıgın hem de selīs olmalı hem maʿnādār
Oḳuyan hem işiden bilmeli taḥtında ne var

Yüzüñe güldigüne sen feleginñ aldanma
Anı bir ṣāḥib-i iḥsān u mürüvvet ṣanma[105]

Şair, şiirlerinde bazen tasvir yöntemiyle karşısındakine ince ayrıntıları haber vermektedir:

Nice yıllardır idüp niʿmet-i bārānı dirīġ
Ṣararup ṣoldı ṣusuzluḳ ile her bāġ-ı naʿīm

Mā-verāyı Cebel-i Ḳāf'a mı çekdiler ʿaceb
Ḫayli demden beridir ebr-i maṭīr oldı ʿadīm

Yere şebnem yerine yağdı hevādan āteş
Nāra ġarḳ oldı zemīn tā kürre-i bād-ı nesīm

Çāk çāk oldı ḥarāretle zemīniñ baġrı
Tāb-nāk oldı hevānın yüzü mānend-i caḥīm

Kühler oldı siyeh pūşı mātem-i her-su
Cūylar ḳaldı tehī naḫl-ı çemenzār elīm

Yāsemīniñ bükülüp ḳaddi ḫarāb oldı teni
Eylemez sīne-i ṣad-çākı ḳabūl-i termīm[106]

Şair, anlatımını kuvvetlendirmede tarihi olaylara, kişilere atıfta bulunmaktadır.

[104] Mehmet Tevfîk Efendi, **Kasâid-i Tevfîk**, s. 41, by. 5.
[105] Mehmet Tevfîk Efendi, **a.g.e.**, s. 42, by. 38, 39, 42.
[106] Mehmet Tevfîk Efendi, **a.g.e.**, s. 30, by. 3, 4, 5, 6, 7, 10.

Kerbelā vaḳʿasını yāde getürse adam
Beni taṣdīḳ ider elbetde bu sözde ʿālem[107]

Emr-i tedbīrinde neyler Ḫıżr'ı İskender gibi
Dāʾimā olmış anıñ ilhām-ı Mevlā rehberi[108]

Gelse bu gülşen ü bāġ u çemene ger Rıḍvān
Bir daḫi itmez idi lāne-i Firdevsini yād[109]

Dāimā itmededir ḥüsn-i cemāl-i taḳdīr
Ṭūr-ı Sīnā-yı żamīrinde tecellī-i ẓuhūr[110]

4. AYET VE HADİS İKTİBASLARI

Mehmet Tevfîk Efendi, tarikat geleneğiyle yetişmiş olmasına rağmen kedisine mutasavvıf şair diyemeyiz. Şiirlerinde dinî motifler geri plandadır. Ayet ve hadislerden yaptığı iktibaslar çok azdır.

Beş âyete işaret edilmektedir:

"eṭīʿū"[111] Âyet-i Kerîmesi : Âl-i İmrân 3/32, Nisâ 4/59, Mâide 5/92, Enfâl 8/1, Tâhâ 20/90.

"hāẕihī şey'ün ʿucāb"[112] : Âyet-i Kerîmesi : Sa'd Sûresi 38/5.

"len-terānī" Âyet-i Kerîmesi : Âraf 143.

"ev ednā" Âyet-i Kerîmesi : Bakara 282.

" hāẕā ṣırāṭu'n-müstaḳīm" [113]Âyet-i Kerîmesi : Âl-i İmrân 3/51, Meryem 19/36, Yasin 36/61, Zuhruf 43/61, 64.

[107] Mehmet Tevfîk Efendi, **Kasâid-i Tevfîk** , s.42, by. 44.
[108] Mehmet Tevfîk Efendi, **a.g.e**., s. 44, by. 5.
[109] Mehmet Tevfîk Efendi, **a.g.e.**, s. 39, by. 10.
[110] Mehmet Tevfîk Efendi, **a.g.e.**, s. 32, by. 19.
[111] Mehmet Tevfîk Efendi, **a.g.e.**, s.35, by. 42.
[112] Mehmet Tevfîk Efendi, **a.g.e.**, s. 26, by. 51.
[113] Mehmet Tevfîk Efendi, **a.g.e.,** s. 25, by. 37.

Atıfta bulunulan: “ el ‘ulemâ u verâsetü’l-enbiyâ” Hadis-i Şerîf’in tercümesinin bulunduğu beyitimiz :

“Enbiyānıñ ʿulemā vārişidir dünyāda
İntiḳāl itmez iken irşi anıñ evlāda”[114]

Edebiyatımızda hoş bir seda bırakanlar arasında kendisini hürmetle yâd ediyoruz.

[114] Mehmet Tevfîk Efendi **Kasâid-i Tevfîk**, s.41, by.,35.

5. KASÂİD-İ TEVFİK (METİN)

ḲAṢĀʾİD–İ TEVFĪḲ

Tekrār tabʿ ettirmek ḥaḳḳı ṣāhibiniñdir.

Maʿārif Neẓāret-i Celīlesiniñ ruḫṣatiyle ṭabʿ olunmuşdur.

İstanbul

(Mihrān Maṭbaʿası – Bāb-ı ʿĀlī Caddesi)

1304

MUḲADDİME

Sāye-i Şāhānede mevleviyetiyle biñ iki yüz seksen üç sene-i hicriyesinde Mısr-ı Ḳāhire'de bulundığım şırada naẓm ve inşād eyledigim baʿżı ḳaṣāʿidiñ bir yere cemʿiyle (Dīvānçe-i Tevfīḳ) nāmı altında ṭabʿ ve temşīline muvaffaḳ olmuş idim mürūr-ı zamān ile kitāb-ı meẕkūruñ nusaḫ-ı maṭbūʿası ḳalmamasına ve aḫıren daḫi bir ṭaḳım ḳaṣīdeler tanẓīm edilerek ʿilāve ḳılınmasına binā´en tekrār ṭabʿı baʿżı ṭarafdan iltimās olunmış ve ġıbṭa resān-i āʿṣār-ı sālife olan ʿaṣr-ı kemālāt ḥaṣr-ı cenāb-ı ḫilāfetpenāhī de meşhūd-ı ʿuyūn-ı şükrān olan bunca āsār-ı edebīyye miyānında degersizligiyle berāber eṣer-i nāçizānemiñ daḫi bulunmasını göñlüm ārzū itmiş oldığından bi-minnet-i Teʿālā dīvān-ı meẕkūrı Ḳaṣāid-i Tevfīḳ nāmıyle bi't-tevsīm tekrār mevḳiʿ-i intişāra vażʿ eyledim.

TEVḤĪD–İ BĀRĪ

Bismi'llāhi'r-Raḥmāni'r-Raḥīm

Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün

1. Virüp bāġ-ı bahāra feyż ü fer nevrūz-ı sulṭānī
Ṣanur ādem zemīne nefḫ olunmuş rūḥ-ı ḥayvānī

2. Yine ol ḥoḳḳabāz-ı nāmeye gösterdi ʿālemde
Ḥayāt-ı nev virüp ezhāra şekl-i ḥaşr-ı cismānī

3. Giyüp her naḫl-i dilcū ḥulle-i ḫażrāyı ʿanberbū
Virür ehl-i dile bir cilve-i dilsūz-i ḫubānī

4. Nevā-yı bülbül-i şeydā cemāl-i pür ṣafā-yı gül
Rıyāż-ı ḳudse döndürdi ser-ā-ser rūy-ı ekvānı

5. Çeker tefrīḥ içün nevreste ezhār üstüne perde
Hevāgāh-ı semāda cemʿ idüp ebr-i perīşānı

6. Felekde şimdi ṭarz-ı dilrubāda başladı devre
Bu mevsimde değişdi eski ṭavrı eski ʿünvānı

7. Mizāc-ı zencebil ü selsebīle iftiḫār eyler
Kemāl-i neş'ede her ḳaṭre-i bārān-ı nīsānı

8. Muʿādil sündüs-i ḫalde zemīniñ her çemenzārı
Müsāvīdir şemīm-i ḫākine her būy-ı reyḥānı

9. Ḳamer devr-i menāzil eyleyüp tebşīr ider ḫalḳa
Bu günlerde çemende ser-nemāyı vird-i ḫandānı

10. Güneş tefrīş ider bir kāle-i sebz-i münaḳḳaşla
Şeh-i nevrūza pāy-endāz içün ṣaḥn-ı gülistānı

11. Döner dīvāne-ṣūret ʿālemi seyyāre-i encüm
Olup bu bāġ-ı dehriñ ḥüsnünüñ meftūn u ḥayrānı

12. Ṣevābit seyr içün bu gülşeni āheste āheste
İder hep tekyegāh merkezinde resm-i devrānı

13. Bu günlerde uṣūl-ı ḥulviyetde nābit ü cāmid
İder bir ḥālet-i dilsūz ile tevḥīd-i Rabbāni

14. Degil hāle bu demde kendiniñ ʿaks-i żiyāsıdır
Düşünce saṭḥ-ı cūya āsmānıñ bedr-i ṭābānı

15. ʿAraḳrīz hicāb ider ṣafāda rūy-ı tesnīmi
Cināne olsa cārī nev-behārıñ cūy u bārānı

16. Zehī ʿibretnümā üşkūfezār-ı dilkūşādır bu
Yetişdirmiş anı gül-āb-ı ḥikmetle nigehbānı

17. Virür her bir naẓarda ādeme bir neş´e-i dīger
Olup her kūh ü ṣaḥrā bir tecellīzār-ı rūḥāni

18. Devām itdikce ṭarz u ṭavr-ı ʿālem bu siyāḳ üzre
Olur reşk-āver-i deşt-i beḳā bu gülşen-i fāni

19. Midād-ı eşk ü müjgānı ile taṣvīr ider bülbül
Şitāda seyr içün levḥ-i ḫayālinde gülistanı

20. Vezān olsa caḥim içre nesīm-i nev bahār oldım
Gül-i ṣadberg-i raʿnāya döner her şekl-i nīrānı

21. Düşünce ḫāke her bir zerre-i ḫurşīd-i kimyāger
Olur her dānesi bir pāre-i yāḳut-ı rummāni

22. Heyūlā-yı cihān ol rütbe kesb-i ṣafvet itmiş ki
Olur her zerre bir ṣūretnümā-yı ṣunʿ-ı sübḥānı

23. Meyān-ı ġoncede bir gül misāli vażʿ u hey´etde
Cihānıñ encüm ü māh u zemīn ü şems-i tābānı

24. Cevāhir pāredir yā ḥoḳḳa-yı firūze-fām içre
K'anıñ her zīr ü bālā-yı lebi lāʿl-i bedeḫşānı

25. Cihāna eyler īmā lāleserā Ḫıżr-ı nārı
Dehānından göründikce fürūġ-ı daġ-ı pinhānı

26. Gül-i raʿnāya beñzer ṣuretā bir nev-nihāl üzre
Çemenzār-ı ezel bu nevbehār-ı deşt-i imkānı

27. Zemīne reşk ile gerdūn çeker bir āh-ı ateş-bār
Bu günlerde döker her gün pey-ā-pey eşk-i bārānı

28. Olınca leb-be-leb şebnem ile gül ẓan ider rindān
Anı gördikce leb-rīz-i ʿaraḳ bir ṭās mercānı

29. Leṭāfet kesb idüp ol rütbe teʼsīr eylemez aṣlā
Per-i pervāneye şimdi zemānıñ şemʿ-i sūzānı

30. Kenār-ı bāġ-ı lāhūt ü bu künhezār-ı nāsutuñ
Ser-ā-pā muṭṭaṣıl yek dīgere ḥadd-ı ḫıyābānı

31. Olınca bu cihetde ser-nümā her sünbül ü her gül
Olur ol bir ṭarafdan būy-ı ḳudsī rūh-ı insānı

32. Cemāl-i ṣunʿını ṭaṣvīr idüp her berg-i ezhāra
Yed-i ḳudret düşermiş ḫayrete her ehl-i vicdānı

33. İdince mürde ezhār-ı zemīni nev bahār iḥyā
Niçün itmez bu ḥükmi ḫalḳa icrā nefḫa-i ṣānī

34. Bu ġam-fersā-yı ḫāṭır intiẓām-ı behcet-efzāyı
Bu ṭavr-ı dilrūbā bu imtizāc-ı çār-ı erkānı

35. Bu vaż ʿ u iḫtilāf-ı manzār-ı ecrām-ı ʿulūvīyi
Bu ḫayretbaḫş-ı idrāk inḳılāb-ı ḥāl-ı devrānı

36. Ṭıbāʿ-ı nevʿiniñ teʼṣīrine iṣnād iderlerdi
Ṣanādīd-ı zamān-ı sālifiñ ḥikmet-fürūşānı

37. Umūruñ rişte-i esbāba rabṭı ġalibā olmış
Bu sözde ol gürūhıñ baʿiṣ-i teşvīş-i ezhānı

38. Zehī cehl-i mürekkebdir zehī efkār-ı fāsid bu
Ki ẓāhirdir ānıñ her ṭıfl-ı ebcedḫāna buṭlānı

39. Ṭabīʿāt muḫtelif āṣārı īcāb eylemez aṣlā
Ki o her cism ü cismānīde mübhem emr-i vaḥdānı

40. Ṭabīʿāt cevher-i eşyāya sārī bir ʿarżdır kim
Müberrādır vücūd-ı müstaḳilden vażʿ-ı imkānı

41. Hevā ber ḫāk ü āb hem żıyā bir bir ṭabīʿatdan
Ṣudūr eyler mi bir birniñ muḫālif şekl ü elvānı

42. Naṣıl tedbīr ider aḥkām-ı dehri ol ṭabiʿat ki
Ne ẕī-ruh u ne ẕī-ḳudret ne ẕī-ʿaḳl heyūlānı

43. Naṣıl teʹsīr ider eczā-yı cisme ol ṭabiʿat ki
Şerefyāb-ı taḥayyüzde o evvel bu ola ṣānī

44. Zamān u rütbede ẕāt ü şerefde dāimā zīrā
Taḳaddüm eylemekdir ʿilletiñ maʿlülüne şānı

45. Ḫaṭādır dāver-i gerdūne nisbetde bu teʹsīri
K'o da muḥtāc-ı ʿillet bir teceddütgāh-ı ezmānı

46. Ḫuṣūṣeyle o da bir bir emr-i mevhūm u muḫayyeldir
Anı teşkīl iden ancaḳ nücūmuñ devr ü seyrānı

47. Müselsel bir birin tevlīd ider eşyā dimek ḳatʿā
Mizāc-ı ʿālemi ifsād içün bir fikr-i şeyṭanī

48. Delīl-i silmī başın kesince ẕülfiḳār āsā
Teselsül maḥv olup ʿānḳā miṣāli ḳaldı ʿünvānı

49. Bu zīnetbaḫş-ı eşyā ḥulle-i ḫārā-yı īcādıñ
Açıldı ḥançer-i sertīz ḳudretle girībānı

50. Ḳażā taʿlīm idüp teʹlīf iden taḳdīr-i Bārīdir
Kitāb-ı nüh ḳubāb u çār evrāḳ-ı perīşānı

51. Mücerred müstaḳil bir vācibiñ āṣārıdır ʿālem
Ki yoḳdur mümkünüñ yek dīgeri icāda rüchānı

52. Bu ḥükm-i müsteṭābı ʿāleme iṣbāta ḥācet yoḳ
İder iʿlām anı her şaḫṣa kendi ḥükm-i vicdānı

53. Degildir yalıñız rūşen żamīr-i millet-i beyżā
Bu sözde müttefiḳdir hep ḥakīm-i Hind ü Yunānı

54. Odır teşkīl iden eczāsını yoḳdan tedārikle
Bu dilcū hey´et-i zībā-yı mebʿuṣān u aʿyānı

55. İdüp bir ḳaṭre ābı heykel-i zībende-i raʿnā
İder pāzār-ı şehristān-ı ṣunʿıñ zīb ü dükkānı

56. Ne ṣanʿatdır ki bu ẓulmetserā-yı raḥm-ı māderde
İder ol bir cenīni neş´edār-ı āb-ı ḥayvānı

57. Binā-yı ṣunʿını ṭarḥ eylemiş şekl-i müṣelleṣde
Esās-ı vużʿunuñ ṭarz-ı murabbaʿ üzre bünyānı

58. Hemīşe tāze terdir şebnem-i ṣunʿ-ı İlāhīden
Bahāristān gūnünüñ gül ü serv-i ḫırāmānı

59. Egerçi ḳābiliyyetle muḳayyed ise de eşyā
Ḥaḳīḳatde anı īcāb idende ṣunʿ-ı yezdānı

60. Muḫālif gūne-i aṣār u efʿāl-i ḥaḳāyık hep
Ḳıvām-ı dehr içün māhiyyete bir luṭf-ı Rabbānı

61. Cemāl-i şāhid-i māhiyyeti ḫaṭır-güzār olsa
Düşer bir ḥālet-i dehşet-fezāya ʿaḳl-ı insanī

62. Kemāl-i incilāsı mānīʿ-i keşf-i hüvviyyetdir
Ki ḥuffāşıñ gözi fark eylemez mihr-i dıraḫşānı

63. Temenni-zār idüp ṭavrı o sırra olmadı maḥrem
Ṣaʿādet-baḫş-ı sīnā rehnümā-yı Āl-i ʿİmrānı

64. Tecellī-yi ṣıfāt u zāt u efʿāle ider maẓhār
Tesettürgāh-ı ṣunʿından dem-a-dem ehl-i ʿirfānı

65. Füruġ-ı cevher-i tevḥīdini dāim ider īmā
Ḥaḳiḳat-bīne her cüz´ü cihānıñ naḳş-ı pīşānı

66. Ya olmazdı olurdı olsa da zīr u zeber ʿālem
Mühimsāzī-yi fıṭratda eger olsaydı aḳrānı

67. Niẓām-ı ḳāināt ister ulūhiyyetde tevḥīdi
K'olur bir müşterek kāşāne būmuñ beyt-i aḥzānı

68. Nigāristān-ı hestīde olan dūşīze-i ṣunʿıñ
Berīdir gerd-i teʼsīr-i sīvādan ceyb ü dāmānı

69. İder ʿilmi iḥāṭa nerde olsa cevher-i ʿālem
Velev ki buʿd-ı mevhūmıñ yoḳ olsun ḥadd ü pāyānı

70. Murādı üzre eyler kāinātıñ ḥaḳḳını īfā
Olup her ʿayn-ı ṯābitden ezelde ʿaḥd ü peymānı

71. O gün tescīl olan menşūr-ı taḳdīriñ bu günlerde
Ḥaḳāyıḳ-ı ḥükmüni icrā içün mecbūr fermānı

72. O bir Ḳayyūm u Ḳādir ki ne dem isterse ol sāʿat
Virir her zerre-yi cism-i remīme rūḥ-ı ḥayvānı

73. Şerefyāb-ı ḥayāt olmaḳda çünki cevher-i ferdiñ
Degildir lāzım-ı māhiyyeti terkib-i ebdānı

74. Görür hem vāṣıl-ı semʿi olur her şebde bir mūruñ
Ṣadā-yı pāyı hem ḳalbinde kāʼin rāz-ı pinhānı

75. Mücerred pençe-i tekvīn ile semt-i taʿayyünde
İden Ol'dur bu naḳş-ı bī-ḳarāra vażʿ-ı bünyānı

76. O demde oldı pehnā-yı ʿadem bir dürc-i pür gevher
Telāṭüm eyleyince sāḥil-i ṣunʿ-ı der-efşānı

77. Ezelden tā ebed pirāye baḫş-ı şūḫ-ı maʿnādır
İdüp her demde iksā bir libās-ı ḫūb-ı elvānı

78. O bir münşī ki üslūb-ı kelām-ı ḥikmet encāmı
Düşürdiʿ illet-i ʿıḳdu'l-lisāna nükte-sincānı

79. Müeddāsı ḫıred-fersā-yı ebkār-ı meʿānīdir
Edāsı baʿiṣ-i kesr-i revāc-ı nazm-ı Süryānī

80. O bir tūtī-i gūyā armaġān-ı bāġ-ı vahdet ki
Olur hem dem nevāsı dehre lezzet-baḫş-ı rūhānī

81. Gelince sū-be-sū ṣubḥ u mesāda nuṭḳ u güftāra
Ġıdā-yı cān olur ehl-i semāya ʿāks-i elḥānı

82. Muḳavves ṣūret-i ism ü Raḥīmiñ şekl-i maʿkūsı
Meyān-ı dilnişīninde muṣavver nūn-ı Raḥmanī

83. Ṣafāda defʿ-i ġamda ehl-i vecde ṣanki bir şuḫıñ
Biri ebrū-yı dildūzī biri çāh-ı zenaḫdānī

84. Meyān-ı zülfüne berdār olan bir şāneye beñzer
Ḫılālında müressem şedde-i maʿkūse dendānı

85. O ḫatlar kim keşīde zīr ü bālāsında ser tā pā
Dökülmiş rūyına gūyā gözünden mū-yı müjgānı

86. Nuḳāṭ-ı ʿanberini ḫāl-i fülfül-fām-ı ruḫsārı
Ḥurūf-ı pīç-ender pīçī zülf-i nükhet-i efşānı

87. O çeşm-i nergīs-i mīmi ki bir yenbūʿ-i ḥikmetdir
İder gününi ġarḳ-ı āb ẓülāl-i ʿafv u ġufrānī

88. O bā kim ẓāhirā bir noḳṭa-i mühmel gibi ammā
Ḥaḳīḳatde odur ʿilm-i ledüñīniñ debistānı

89. Kemāl-i şīvede her ḥarf-ı rā bir ġurre-i ġarrā
Nevāl-i Raḥmetiñ her ḥarf-i ḥā bir keff-i mīzānı

90. O hā-i zü'l-celālet ḫurde-bīn-i sırr-ı esmādır
Anıñla keşf olur dilde ḳażānıñ rāz-ı pinhānı

91. Eyā şāhenşeh-i ḥalvetserā-yı kişver-i vaḥdet
Veyā ṭuġrā-keş-i serlevḥa-yı menşūr-ı ġufrānī

92. Hemīşe selsebīl-i raḥmetiñden reşḫa-zār eyle
Nişīmengāh-ı ġaflet bū behāristān-ı ʿışyānı

93. Ġarīḳ-i mevce-i pey-der-pey-i luṭf u ʿināyet kıl
Leb-i deryā-yı ʿafv u raḥmetiñde ṣaf nişīnānı

94. Ḫuṣūṣā cümleden ez-her cihet muḥtāc-ı lüṭfuñdur
Bu ʿabd-i nātüvān ü mücrimiñ ḥāl-i perīşānı

95. O bir bī-vāye kim bu sevḳ-ı sulṭānī-i hesitīde
Elinde cevher-i sermāyesi naḳd-i peşīmānī

96. Tehī dest ḳaldı ḥayfā ki bu ʿibretgāh-ı ʾālemde
Hevāya ṣarf idüp gencīne-i ʿömr-i firāvānı

97. Sebeb kendi bu ḥāle ʿazv ü isnād eylemez ḳaṭʿā
Cihānıñ şehsuvārı dāver-i taḳdīre bühtānı

98. Ṭokınmaz destini dūşīzegān-ı hüsn-i aʿmāle
Geçer ālufte-yi efkār ile her vaḳt ü her ānı

99. Güzergāh itse ṣıyt sūi aḥvāl-i semāvātı
İder her an ü sāʿat pür tezelzül ʿarş-ı Raḥmānı

100. Müsinn ü iḫtiyār oldı büküldi ḳāmet ü ḳaddi
Henūz ālūde-i gerd-i hevādır ceyb ü dāmānı

101. Eger ıẓhār iderseñ ittiği efʿāli maḥşerde
İdersiñ şübhesiz şermende bil-cümle Müslümānı

102. Nedāmetle hemīşe ḫūn-i dilden eyleyüp icrā
Revādır eylese müjgān-ı çeşmī silk-i mercānı

103. Ana beñzer ʿaceb var mı misāfir-i ḫāne-i dehriñ
Ġarīb ü nā-tüvān ü bī-kes ü pes-pāye mihmānı

104. Yaḳardı kā'inātı āb-ı çeşmī itmese iṭfā
Şerar-pāş eyleyince āh-ı ḥasret ḳalb-i sūzānı

105. Egerçi mücrim ü şermendedir ammā bi-ḥamdi'llah
Muʿarrādır ġubār-ı şübheden mirʾāt-ı īmānı

106. O ber mest-i mey-i zehr-āb-ı engūr-ı sivā ammā
Unutmaz virdiği bezm-i ezelde ʿahd ü peymānı

107. Vüṣūḳı yalıñız ʿafvıñ ile faḫr-i risāletdir
O dem ki nāra ṭoğrı sevḳ iderler ehl-i nīrānı

108. ʿİnāyet ḳıl kerem ḳıl yā Rasūl'allāh bu **Tevfīḳiñ**
Düşer ise o gün dest-i zebānīye girībānı

NAẒĪRE-İ NEF'Ī

Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilün

1. Şuʿle-i dāġ-ı tecellī-i beyānıdır sözüm
Pertev-rūy u dil-i lafẓ u meʿānidīr sözüm

2. Devr -i aʿlā-yı felek erkānınıñ her ṣubh u şām
Ḫızbu'l-aḫzāb-ı dil-i kerrūbiyānıdır sözüm

3. Bülbül-i gülşenserā-yı bāġ-ı şevḳ u ḥayretim
ʿĀlemiñ hem-derdi hem dārūy-i cānıdır sözüm

4. Nev ʿarūs -i bikr-i fikriñ ḥacle-i endīşede
Çehre perdāz-ı edā-yı ḥüsn ü ānıdır sözüm

5. Ḳabẓa-i tesḫīrime geçmez mi yā mülk-i süḫan
Deşt ü pehnā-yı beyānıñ ḳahramānıdır sözüm

6. Tabʿım üstād-ı muʿallim-ḫāne-i feyẓ-i ezel
Ol muʿallim-ḫāneniñ bir tercümānıdır sözüm

7. Sīnem ol gencīne-i iḳlīm-i ġayb-ı lā-yezāl
Ol diyārıñ bir metāʿ-ı rāyegānıdır sözüm

8. Yā enīn-i ḳalb-i ʿāşıḳ yā fiġān-ı ʿandelīb
Bir cihān-ārā nevā-yı dilsitānıdır sözüm

9. Reşḥ-i kilkim ʿāleme serçeşme-i āb-ı ḥayat
Ḳalıb-ı dil-i mürdeniñ rūḥ-ı revānıdır sözüm

10. Cūybār-ı feyẓ-i ʿirfān u maʿārifdir dilim
Selsebīl-i tabʿımıñ şād-ı revānıdır sözüm

11. Naḳş rengīn-i per-i ṭāvus-ı Firdevs-i berīn
Tār u büd-ı ḥulle-i ḥûr-i cinānīdir sözüm

12. Eylesün kuḥlu'l-baṣar-ı ʿālem sevād naḳşını
Maẓhar-ı teʼṣīr-i ḫāk-i Īṣfahānīdir sözüm

13. Neş´e-dār eyler mizāc-ı zencebīl ü kevşeri
Reşḥa-i feyż-i zülāl-i müsteʿānīdir sözüm

14. Beyt-i maʿmūrñ der ü dīvārınıñ ārāyişi
Sidreniñ naḳş-ı nigār-ı üstüvānıdır sözüm

15. Ol ḳadar teʼşīri var eşyāya çün Ruḥu'l-Kudüs
Feyz-baḫş-ı ṣūret-i Behzād u Mānīdir sözüm

16. İşden el çeksün felek artıḳ lüzūmı ḳalmadı
Şimdi dehriñ dāver-i gītī-sitānıdır sözüm

17. Bir cihān-ārā-yı ilhām ü Hüdā maʿnālarım
Ol cihānıñ ser-te-ser zīb-i dükkānıdır sözüm

18. Gūş iden sırr-ı beḳāyı fehm ider bī-iştibāh
Meʾḫaz-i mecmūʿa-i keşf-i ʿıyānıdır sözüm

19. Sīnem ol maḥrem-seray-ı ʿişve-i taḳdīr kim
Ol sevād-ı aʿẓamıñ bir pāsbānıdır sözüm

20. Hem-rikāb olsaḳ belāġat kişverinde dāimā
Naġme-i ḳudsī nihādıñ hem-ʿınānıdır sözüm

21. Dāimā miʿrāc ider lāhūte fikr-i nāzenīn
Ol cihānıñ būy-ı ter sünbülsitānıdır sözüm

22. Söylenirken dilde eşʿārım cihān olsun emīn
Ḥırz ü taʿvīẕ-i belā-yı āsumānıdır sözüm

23. Tāze iksīr-i saʿādetdir bu miḥnet ḫāneye
Şeş cihātıñ bāʿiş-i emn ü emānıdır sözüm

24. Zāl-ı çerḫ-i bī-emāna ḳuvve-i ẓahr-ı ẓafer
Dehr-i pīr-i nātüvāne rūḥ-ı şānīdir sözüm

25. Fıṭratıñ muʿciz-edā-yı āyet-i kübrāsıdır
Ḫılḳatiñ revnaḳ-fezā-yı ḫānümānıdır sözüm

26. Dāver ü dārā-yı iḳlīm-i kemāliñ dāimā
Gerden-i tevḳīriniñ cevher nişānıdır sözüm

27. Müntehā-yı sidrede murġ-ı hümā-yı ʿizzetiñ
Zīnet-efzā-yı kenār-ı āşiyānıdır sözüm

28. Ḫüsrev-i evreng-i iḳlīm-i belāġatdir dilim
Müstaḳil ol ʿālemiñ bir kām-rānıdır sözüm

29. Maẓhar-ı sırr-ı Mesīḥādır mizācı ṭabʿımıñ
Bikr-i mażmūna ḥayāt-ı cāvidānıdır sözüm

30. Öyle gevher kim bulunmaz her dil-i pür-vāyede
Mülk-i ṣunʿuñ bir ʿaceb maḥṣūl-i kānıdır sözüm

31. Semt-i hātiften ider dāim tebādür ḫāṭıra
Bāġ-ı ḳudsüñ ḳalḳal-ı bād-ı vezānıdır sözüm

32. Sīnem ol kāşāne-i ʿibretnümā kim bābınıñ
Pür-güher zer-befte câme dīdebānıdır sözüm

33. Gönlüm ol felek cihān peymā-yı baḥreyn-i vücūd
Kim o felek-i bī-ḳarārıñ bādbānıdır sözüm

34. Āftāb-ı bārgāh-ı bī-zevāl-i ʿizzetiñ
Şuʿle-i seyyāle-i vaḥdet-nişānıdır sözüm

35. Öyle pür-himmet ki ʿālem sāyesinde vāyedār
Gerçi bir murġ-ı hümā-yı lā-mekānıdır sözüm

36. İrdirir güm-kerde rāh-ı Kaʿbe-i maḳṣūdına
Ḳuṭb-ı gerdūn-ı hidāyet ferḳadānıdır sözüm

37. Ḫalḳı sermest-i ṣafā eyler nevā-yı dilkeşi
Gerçi kim bir ʿandelīb-i bī-zebānīdir sözüm

38. Ol heyūlā kim cihān anda bütün ṣūretnümā
Bir ʿaraż gir-dār iken cevher mekānıdır sözüm

39. Enfüs ü āfāḳa bir tāze ṭarāvet baḫş olur
Rūzigārıñ bir nesīm-i dil-sitānıdır sözüm

40. Ḫayre-baḫş-ı merdüm-i endīşedir māhiyyetim
Ġıbṭa-baḫş-ı ruḥ-ı Hallāḳ-ı maʿānidir sözüm

41. Şānını taḳdīs ider ʿallāme-i ḳudret daḫi
Ümm-i dünyānıñ müşār-ı bi'l-benānıdır sözüm

42. Noḳṭası gāv-ı zemīniñ merkez-i temkīnidir
Āsumānıñ ḥis olunmaz püştivānıdır sözüm

43. Naḳşbend olmuş meyānında nice sırr-ı şühūd
ʿĪlm-i esmānıñ güzīde ḫācegānıdır sözüm

44. Bir iken māhiyyeti aḥkām-ı gün-ā-günī var
Her gürūhuñ bāʿiṯ-i kār ü ziyānıdır sözüm

45. Ṣūret-i sırr-ı ḳażānıñ cevher-i āyīnesi
Kilk-i taḳdīriñ ṣarīr-i bī-gümānıdır sözüm

46. Pür-güher bir baḥr ü kān ammā degildir ʿunṣurı
Cevher-i ferd-i mücerred baḥr-ü-kānıdır sözüm

47. Lāne-i zihnimdeki murġ-ı merāmı keşf içün
Ḳūhe-i derrākeniñ bir nerdubānıdır sözüm

48. Her yerinden lemʿa-pāş olmakdadır nūr-ı hüdā
Kāfiristān-ı ḫayāliñ Müslümānıdır sözüm

49. Bir ṣaʿādetḫānedir gūya ḳader anda mekīl
Rūzigārıñ rūz u şeb rūzī resānıdır sözüm

50. Naḳd-i cān olmaz aña ʿālemde bir kemter bahā
Miṯli yoḳ bir gevher-i kenz-i nihānīdir sözüm

51. Pādişāh-ı kişver-i ʿizz ü celāl-i ḳudretiñ
Ser-nüvişt-i sīne-i faṣṣ-ı benānīdir sözüm

52. Pertev-i iḳbāli virdi nüh revāḳa zīb ü fer
Şemʿ-i renk-āmīz-i bezm-i ḳudsiyānıdır sözüm

53. Bir tecellī-zār-ı kim cismim ḫıred ḥayrān olur
'Āleme faṣlu'l-ḫıṭāb-ı ''len-terānī''dir sözüm

54. Şāʿir-i siḥrü'l-beyānım ḫāme ejder-peykerim
Ḥayret-efzā-yı ʿukūl-i nüktedānıdır sözüm

55. ʿAḳl-ı kül āvīze-i destār ider her beytimi
Öyle memdūḥ-i gürūh-ı ḳudsiyānīdir sözüm

56. Vāridāt-ı ʿālem-i bī-keyf-ü-kemdir hep baña
Şemʿ-i şeb-ārā-yı bezm-i lā-mekānīdir sözüm

57. İmtinānın çekmesün yārān-ı çerḫ-i keç revīn
Şimdi dehriñ niʿmet-i bī-imtinānıdır sözüm

58. Neş´e-i ṣahbā-yı cām cevher-i ʿayn-i Cemiñ
Hem ġıḍā-yı rūḥī hem raṭb-ı lisānıdır sözün

59. Neş´e-i mül nāle-i bülbül cemāl-i gül gibi
Meclis-ārā-yı ṣafā vü şādmānıdır sözüm

60. Āsmān-ı sūz u cihān efrūz tiġ-ı āhımıñ
Āb ü tāb-ı gevher-i seng-i fesānıdır sözüm

61. Ḫüsrev-i dehr-i sitemkārıñ sihām-ı ḳahrınıñ
Lerze-baḫ-ış ʿatse-i maġz-ı kemānıdır sözüm

62. Kār ü zār-ı maʿrifetde hāsid-i bī-fehmime
Cān-sitān bir ṣıhye-i şīr-i ziyānıdır sözüm

63. Ol dem imdāda gelen fevc-i sürūş-ı maʿnāya
Ṭabʿımıñ pīşinde peyk-i rez-feşānıdır sözüm

64. Evc-i gerdūn-ı meżāmīniñ sevād-ı senyede
Daġ-ı dil-i mühr münīri kehkeşānıdır sözüm

65. Ẓāhiren bir noḳṭa-i mücmeldir ammā maʿnide
Ḥāṣıl-ı mecmūʿa-i kevn ü mekānıdır sözüm

66. Kātib-i fihrist-i aḥkām-ı ḳażā dīvānınıñ
Mācerā-yı ḫāme-i muʿciz-beyānıdır sözüm

67. Şehsuvār-ı lā-mekān seyr-i cihān-ı vaḥdetiñ
Naġme-i zerrīn rikāb-ı reh-revānıdır sözüm

68. Dāne-i tesbīḥ-i gevher pāre-i Rūḥu'l-Emīn
Zīver-i āvāze-i ḫūr-i cinānīdir sözüm

69. Nūrdan bir cāmedir maʿnāya lafẕ-ı dilkeşim
Pertev-i mühr-i ḫayāliñ rīsmānıdır sözüm

70. Nüh ḳıbābıñ māye-yi aṣliyye-yi kevniyyesi
Çār-bāġ-ı ʿunṣurıñ āb-ı revānıdır sözüm

71. Fevc-i ervāḥ-ı muḳaddes sīmemi eyler ṭavāf
Kaʿbe-i endīşeme Rüknü'l-yemānīdir sözüm

72. Dāmen-i kevneyni itdi pür dür-i şehvār ile
ʿĀlemiñ ṣāḥib ʿatā-yı bī-kerānıdır sözüm

73. Keşf-i esrār-ı ḳażā ḥall-i rumūz-ı ġayb içün
Rūzigārıñ dāimā ḫāṭr-ı nişānıdır sözüm

74. Cevher-i māhiyyetimden bilse de virmez ḫaber
Rūzigārıñ bāiṣ-i ʿakd-i lisānıdır sözüm

75. Uġrasa büt-ḫāneye eṣnāmı hep tevḥīd ider
Öyle bir hādī-i dīn-i Müslümānīdir sözüm

76. Bir muʿammādır ki ḥall ü keşfī ʿaḳl-ı ʿāşırıñ
Pīç ü tāb-ı ḳalb-i ilhām iḳtirānıdır sözüm

77. Olsa bir ġam-ḫānede elbet olur dār-ı sürūr
Maẓhar-ı teʼṣīr-i ṭabʿ-ı zāġferānıdır sözüm

78. Bir ġazel ṭarḥ eyleyim burda berā-yı inbisāṭ
Bülbül-i endīşemiñ āḫir fiġānıdır sözüm

79. Mübtelā-yı miḫnetiñ ḥırz-ı emānıdır sözüm
ʿĀşık-ı efgendeniñ rūḥ-ı revānıdır sözüm

80. Meclis-i rind-i muḥabbetde simāṭ-ı ülfete
Neşʼe-yi köhne şarāb-ı erġuvānıdır sözüm

81. Hüsn-i taʿbīrim bir öz ki şān ü istiġnā virir
Şūḫ-ı maʿnāya libās-ı ḫusrevānīdir sözüm

82. Rūyine sünbül ṭaḳup gerdānına ʿanber dizer
Ol bütüñ meşşāṭa-yi faḫriyye ḫānıdır sözüm

83. Ol ḳadar pür-şīve bir dildār kim dilberleriñ
Bāʿiṣ-i kesr-i revāc-ı ḥüsn ü ānıdır sözüm

84. Öyle bir nāzik reviş kim ṣanki bir meh-pāreniñ
Bezm-i vuṣlatda ḫırām-ı mu-miyānıdır sözüm

85. Nāfeye ṣatmaḳ içün şehr-i dilimden būy alup
Dāimā iḳlīm-i Çīniñ kār-bānıdır sözüm

86. Lālezār-ı ʿaşḳ u ḫayretdir derūnum ser-te-ser
Kim anıñ ser-nāme-i dāġ-ı nihānıdır sözüm

87. Al götür bād-ı ṣabā hīç yolda bār olmaz saña
Kūy-i yāre gönlümüñ bir armaġānıdır sözüm

88. Semt-i maʿnāya virir Tevfīḳ başḳa iḫtişām
Mülk-i naẓmıñ bir dilāver pehlivānıdır sözüm

89. Var ise meydāna çıḳsun ben gibi ʿĪsī-nefes
Nükte-sencāna ṣalā-yı imtiḥānıdır sözüm

90. Her ne söylersem olur bir nüsḫa-i Ümmü'l-Kitāb
Şerḥ-i sırr-ı mübhem-i sebʿa'l-meṯānīdir sözüm

91. Yaʿnī kim bir nāzenīn-i Sidregāh-ı vaḥdetiñ
Āyet-i iclāliniñ rūḥu'l-beyānıdır sözüm

92. Faḫr-i 'ālem Ahmed-i Mürsel ki medḥeyle anıñ
Zīb-i tesbīḥ-i dil-i pīr ü cüvānīdir sözüm

93. Muʿcizāt-ı Ḥażret-i Peyġamberīdir ṭabʿıma
Ẕerre-yi mihr-i münīr-i ʿizz ü şānıdır sözüm

94. Olalı āvāre-i maḥfil ṭırāz-ı midḥatı
Maẓhar-ı ḥüsn-i ḳabūl-i Müslümānīdir sözüm

95. Ol Şehiñ ḫalvet-sarāy-ı kurb-ı "ev ednā''sınıñ
Lemʿa-yı rūşen-żamīr-i şamʿ dānıdır sözüm

96. Her ne söylersem o ḫalvet-ḫāneniñ aḥkāmıdır
Keşf-rāz-ı bezmgāh-ı Ümmühānıdır sözüm

97. Virdi te´ṣīr-i ṣenāsı feyż-i kudsī ṭabʿıma
Bāʿiṣ-i tāze ḥayāt-ı ins ü cānıdır sözüm

98. Öyle bir ʿālī-cenāb O her ne dersem şānına
Ḳuvve-i derrākemiñ sehv-i lisānıdır sözüm

99. Her seḥerde iştiyāk ü ḥasret-i dīdār ile
Bülbül-i endīşemiñ āḥ u fiġānıdır sözüm

100. Pek uzaḳ düşdüm cenābından benim de dāimā
Guft- gu-yı Ḥażret-i Veysel Yemānīdır sözüm

101. Rāh-ı ʿaşḳında fedā-yi cān iden aḥbābınıñ
Kūşe-i vaḥdetde yār-ı mihrbānıdır sözüm

102. Āstān-ı devletinden dūr olan derd ehliniñ
Ḥasb-i ḥāl-i ḫāṭır-ı firḳat-nişānıdır sözüm

103. Ben ne ḥaddim ki anıñ evṣāfını taʿdād idem
Merḥamet cū-yı ʿaṭā-yı āstānıdır sözüm

104. Germ-ʿitāb olsam muḫālif re´y olan fermāna
Berḳ-i şemşīr-i ḳażā-yı nāgehānīdir sözüm

105. Ḫırmen-i bed-ḥāhına tāb-efgen ḫırmān içün
Rüstem-i endīşemiñ tīġ ü sinānıdır sözüm

106. Fitne-engīz-i sevād-ı dīnini maḳhūr ider
Kişver-i endīşemiñ ṣāḥib-ḳırānıdır sözüm

107. Südde-i rahmet-meāb mesned-i iclāliniñ
Zaḥm-ı cān-ı zümre-i gerden-keşānıdır sözüm

108. Vaḳtidir ġayri duʿāya başla ey bī-çāre dil
Nev-bahār-ı vaṣfınıñ faṣl-ı ḫazānıdır sözüm

109. Rūhuna benden ola her-dem ṣalāt ile selām
Tā ki ebnā-yı zamānıñ dāstānıdır sözüm

ḲASĪDE-İ VÜCŪD DE R-MEDḤ-İ RASŪL

Feʿilātün Feʿilātün Feʿilātün Feʿilün

1. İtdi Sulṭān-ı ḳader-i ʿāleme īfā-yı vücūd
Oldı ṣaḥrā-yı ʿadem mevkib-i dārā-yı vücūd

2. Oldı dībāce-ṭırāz-ı ṣuḥuf-ı ṣunʿ-ı ḳażā
Cevher-i ḥarf-i güher-pāre-yi esmā-yı vücūd

3. Keşf olur dīde-yi ṣāḥib-naẓara sırr-ı ḳader
Çeşm-i emʿānına dūş olsa merāyā-yı vücūd

4. Bāiṯ-i ḫayrıñı çeşm-i ʿadem olmaz mı
Tābiş-i cevher-i nūrānī-yi sīmā-yı vücūd

5. Ne görürdik ʿacabā leẕẕet-i vicdānīyeden
Olmasa meskenimiz cennet-i meʼvā-yı vücūd

6. Gerçi miḥnetle geçer neşʼe-yi ṣuġrā ammā
Müntec-i rāḥat olur neşʼe-yi kübrā-yı vücūd

7. Eyledi vāḳıf-ı envār-ı cemāl-i vaḥdet
Ḥalḳı rūşen-dil idüp berḳ-i tecellā-yı vücūd

8. Her biri zāviyedār-ı ḥarem-i ḳudretdir
Cā-be-cā tā-be-semā cevher-i eczā-yı vücūd

9. Oldı bī-māye iken ferde-i mehd-i īcād
Dāye-i ḳudret ile ṭıfl-ı Mesīḥā-yı vücūd

10. Añla kim ḳadrini itmekde teraḳḳī dāima
Tā ebed salṭanat ü ḥaşmet-i dārā-yı vücūd

11. Döndi Mecnūn-ı felāket-zedeye ḥalḳ-ı cihān
Eyleyüp ʿarż-ı viṣāl ʿāleme Leylā-yı vücūd

12. Ṣūr-ı ʿilm-i İlāhī'ye-ye taʿayyün virdi
Ṣunʿ-i ḳudsī olaraḳ ʿāşıḳ-ı selmā-yı vücūd

13. Ẓāhir olmazsa n'ola dīde-i ẓāhir beyyine
Sırr-ı yek-rengi-i rū-yı gül-i raʿnā-yı vücūd

14. Çünki bir mes´ele-yi maʿreke-ārādandır
Ehl-i taḥḳīḳa daḫi ḥall-i muʿammā-yı vücūd

15. Gerçi bir zem-zeme-engīz-i dem-i vaḥdetdir
Līk her perdede bir naġme virir nāy-ı vücūd

16. Sīnesi ḳāna boyandı ḥasedinden ʿademiñ
Gördi ol dem ki nedir rütbe-i vālā-yı vücūd

17. Ḳāfile-bend-i ṣudūr olmadan iḳlīm-i vücūb
Oldı ser kevkebe-i menzil-i dārā-yı vücūd

18. Ādemiñ bāʿiṯ-i feyż ü sebeb-i rifʿatidir
Devlet isterseñ eger eyle temennā-yı vücūd

19. Ṣaf-be-ṣaf silsile-ber-silsile pür Rūḥ-ı Ḳuds
Ṭabaḳāt-ı ḫıyem-i aṭlas-ı me´vā-yı vücūd

20. Sel-i ṭūfān-ı taġayyürle gider mi ʿademe
Eṯer-i kilk-i debīr ḳader-i imlā-yı vücūd

21. Oldı pertevde iḳlīm-i şebistān-ı ʿadem
ʿIḳd-i ḳandīl-i żiyā-pāş-ı ṯüreyyā-yı vücūd

22. Sebeb-i tefriḳa-i kāle-yi māhiyyetdir
İḫtilāf-ı ṣūr u hey´et-i tamġā-yı vücūd

23. Yeri var olsa eger her biri ḫurşīd-i cihān
Rīze-i bāriḳa-i cevher-i mīnā-yı vücūd

24 Nūr-ı pür-şaʿşaa-yı feyż-i İlāhī'dendir
Māye-i ʿunṣūr-ı māhiyyet-i eczā-yı vücūd

25. Zīb-i tesbīḥ-i muḳīm-i ḥarem-i ḳudsīdir
Dāne-i silsile-i gevher-i yektā-yı vücūd

26. Varaḳ-ı ḥavṣala-i kevn ü mekāna ṣıġmaz
Şerḥ olunsa farażā nüsḫa-i kübrā-yı vücūd

27. Eyledi dāmen-i kūh-ı 'ademi pür-vāye
Mevc-i pey-der-pey-i deryā-yı güher zā-yı vücūd

28. İnzivā-ḫāne-i abdāl-ı gürūh-ı tecrīd
Oldı nüzhet-gede-i ʿarş-ı muʿallā-yı vücūd

29. Ḥükm-i menşūr-ı ḳaża nāfiẕ olur muydu ʿaceb
Olmasa zīr-i ṭırāzende-i imżā-yı vücūd

30. Añla kim rütbe-i iclālini tā rūz-ı evvel
Olmada dest-i ḳaża nāṣiye pīrā-yı vücūd

31. Nev ʿarūs-ı ʿademe ḥaclegeh-ı fıṭratda
Virdi bir başḳa edā ḥulle-i ḫārā-yı vücūd

32. Gör ki teʼsīrini ādem yoḳ iken bir demde
Kān-ı zerrīn-i kemāl eyledi kimyā-yı vücūd

33. Yaḳasından ṣarılup pençe-i pür-tāb-ı ʿadem
Bī-meded ḳalmış iken zümre-i ebnā-yı vücūd

34. Taḳviyet-baḫş-ı necāt oldı be-ḥükm-i taḳdīr
Zūr-bāzū-yı cenāb-ı şeref-efzā-yı vücūd

35. O ḫudāvend-i muʿaẓẓam ki bulur şān ü şeref
Güher-i ẕātına nisbet ile esmā-yı vücūd

36. İtmede böyle nidā cāmiʿ-i evṣāfında
Kūşe-gīrān-ı ʿadem muʿtekif-i cā-yı vücūd

37. Şeh-i evreng-i beḳā-yı silsile-bend-i īcād
Nāẓım-ı mülk-i fenā memleket ārā-yı vücūd

38. Fikrī ḥelāl-i ġumūż-ı kürre-i sırr-ı ḳażā
Nefḫa-i muʿcizi hestīde-i eczā-yı vücūd

39. Ahmed-i mürsel ü peyġamber-i āḫir-dem kim
Ẕātıdır ʿıllet-i ġāiyye-i inşā-yı vücūd

40. Olamaz vāye-pezīr-i suver-i istiʿdād
Olmasa terbiye-baḫşā-yı heyulā-yı vücūd

41. Feyż-i māhiyyet-i ṣāfından alur pertevini
Çehre-i ġonca-i gül naḫl-i tecellā-yı vücūd

42. Olmasa nāil-i luṭf u keremi yoḳluḳdan
Yaḳasın ḳurtaramaz idi berāyā-yı vücūd

43. Perde-i aṭlas-ı fiṭratdan idüp ʿarż-ı cemāl
Oldı pür-nūr-ı Hüdā deyr ü muṣallā-yı vücūd

44. Rifʿat-i külbesi hem-sāye-i ʿarş-ı aʿẓam
Nüzhet-i türbesi cān-baḫş-ı süveydā-yı vücūd

45. Olmasa reʾyi nesaḳ-sāz-ı mehāmm-ı ʿālem
Fitne-āşūb fenādır deyr idem cā-yı vücūd

46. Ey şāhenşah-ı serā-perde-i vaḥy u ilhām
Veʾy ḳażā-yı menzilet-i ṣaff der-ālā-yı vücūd

47. Sen o ḫurşīd-i cihān-tāb-ı ezelsin ki olur
Ṭalʿatıñ şuʿlede ġurre-i ġarrā-yı vücūd

48. İntisāb itmek içün ẕātına terk itmişdir
Gülsitān-ı ʿademi Ādem ü Ḥavvā-yı vücūd

49. Rişte-i nūr-ı nigāh-ı kerem ü hıfẓıñdır
Sebeb-i devlet-i cemʿiyyet-ārā-yı vücūd

50. İtdī intāc seni māder-i dūşīze-i ṣunʿ
Görmeden heyʾet-i tertībi każāyā-yı vücūd

51. Olmadan rehrev-i miʿrāc-ı taʿayyūn-i rūḥuñ
Kūy-i iclāliñ idi Mescid-i Aḳsā-yı vücūd

52. Göremez çeşm-i ʿadem ketm-i ʿademde şibhiñ
Ey güzīde ḫalef-i dūde-i ābā-yı vücūd

53. Devr idüp ravża-i iclāliñi ḫurşīd-i felek
Seyr idüp gülşen-i ʿirfānıñı ḥūrā-yı vücūd

54. Biri döndükce virir vaṣfını āfāḳa ḫaber
Biri baḳdıkca olur ʿārif-i maʿnā-yı vücūd

55. Olsa hem-sāye saña sāyeñ olur idi Ḫüdā
Anı da eyledi maḥrūm-ı ʿaṭāyā-yı vücūd

56. Şemʿi ʿirfānıña pervānedir ʿaḳl-ı evvel
Kef-i iḥsānıña muḥtāc reʿāyā-yı vücūd

57. Vāriṣ-i genc-i nihān-ḫāne-i ġayb olmaz mı
Ser-i kūyuñda senin eyleyen ifnā-yi vücūd

58. Çāk çāk olsa zebānım n'ola vaṣfında seniñ
İtdi biñ dürlü ḳuṣūr ey şeref-efzā-yı vücūd

59. Vaḳtidir ġayri duʿā eyleyelim ey Tevfīḳ
Virmeden ṭabʿa kesel naẓm-ı muḳaffā-yı vücūd

60. Budur aḳsā-yı merāmım iki ʿālemde bizi
Maẓhar-ı lüṭfi ide münşī-i ālā-yı vücūd

61. Saʿy idüp ʿāḳıl olan ḥāk-i reh-i kūyuñda
Maḥv idüp varlıġını eylesün ibḳā-yı vücūd

62. Ḥarf-i āmāl-i ḥasūd u ḫusemā-yı dīnī
Olmasun tā be-ebed ḳābil-i imlā-yı vücūd

ḲAṢĪDE-İ İMKĀNİYYE DER-ḤAḲḲ-I SEYYİDÜ'L-KEVNEYN VE RASŪLU'S- SAḲALEYN ṢALLA'LLĀHU ʿALEYHİ VE SELLEM

Feʿilātün Feʿilātün Feʿilātün Feʿilün

1. Dökülüp ṭabl-ı ṭarab-baḫş-ı safā-yı imkān
   Oldı pür-velvele bu ṣaḥn-ı serāy-ı imkān

2. ʿĀlemi ġarḳa-i emvāc-ı maʿārif itdi
   Cūşiş-i mevce-i deryā-yı ʿaṭā-yı imkān

3. Māsivā mübhem iken eyledi īżāḥ anı
   Feyż-ı ḳudsīye düşüp meyl ü hevā-yı imkān

4. Ḳalem-i mūy-ı ḥayāl ile olunmaz taṣvīr
   Rū-yı elvāḥ-ı dile ḥüsn ü edā-yı imkān

5. Bezm-i bī-keyf ü kemi naġme-i dil-sūzı ile
   Nālezār eyler iken şevḳ ile nāy-ı imkān

6. İḫtiyāriyle değil sāiḳ-i taḳdīr ile
   Uġradı semt-i taʿayyün-gehe pā-yı imkān

7. Gösterir sırr-ı şühūd-ı naẓar itse ādem
   Cevher-i āyine-i ṣunʿ-nümā-yı imkān

8. Pençe-i derd-i ʿademden kim olur idi ḫalāṣ
   Olmamış olsa eger köhne devā-yı imkān

9. Ġāyeti vāṣılı ser-ḥadd-i beyāban-ı vücūb
   Bī-nihāye o kadar deşt ü fenā-yı imkān

10. İmtināʿıñ ṭaraf-ı sāḥa-i mefrūżasına
    Müntehīdir cihet-i sitt-i semā-yı imkān

11. Mebḥaṣ-ı hendese-i fikr ü ḫayāle ṣıġmaz
    Heyʾet-i künküre-i ṭarfe binā-yı imkān

12. Zīver-i genc-i nihan-ḫāne-i naḳḳād-ı ḳażā
    Gevher ü dürr-i girān-ḳadr ü bahā-yı imkān

13. Cā-be-cā dāire ber-dāire pür cevher-i cān
Evc-i gerdūn-ı ʿalā taht-ı-ṣerāy-ı imkān

14. İnzivā-ḫāne-i āṣār-ı İlāhīdir hep
Sū-be-sū künc-i ṣuver-ḫane-i cā-yı imkān

15. İki incüden ʿibāret ṣadef-i baḥr-i vücūd
Biri ālā-yı vücūb u biri lā-yı imkān

16. Girdi imlā-yi vücūda ḳalem-i ḳudret ile
Ḥüsn-i terkīb-i bulup ḥarf-i hecā-yı imkān

17. Oldı zīnetde gühvāre-i ṣunʿ-ı ezeli
Ṭıfl-ı nā-refte-i bī-ṣavt ü nevā-yı imkān

18. Eyledi dāmen ü dest-i ḳaderi pür-vāye
Naḳd-i gencīne-i pür-feyż ü nemā-yı imkān

19. Merkez-i çarḥ-ı celāl-i ḳadr ü ḳudretdir
Kürre-i nār u türāb u āb u havā-yı imkān

20. Oldı ḥayretde enẓār u dil-i mümteniʿāt
Tābiş-i bār-geh-i cān-fezā-yı imkān

21. Līk dūçār olalı ḳaydınā pāy-ı ʿālem
Bī-ḥużūr itdi anı bār-ı belā-yı imkān

22. Ḫalḳı besler büyüdür luṭf ile soñra eyler
Üstüḫ**ā**n-ı sırrını lāne-i hümā-yı imkān

23. Kimine cāy-ı ṣafādır kimine dār-ı elem
Bezm-i miḥnetiñe bī-mihr ü vefā-yı imkān

24. Şeyḫ Efendi saña aḥvāl ü vucūbı söyler
Kendine mübhem iken ḥāl-i fenā-yı imkān

25. Ḫālişāne ideyim ben saña tefsīr ü beyān
Bilesin sen de nedir sırr-ı ḫafā-yı imkān

26. Bezm-i bī-keyf ü kem inse olunca maḥrem
Nūr-ı envār-ı rusul şāh-ı serāy-ı imkān

27. Ḳatarāt-ı ruḫ-ı ḫūy-kerde-i gülgūnundan
Oldı ṭarḥ-efgen-i īcād-ı feżā-yı imkān

28. Kemterīn-i ḫākdır devletiniñ şuʿlesidir
Nūr-ı ḫurşīd-i cihān-tāb-ı semā-yı imkān

29. İtmemiş olsa tedārik anı dūşīze-i sunʿ
Açılurmıydı ʿaceb ceyb-i ḳabā-yı imkān

30. Ey nesīm-i keremi müjdede bū-yı vefā
Ve'y şemīm-i şīyemi ġāliye-sāy-ı imkān

31. Seni bir kerre ṭoġurdı nice biñ külfet ile
Bikr-i nā-bāliġa -i nādire-zā-yı imkān

32. Yed-i ḳudret seni ibcāl ile taṣvīr itdi
Yoḳ iken ġulġule-i ṣıyt ü ṣadā-yı imkān

33. İbtidā sāḥa-i ṣunʿ-ı ezelīde sen idiñ
Eyleyen devlet ile refʿ-i livā-yı imkān

34. Seyr içün ravża-i iclāliñi Mecnūn gibi
Dolaşur bī-ser ü pā ṣubḥ u mesā-yı imkān

35. Zīr-i dāmān-ı nigāh ü kereminde geçinir
Ḫırḳa-pūşān-ı fenā āl-i ʿabā-yı imkān

36. Künh ü māhiyyetiñi derk idemez derrāke
İtse imdād aña cümle kuvvā-yı imkān

37. Nāfile eyleme ıṭnāb-ı kelām ey **Tevfīḳ**
Anı vaṣf eyleyemez medḥ ü ṣenā-yı imkān

38. Şuʿle-i āh-ı taḥassürle duʿā eyle hemān
Dāġ-ber-dāġ ola evc-i ʿalā-yı imkān

39. Naẓarından beni dūr eyleme sen yā Allah
Meskenim oldıġı gün dār-ı beḳā-yı imkān

ḲAṢĪDE-İ MİʿRĀCİYYE

Feʿilātün Feʿilātün Feʿilātün Feʿilün

1. Ben gibi rūy-ı siyah ġarḳa-i baḥr-i ʿiṣyān
Geldi mi dehre ʿaceb ḫalḳ olalı ins ile cān

2. ʿAcabā yāver olur mu baña tevfīḳ-i Ḫüdā
Yoḫsa bu ġaflet ile vaḳtim ider mi güẕerān

3. Reh-i deycūr-ı hevāda idüp ifnā-yı ʿömr
Eyledim kendimi bu ḥal ile bī-tāb u tüvān

4. Līk bir ẕāt-ı melāik-i ḫadem ü pür himemiñ
Eyledim kendime dergāhını bir dār-ı emān

5. Ġam-ı ferdā-yı tefekkür ile maḥzūn olmāz
Öyle bir pādişāh-ı her dü serāya ḳul olan

6. Mihr ū meh necm ü felek ṣanma ki dūşīze-i ṣunʿ
Rūz-ı mevlūdını āfāḳa idince iʿlān

7. Şād olup raḳṣ ider ol gün giyinüp dāye-i dehr
İki ẕer-tükmeli sīm işleme māī fistān

8. Bir ġazel söyle bu yerde dil-i ṭurfanda edā
Ola her beyti anıñ bāʿiṣ-i şevḳ u vicdān

9. O şeh-i perde-i berr-endāz-ı cemāl-i Raḥmān
Ḫüsni şehr-i şöhret-şiken pertev-i māh-ı Kenʿān

10. İtdi bir şebde saʿādet ile teşrīf-i semā
Bu şeref ile odur server-i mümtāz olan

11. Ne şeb ol merdümüñ bāṣıra-i ins ü melek
Ne şeb ol nūr-ı siyāh-ı zülf-i ḥūr-ı cinān

12. Ne şeb ol encümen-ārā-yı sevād-ı lāhūt
Ne şeb ol bāʿiṣ-i cemʿiyyet-i cān u cānān

13. Şeb değil āh-ı dil-i ʿāşıḳ-ı vech-i ezelī
Ḫalḳa ḫalḳa ṭaġılup ʿāleme itmiş sereyān

14. Kisve-i Kaʿbe gibi ḥāil olup aġyāre
Şeş cihāt-ı ḥarem-i ḳurbı iderdi pinhān

15. Ne ḥarem ḥalvet-i bī-keyf ü kem-i bāġ-ı Ḳuds
Ne ḥarem ṣaḥn-ı serā perde-i bī-īn ü mekān

16. Neyyir-i ṣubḥ-ı ezel kevkeb-i dürrī-yi ebed
Burc u vaḥdetde o şeb eyledi icrā-yı Kur´ān

17. Gül-i raʿnā gibi bir yerde tecellī iderek
Her biri digeriniñ ḥüsnine oldı nigerān

18. Olup ol bezm-i Ḳuds mecmaʿ-ı baḥreyn-i vücūd
Biri deryā-yı vücūb u biri baḥr-ı imkān

19. Varaḳ-ı ḥavṣala-i vehm ü ḫayāle ṣıġmaz
Anda cilveger olan mes´ele-i bī-pāyān

20. Yaʿnī Feyyāż-ı ezel evvel şeb-i miʿrācında
Eyledi kendini peyġamberine keşf ü ʿayān

21. Gül-i ṣad-berg-i gülistān-ı çemenzār-ı ḳıdem
Ahmed-i mürsel-i nev-bāve-i bāġ-ı ʿAdnān

22. Ḳuvve-i ṭāliʿini gör ki esīri olmış
Ser-fürū itmez iken şāh ü gedāya devrān

23. Sāde devrān degil Rüstem-i ḳahhār-ı ḳażā
Her işi cāh-ı celālinden ider istīẕān

24. Ḫāce-i medrese-i ʿilm-i ledünnī iken O
Ṭıfl-ı Rūḥu'l-Ḳuds ol yerde idi ebced-ḫ**ā**n

25. Mühr-i pertevde iḳlīm-i vücūd olmuş idi
Gelmedin sāḥa-i īcāda sipihr-i imkān

26. Reşk ider naḫle-i zaḳḳūma nihāl-i ṭūbā
Olsa ger nefḫa-i ḳudsīsi caḥīm içre vezān

27. Luṭf-ı pey-der-peyine nisbet olunsa farażā
Bir içim ṣū gibidir mevce-i baḥr-ı ʿummān

28. İki elmas degil dürr-i Ḥarem-i ḫāṣında
Nūr-ı Ṣıddīḳ ile Fārūḳ idüp andan lemʿān

29. Hüsn-i īfā-yı delālet iderek ṣubḥ u mesā
Meşhed-i pākini züvvāra iderler iʿlān

30. Ey ḫayāl-i keremī naḳş-ı nigār-ı ḫāṭır
Ve'y cemāl-i himem-i ferde āyīne-i cān

31. Bu ne aḳṣā-yı saʿādet ki Saña ḳul olmuş
ʿĀleme server olan ol ḳadr-i ʿālī-ʿünvān

32. Keşf olur dīdesine sırr-ı şu´ūnāt-ı ḳader
İtse tenvīr-i baṣar ḫāk-i deriñle insān

33. Taḳviyyet bulsa idi ḳuvve-i ḳudsiyyeñ ile
Dem-i fıṭratda eger cevher-i efrād-ı cihān

34. Hıfẓ u terkīb-i mevālīde ḫalel gelmez idi
Maẓhar-ı kevn ü fesād olmaz idi çār-erkān

35. Nüsḫa-i vaṣfiñı īżaḥ idemez derrāke
Ḫāme-i ḳudret ider itse anı şerḥ ü beyān

36. Saḳf-ı Beytü´l-Ḥarem diniñi taḥkīm içün
Yapdı Ḥaḳḳ yār-ı cihārından anā çār-erkān

37. Biri ez-cümle olup hem-dem ġār-ı ġurbet
İtdi sevdā-yı maḥabbetle fedā-yı ser ü cān

38. Eylemiş muḫteremān-ı Ḥarem-i Ḳudsī hep
Cevher-i midhatini zīver-i eẕkār-ı zebān

39. Birisi Ḥażret-i Fārūḳ-ı ʿadālet-fermā
Buldı ʿaṣrında anıñ ḳuvveti dīn ü īmān

40. Ġażabı semt-i semāya güẕer itseydi mihr
Erīyüp sū gibi āfāḳa iderdi cereyān

41. Digeri zāviyedār-ı Ḥarem-i ḥilm ü ḥayā
Ẕātıdır bāʿiṣ-i cemʿiyyet-i naẓm-ı Ḳur´ān

42. Ol biri menbaʿ-ı ʿilm ü edeb vücūd-ı seḫā
Yaʿnī dāmād-ı Nebī Ḥażret-i Şīr-i Yezdān

43. Nice şīr oldığı dem ḳahr ile ṣavlet-endāz
Baṭn-ı māderdeki eṭfāli iderdi lerzān

44. Ser-firāz oldığı dem şuʿle-i ḳahr ü ġażabı
Şecere-i aḫḍar-ı ṭūbā-yı iderdi sūzān

45. Nūş iderdi ḫuṣemā bāde-i gülgūna bedel
Oldığı maʿrekede şerbet-i ḫūn-ı şiryān

46. Vaḳtidir başla ḫulūṣ ile duʿāya ey dil
Müstecāb eyleye ol Rāzıḳ u Ḫallāḳ-ı Cihān

47. Eyle Tevfīḳi refīḳ anlara der-yevm-i cezā
Ne ḳadar mücrim-i bī-vāye ise Yā Mennān

ṢAḤBĀ-NĀME-İ ḤAḲĪḲAT

Feʿilātün Feʿilātün Feʿilātün Feʿilün

1. Cām-ı ṣaḥbā-yı ḥaḳīḳatden alan leẕẕet ü kām
Olur elbetde dili menbaʿ-ı nūr-ı ilhām

2. O ne saḥbā ki anıñ ḳaṭresi bir deryādır
Ki olur anda bütün ʿālem-i hestī ke-menām

3. O ne mey-i mevce-i baḥr-i samedi kim anda
Eylemiş kendini sırr-ı eḥadiyyete ibhām

4. O ne bintü´l-ʿineb-i bāġ-ı maḥabbetdir kim
Bikr-i maʿnā-yı tecellī ile o ẕī-erḥām

5. Anı taḫmīr idemez sīnede her bir ḫam-ı dil
Ḳalb-i pür-sayḳal-ı ʿārifde ider kesb-i ḳıvām

6. Gerçi ḳadrince kişi neş´esiniñ hem-demidir
Līk her nūş iden andan alamaz leẕẕet-i tam

7. Cān virir curʿasına şirzime-i Raḥmānī
Añlamaz andaki keyfi ʿulemā-i aʿlām

8. Kesb ider vecde gelüp ḥālet-i istiġrāḳı
Dūrdan būy-ı dil-āvizīn iden istişmām

9. Eṣeri kimde bulunsa alur elbetde anın
Ḳuvve-i sāmiʿası bezm-i ezelden peyġām

10. Ne ḳadar derk-i maʿānīde fehīm olsa kişi
İdemez anda olan ḥāleti ġayra ifhām

11. Sebeb-i tefriḳa-i cevher-i insānīdir
Gerçi kālāy-ı ḥaḳāyıḳ mütesāvīyü'l-akdām

12. Keyifle her biri bir ḥāle girer ol demde
Nūş iden bezm-i maḥabbetde o meyden bir cām

13. Kimi ser-berde be-zānū-yı tefekkür dāim
Ser-bürehne kimisi nāʿra-zen bī-encām

14. Kimi şāhenşah-ı evreng-i vaḳār u temkīn
Kimisi dāver-i ṣaff-ı beste-i tevḳīr-i ḳıyām

15. Kimi giryān kimi ʿālemi seyrān eyler
Kimisi şevḳ-ı ṭarabda kimi medhūş müdām

16. Keyfī bir ʿālem-i pür-nūr-ı tecellī ki görür
Anda sırr-ı ḳaderi bāṣıra her ṣubḥla şām

17. Bir heyulā-yı saʿādet ki nişīmen-gāhı
Anda cilveger olur ṣūret-i aḳṣā-yı merām

18. Öyle pür-zevḳ-i ṣafā ʿālem-i bī-ḥaddir kim
Görünür her cihetinde nice biñ dār-ı Selām

19. Ol ḳadar maẓhar-ı envār-ı İlāhīdir kim
Anda yek-reng ü ṣıfatda görünür ṣubḥ ile şām

20. Mesken-i ehl-i ṣafā bir mele´i aʿlā kim
Gizli her zāviyesinde nice pīr-i Besṭām

21. Sālik-i tīre-dil ü zāhid-i ḫod-bīn anda
Olamaz vāṣıl-ı ser-i menzil-i maḳsūd u merām

22. Ḥarem-i ḳalbi olan gerd-i sivādan ḫāli
Anda her demde ider kesb-i teraḳḳī-i maḳām

23. Her dem ü laḥẓada bir başḳa ṣafāsı vardır
Eylemez neş´e-i pür-ʿişvesi bir yerde devām

24. Bulamaz andaki yek demde olan zevk-ı dili
Nice yıllarca olan muʿtekif –i Beyt-i Ḥarām

25. Cüz-i māhiyyeti tevḥīd-i vücūd u esmā
Ḫalḳa gīrān-ı dem-i ülfet-i Aṣḥāb-ı Kirām

26. Menbaʿı meygede ʿālem-i tecrīd ü fenā
Sāḳī-i muḥterem ü pür kerem-i faḫr-ı enām

27. O güher-pāre-i gencīne-i ḳudret ki anıñ
Nūr-ı māhiyyet-i eşyāya virir feyż-i ḳıvām

28. Çāk idüp kisve-i fersūdesini merḳadiniñ
Kudsiyān eyler anı ḥulle-i rūz-ı bayrām

29. Nefḫa-i bāġ-ı Kudsdür deyū taḥmīn eyler
ʿĀnberīn-būy-ı ḥarem-gāhın iden istişmām

30. Gerçi vācib değil ammā o Kerīmiñ ẕātı
Öyle mümkün ki ider sırr-ı vücūb-ı īhām

31. Olmadı miṯlini bir devr-i felekde ḥāmil
Māder-i muḥterem-i nādire zāy-ı eyyām

32. Nāmeye kātib olup vasfını yazsa çemene
Aña her serv ile cūy olsa midād ü aḳlām

33. Tā-ebed eylese ol yolda o tehzīz-i benān
Olamaz biñde biri vāṣıl-ı ser-ḥadd-i ḫıtām

34. Nā-şüküfte gül iken ketm-i ʿademde ʿālem
Bāġ-ı ḳudsīde iderdi o saʿādetle ḫırām

35. Künhüni ben daḫī bilmem deyū iʿlām eyler
İtse taḳdīr-i ḳażādan ne-vaḳt istiʿlām

36. Nev-ʿarūsı ḥarem-i ḥacle-i vaḥdet idi o
Olmadın lafż u raḳam cevher-i maʿnāya niyām

37. Aḥmed-i Faḫr-i Rusul mebde-i küll kim dāim
İns ü cin cümle mülk andan ider istirḥām

38. Eylemiş vasfını bu vechile kilk-i ḳudret
Ṣebt-i ser-levḥa-i eyyām-ı şühūr u aʿvām

39. Ḫüsrev-i mülk-i fenā dāver-i iḳlīm-i beḳā
Server-i her dü-serā pādişah-ı sidre makām

40. Mürşid-i medrese-ārā-yı maḳāmāt-ı yakīn
Ḫāce-i hendese -pirā-yı esās-ı İslām

41. Zīb-i sermāye-i dükkān-ı metāʿ-ı tekvīn
Zīver-i çekmece-i ṣunʿ-ı Ḫüdā-yı ʿallām

42. Bulamaz nāṭıḳa-i evsāfına lāyıḳ maʿnā
Ne ḳadar eylese de fikrine zūr u ibrām

43. Feleġiñ ḳāmet ü ḳaddi iki büklüm ḳaldı
Secdeye niyyet idüp dergehine tā be-ḳıyām

44. Ey şāhenşāh-ı ḳadr-pāye Rasūl-ı ṣaḳaleyn
Ve'y felek cāh-ı hümā sāye ʿamīmü'l-enʿām

45. Ẕikr ü tevḥīde gelür nāmıñı yād eyleyerek
Her ne dem eylese temṡīl-i ṣuver bir ressām

46. Saña medfen olalı ḳıble-i Cibrīl oldı
İşbu miḥnetgeh-i pür daġdaġa-i nā-fer cām

47. Ṣunʿ-ı üstād-ı ḳażā nusḫa-i ẕātında seniñ
Eylemiş cümle ḥurūf-ı dü-cihānı idġām

48. Haḳḳ bilür olmadı ṣādır ḳalem-i aʿlādan
Nāmıña ġarr u saʿādetde müsāvī bir nām

49. Öyle nāzende-i mahbūb-ı İlāhīsin kim
İtdi Ḥaḳḳ şānıñı icrā-yı ḳasemle iʿẓām

50. Sen ne dirseñ anı taḳdīr ider icrā bunu O
Eyleyüp kendine tā rūz-ı ezelde ilzām

51. Sad-hezār olur idi raḥne-pezīrā-yı ʿadem
Himmetiñ virmese dehre arada istiḥkām

52. Sen o maḫdūm-ı sırra perde-i ʿizzetsin kim
Cünd-i ervāḥ-ı mücerred saña olmuş ḫuddām

53. Nefḫ-i Cibrīle eger olmasa sırrıñ sārī
Hāmil olmazdı o dem Meryem-i ṭāḥir-erḥām

54. ʿĀlemiñ nüsḫa-i suġrāsı ile kübrāsı
Levḥ-i taḳdīr-i İlāhīde bulup ḥüsn-i niẓām

55. Bir ḳıyās itdi teşekkül seni intāc içün
Ḥadd-i evsaṭ gibi itdikte tekerrür-i eyyām

56. Vaṣfıñ ol mertebe ālī ki beyān eyleyemez
Andaki rütbe-i aḥād-ı ulūf-ı erḳām

57. Şeb-i deycūr-ı ʿadem rūşen idi nūruñ ile
Görmediñ heyʾet-i tertībi şuhūr u eyyām

58. Oldı mirʾāt-ı taʿayyünde ciḥān cilve-nümā
Seni taḳdīr anı da sen iderek istilzām

59. Hükmi cārī mi olur dehriñ ʿanāṣırda eger
Her umūrunda saña olmamış olsa idi rām

60. Şems-i tābānı beyān itmege beñzer ḫalḳa
Eylemek naʿt-ı cihāngīrini dehre iʿlām

61. Saña kemter ḳul olan ẕātıñ olur maḥkūmı
Āṣaf-ı dehr ü felek dāver-i devrān-ı liām

62. İtme ıtnāb-ı kelām eyle duʿā ey **Tevfīḳ**
Müstecāb eyleye ol ẕāt-ı Celīl ü ʿAllām

63. Dāimā maẓḥar-ı luṭfı ide Rab dāim
Zümre-i ümmet-i merḥūmesini tā be-ḳıyām

64. Ne iderseñ baña sen ile ʿaṭā sultānım
Sen bilirsin ki bize āḫarıñ enʿāmı ḥarām

65. Bā-ḫusūs olmuş iken ẕātıña vāsıl nesebim
Ne revādır olayım sen var iken ben nā-kām

NAʿT-I ŞERĪF

Feʿilātün Feʿilātün Feʿilātün Feʿilün

1. Hamdu li'llāh O celīlü'n-niʿam-ı Rabb-ı ʿAlīm
Nāmımı eylemiş ārāyiş-i levḥ-i tekrīm

2. Eyledi sīnemi gencīne-i ilhām u beyān
Hem idüp ḳāʿide-i naẓm-ı kelāmı taʿlīm

3. Tā ki meddāh-ı şehinşāh-ı dü-kevn olmaḳ içün
Virdi gehvāre-i fıṭratda bāña ṭabʿ-ı selīm

4. Līk taʿbīr-i merāma yoḳ idi istiʿdād
Zīb-i maʿnāda dilim olsa da pür dürr-i yetīm

5. Ḳābil-i nāṭıḳa-pīrā-yı medāyiḥ oldım
Şeref bezmine bir Āsafıñ oldıḳda mukīm

6. O ḳadar ḳuvve-i nuṭḳiyyeye mālik ki ider
İstese ṣūret-i bī-cāna-ı merāmın tefhīm

7. Aña taḳlīd-i ḳażā eyledi Sulṭān-ı Ḳader
Eyleyen şimdi odur raḫne-i dehrī termīm

8. Nedir ol ṭāliʿ-i ferḫunde-laḳab olmış aña
Nāṣır-ı din ü neseḳ-sāz-ı umūr-ı iḳlīm

9. İtdi ʿaṣrında anıñ ʿaksine tebdīl-i mizāc
Sitem ü ẓulm ü ṭamaʿ buġż u nifāḳ u tecrīm

10. ʿAḍuḍ-ı devlete efkār-ı medār-ı ḳuvvet
Şeref-i millete sermāye-i ʿizz ü tekrīm

11. Kām-baḫşā-yı ümem-i Ḫaydar-ı Fārūḳ-şiyem
Çehre-perdāz-ı himem ḥażret-i hem-nām-ı Kelīm

12. İtdi bir demde bāña luṭfile tevcīh-i ḫitāb
Didi ey gevher-i genc ü ṣadef-i sunʿ-ı Ḥakīm

13. Ne-revā çekmeyesin silk-i süṭūr-ı naẓma
Dürr-i vaṣfın o şefīʿü'l-ümemiñ bā-taʿẓīm

14. Oldım ol demde ṣenā-küster-i maḥbūb-ı Ḫüdā
Beni bu ḫıdmete evvel Āsaf idince taḳdīm

15. O kerīm bin kerīm bin kerīm bin kerīm
Tāc-baḫş-ı şeref-i silsile-i İbrāhīm

16. Caʿd-ı müşgīn dil-āvīzī girih-gīr-i ṣafā
Nefesi māye-i māhiyyet-i terkīb-i şemīm

17. Vāḳıf-ı sırr-ı şu´ūnāt-ı müsemmā idi O
İtmedin ẕāt-ı ecel Ādeme esmā taʿlīm

18. Dāne-i cevher evṣāfına taṭbīḳ olsa
Viremez ġāyetine silsile-i ʿahd-ı ḳadīm

19. Ṣūret-i kevne heyūlā idi kilk-i ḳudret
İtmedin ṣafḥa-i taḳdīre miṣālin terḳīm

20. Pertev-i rūyı şeb-ārā-yı ṣabāḥ-ı tekvīn
Lemʿa-i nūrı żiyā-pāş-ı füyūżāt-ı ʿamīm

21. Ẕihn-i derrākı mecārī-i umūr-ı melekūt
Levḥ-i idrākı şu´ūnāt-ı ġuyūba taḳvīm

22. Ey şehinşāh-ı serā-perde-i iclāl ü Ḫüdā
Ve'y ʿaṭā-baḫş-ı gedā Aḥmed ü Maḥmūd u Raḥīm

23. Seni hem ḫuṭbe vü hem ḫātime-i raḥmet idüp
Niʿmetin Ḥażret-i Ḥaḳ itdi seniñle tetmīm

24. Cūybār-ı ḥarem-i gülşen şerʿinde seniñ
Cereyān itmededir leẕẕet-i ḥall ü taḥrīm

25. Dāḫil-i zāviyye-i ṣafḥa-i idrākiñde
ʿĀḳl-ı küll ṣūret-i eşyā miṣl-i noḳṭa-i cīm

26. Olamaz raḥne-pezīrā-yı ʿadem tā be-ebed
Himmetiñ eylese bir ẕerre-i ḥabābı taḥkīm

27. Hükmi cārī olamaz olmasa re´yiñ munżam
ʿAḳl-ı faʿāl eger bir işi itse taṣmīm

28. Ḳaṭre-i āb-ı kerem ü ʿāṭifetiñ düşse eger
Nūra tebdīl olur her Leheb-i nār-ı caḥīm

29. Rīze-ḫār- ı naʿmıñ zāviye dārān-ı beḳā
Vāyedār-ı keremiñ āliş ü ḫāk u āb ü nesīm

30. Ey göñül aç gözünü pāy-ı teʼeddüble yürü
Budır ol vaḥy-ṭırāz-ı laʿlī-i ḫulḳ-ı ʿaẓīm

31. Nüsḫa-i dānişe ṣıġmaz kelimāt-ı vaṣfı
Olmaġa kimde liyāḳat var o dergāha nedīm

32. Ne ise ʿarż-ı beyān eyle murād ü emeliñ
Ola kim derdine dermān bula bu ḳalb-i elīm

33. Benim ol mücrim-i dīvān-ı ʿuṣāt-ı ümmet
Kemterīn-i cürmüm olur lerzede ʿarş-ı ʿaẓīm

34. Var mıdır ben gibi bu ʿāleme gelmiş bir ferd
Rehrev-i nefs ü hevā peyrev-i şeyṭān-ı racīm

35. Nice bin cāy-ı helāke yolımı uġratdı
Ṣūret-i Ḥaḳda beni sevḳ iderek nefs-i leʼīm

36. Meded ey Şāh-ı Rusul sendedir iksīr-i kerem
Senden özge olamaz kimse baña yār-ı Raḥim

37. Ümerā şāh u gedā cümlesi muḥtāc saña
Eyle sen anları da maẓhar-ı elṭāf-ı ʿamīm

38. Ravża-i pākine bizlerden ola ey **Tevfīḳ**
Āh-ı cāngāh-ı taḥassürle ṣalāt u teslīm

MERŞİYE DER -ḤAḲḲ-I ḤAŻRET-İ İMĀM-I ḤÜSEYN

Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilün

1. Geldi ol demler ki ʿālem āh u nālān eylesün
Sīnesin pür-dāġ idüp çāk-ı girībān eylesün

2. Geldi ol eyyām kim ehl-i zemīn ü āsmān
Āh-ı ṣubḥ u şām ile āfāḳı vīrān eylesün

3. Yā idüp girdāb-ı eşki ḥasrete ġarḳ-ı vücūd
Āteş-i ġayretle yā cismini sūzān eylesün

4. Yaʿni kim ʿaşr-ı Muḥarrem geldi bu ḳalb-ı ḥazīn
Derdini mātem-serāy-ı dehre iʿlān eylesün

5. İtdiler sıbt-ı Resūl-i Ekremi anda şehīd
Hāşeli'llah kim bu ḥāli ehl-i īmān eylesün

6. Böyle kāfir ẓālimiñ ḥāmīsiniñ ẕül-intiḳām
Ġonce-i āmālini gülnār-ı ḥirmān eylesün

7. Mā-cerā-yı Ehl-i Beyti yād idüp ādem olan
Yalıñız bu dem degil her ān efġān eylesün

8. İntiḳām almaḳ o kāfirden eger mümkin ise
Dil o vādide fedā-i cevher-i cān eylesün

9. Āsmān ister ise ʿālemde rifʿat bulmayı
Māh u mihrin ol dahi bu yolda ḳurbān eylesün

10. Laʿnet olsun tā-ebed laʿnet Yezīdiñ cānına
İʿtibār itmem anıñ hīç şübheli īmānına

11. Ḳurre-i ʿayn-i Resūl-i Aḥmed-i Muḫtār iken
Ġonce-i gül-niḫāl-i gülzār-ı dil-i kerrār iken

12. İtdiler üftāde-i ḫūnin-i ḫāk-i Kerbelā
Nāzenīn perverde-i mehd-i saʿādet zār iken

13. Nüh-felek iẓhār-ı mātem itdi ol gün ʿāleme
Kimseye raḥm eylemez bir ẓālim u ġaddār iken

14. Cümleye olsun ḥarām aḫẕ u ʿaṭā-yı ẕevḳ u şevḳ
Şimdi bāzār-ı göñül ḫāhişger-i ekdār iken

15. Āhımız tāb efgen kevn ü mekān olsa n’ola
Sūziş-i ġayretle dāim sīne āteşbār iken

16. Böyle dilsūz-ı cihān bir emr-i āḫir yazmadı
Kilk-i dīvān-ı ḳażā bir kātib-i esrār iken

17. Görmedi miṯlin bu ḥāl-i pür-melāliñ nüh-ḳıbāb
Ḫayli demdir kāinātı rūz u şeb seyyār iken

18. Damlayınca ḫūn-ı maẓlūm-ı şehīd-i Kerbelā
Lerzedār itdi zemīni cāy-ı istiḳrār iken

19. Neş´esinden mest-i ṣahbā-yı ġurūr oldı Yezīd
Ehl-i Beytiñ ol dem-i dehşetde ḥāli zār iken

20. Destini ālūde-i ḫūn-ı şehīdān eyledi
Kendini şāyeste-i ḥirmān-ı ġufrān eyledi

21. Düşdi tābūt-ı zemīn üzre o cism-i nāzenīn
Ḫokka-i yāḳūtda mānende-i dürr-i ṯemīn

22. Āh u feryād-ı ʿAlī’den ol dem-i dilsūzda
Çāk çāk oldı ḳulūb-i enbiyā vü mürselīn

23. Şāhid-i ḫābīde-i bāl-i hümā-yı ʿizz iken
İtdiler ḫāşāk ü ḫasdan penbe-i ḫābisterīn

24. Curʿa peymā-yı ṣafā āzāde-i ālām iken
Mübtelā-yı derd ü miḥnet oldı hep ḥavrā-yı ʿayn

25. İnkisār-ı ḫāṭır-ı firḳat-nişānından o dem
Birbirine taʿziyyet eylerdi eflāk ü zemīn

26. Revġan-ı ġamla fitīl-i āhdan bu derd ile
Yandırır göñlünde her şeb biñ çerāġ ʿarş-ı berīn

27. Ser-nigūn ağlardı ye´sinden o demde zār zār
Naḫl-ı ṭūbā-yı cinān her bir nihāl-i yāsemīn

28. Ümmü dünyā ḥasretinden ol ḳadar ḳan ağladı
Ḫayli dem gülgūn aḳdı çeşme-i māi maʿīn

29. Peyk-i nuṣret sen niçün itdiñ dirīġ-i merḥamet
Ḫānedān-ı Muṣṭafāya cevr iderken kāfirīn

30. Vāra beñzer medḫaliñ bunda seniñde ġālibā
Düşmeniñ miydi be hey zālim seniñ āl-i ʿabā

31. Ḳaldırup Allah'dan ḥavf u ḥicābı ol leʿīm
Cānına ḳıydı Ḥüseyniñ cismini itdi dü-nīm

32. Āline evlādına öyle cefālar eyledi
Ser-sefīl oldı o demde öyle encāl-i kerīm

33. Kimse inṣāf itmeyüp bir kimse mihmān itmedi
Bī-ṣadef ḳaldı açıḳda bir nice dürr-i yetīm

34. Jāle ṣanmañ ṣubḥ-dem nāzil olan ol vaḳʿadan
Su kesildi yerlere geçdi hicābından nesīm

35. Öfkesinden çatlayup her dem şerer-pāş olmada
Düşmen-i āli ʿabāya kin u ġayẓından caḥīm

36. Meşhede baġrın sürüp ol demde āhū-yı ḫuten
İştihār aldı anıñçün nāfe-i ʿanber-şemīm

37. Her kim olsa rehrev-i miʿrāc-gūy-ı Murtażā
Müjdeler olsun aña " hāẕā ṣırāṭu'n-müstaḳīm"

38. Bilmedilerse ne-māniʿ ḳıymet-i iclālini
Ol serīr-ārā-yı ʿizziñ bir ṭaḳım ṭabʿ-ı saḳīm

39. Ṣarf ider gencīne-i yāḳūt eşkiñ yoluna
Köhne bāzār-ı maḥabbetden alān feyż-i ʿamīm

40. Feyż-i dergāhı Ali'den eyleriz kesb-i nıṣāb
Kim odur revnaḳ-fezā-yı ravża-i Ümmü'l-Kitāb

41. Ol ne gündür ki ẓuhūrundan ḫarāb oldı cihān
Ẓulmet-ābād-ı fesād oldı zemīn ü āsmān

42. Ol ne gündür sırrını idrākdan ʿāciz ʿuḳūl
Ol ne gündür bāʿiṣ-i ḥayret-fezā-yı ins ü cān

43. Ol ne gündür heybetinden lerzedār oldı felek
Beyt-i maʿmūr oldı bir köhne serāy-ı kārbān

44. Ol ne gündür ġayretinden kendüsin pür-tāb idüp
Ser-bürehne dağlara düşdi bütūn kerrūbiyān

45. Iżṭırāb-ı ḫāṭırından böyle bir hengāmede
Sidrede bāşın açup Cibrīl derdi el-aman

46. Baġrına taş basdırup iñlerdi ḥüznünden Fırāt
Kūhdan kūha şitāb eylerdi ebr-i ḫūn-feşān

47. Terk idüp zevḳ-ı naʿīmi girdiler hep māteme
Ḳāraler ber-dūş idüp ġılmān u ḥūrā-yı cinān

48. Hiddetinten çatlayup ol günde fānūs-ı felek
Sīnesinde ḳaldı āṣārı degildir kehkeşān

49. Gördi kim Āl-i Resūlü oldılar bī-āb u tāb
Ṭaşdan ṭāşa çalardı bāşını āb-ı revān

50. Telḫ-kām oldı bu hāletden mizāc-ı sel-sebīl
Tesliyet-baḫş ḳılup olsın bize ṣabr-ı cemīl

51. Ḥayretinden ḳudsiyān eylerdi tevcīh-i ḫiṭāb
Birbirine derdi ol gün "hāẕihī şey'ün ʿucāb"

52. Kimse meʼmūl eylemezdi kim ola ṣūret-nümā
Perde-i taḳdīrde bir böyle emr-i nā-ṣavāb

53. Bī-ser ü sāmān idüp ġāretgirān-ı Kerbelā
Ḳoydılar dūşīzegān-ı Ehl-i Beyti bī-niḳāb

54. Aṭlas-ı çarḫı hayāsından melāik çāk idüp
Her biri bir pāresinden rūyine itdi ḥicāb

55. Ḥükmüni icrāda şefḳat eylemezken ʿāleme
Ḳalb-i sengīn-i ḳażāya virdi bu ḥāl iltihāb

56. Ser-fürū bir de bu ḥāletden kader ser-mest iken
Düşdi bāşında olan zerrīn-külāh-ı āftāb

57. Ḥikmetinden ṣorsalar bu vażʿ-ı nā-hemvārīniñ
İḳtidārı var mı dehriñ itmege redd-i cevāb

58. İtmeyüp tenfīẕ-i aḥkām-ı Ḥüseynī rūzgār
Düşmanıñ eylerdi imżā-yı berātında şitāb

59. Olmayınca necl-i peyġamber cihanda ber-murād
Kim olur çarḫ-ı muʿallā-yı fenāda kāmyāb

60. Maḥşere terk eyledik biz şimdilik daʿvāmızı
Orda seyr eyle vefāsız dehr sen ġavġāmızı

61. Meclis-i ins-i ʿalāda her kim olsa muḥterem
Dehriñ ʿindinde ana cevr eylemek gerçi ehemm

62. Līk evlād-ı ʿAlīye itdiğin bir kimseye
İtmedi ʿömründe aṣlā ol sefīh-i bī-kerem

63. Ser-bürehne oldılar üştür-süvār-ı rāh-ı züll
Dürre-i nā-süfte-i iḳbāl olan ḫayrü´l-ümem

64. Çaġrışırlardı bu aḥvāli görüp mürġ-i hevā
Bir olup ṣayyād ile aġlardı āhū-yı ḥarem

65. Bī-kes ü bī-vāye gördükde nice şehzādeyi
Āh idüp ol gün ṣarardı rūy-ı dīnār u direm

66. ʿĀleme iʿlām içün daġ delen köhne zemīn
Yaḳdı her gün bāşına āteş o dem her bir ʿalem

67. Telḫi-i ġam leẕẕet-i şehd-i ṣafāyı başdırup
Cām-ı lebrīz-i elem devrānıdır ʿālem bu dem

68. Ẕikr ü tesbīḥ-i melāikden bu naẓmım gūş idüp
Neş´e-yāb olsun ṣafāsından ʿademde muḥteşem

69. Nā-bedīd oldı yine ẕevḳ u ṣafāsı ʿāleminiñ
Böyle günde ya naṣıl **Tevfīḳ** olmaz pür-elem

70. Yalıñız bir sen misin bu derd ile nālān olan
Sāña hem-demdir göñül bu yolda Müslümān olan

KAṢĪDE-İ RAḪŞİYYE DER- MEDḤ-İ SULṬĀN ʿABDULʿAZĪZ ḪĀN

Feʿilātün Feʿilātün Feʿilātün Feʿilün

1. Ṣānekallāhü zehī raḫş-ı ʿadīmü'l-akrān
Maẓhar-ı sırr-ı burāḳ ḥarem-i bāġ-ı cinān

2. Öyle bir rūḥ-ı mesīre olunur mı teşbīh
Ol girān-ṭıynet ü reftār olan bād-ı vezān

3. Cilvede aşḳar-ı Behrām'a anı beñzederek
Viremem nām-ı cihangīrine kesr ü noḳṣān

4. Çünki bir āfet-i devrāna müşābihdir kim
Cevher-i şavḳı anıñ cān-ı melā´ikde nihān

5. Dökilen perçemini cemʿ idüp eyler nessāc
Tār u būd-ı tütuḳ-ı çehre gülfām-ı zenān

6. Belki ol kāle-i ḥamrāyada ṣarf eyler kim
Ekṣerī ḥullesini andan iderler ḫubān

7. Gāh olup ḥiddet-i şu ḫāne ile ḫūy-gerde
Her ser-i mūy-ı olur çeşme-i āb-ı ḥayevān

8. İstiḳāmet ile yā meyl iderek eṭrāfa
Seyr iderken ṣanur ʿālem anı bir āb-ı revān

9. Çıḳsa ṣaḥrāya eger meşreb-i rindāne ile
Bir ayaġ ile ider kevn ü mekānı seyrān

10. Feyż-i iksīr-i ḥayāt içse daḫi ḥaşre ḳadar
Ṣūretin naḳş idemez çatlasa naḳḳāş-ı cihān

11. Bir dem kerem ile seyr eyler ise āfāḳı
Cism-i nāzik-teri ol demde olup ḫuy-efşān

12. Leẕẕet-i rāyihası olsa semāya sārī
Bī-şuʿūr eyleyüp eflākı ider bi-dermān

13. Böyle pür-şīve güzel ṭurfa-edādır ammā
Ṣayḥası dehre verir zelzele olsa ġażabān

14. Baṣsa ḳuvvetle zemīne ṣademāt-ı pāyi
Harekāta getürür cümle cihānı ol ān

15. Ser zer-i mīḫi şitābında dokunsa ṭaşa
Şereri sebze-i ṣaḥrāları eyler sūzān

16. Her biri ḥoḳḳa-i yāḳūta döner gözleriniñ
Tünd-reftār olup ḫalḳa olursa nigerān

17. Murġ-ı ʿAnḳā-yı ecel gerdine vāṣıl olamaz
Ol ḳaçup bu eger ardınca iderse ṭayerān

18. Zīr-i pāyinde ḳalur noḳṭa-i mevhūme gibi
Dem-i seyrinde anıñ künbed-i bālā-yı cihān

19. Ṭar gelüp cünbüşe geldikde ona saṭḥ-ı zemīn
Mā-verā-yı felek-i aṭlasa eyler güẕerān

20. Eridir ṣu gibi eflāki şerār-ı naʿli
Ḳurudur baḥri aña eylese ger ʿaṭf-ı ʿınān

21. Devr-i hem-vārını görse ḥukemā itmez idi
Ḥarekāt-ı felek-i kec-reve isnād-ı zamān

22. Merkezinden ḥareket itdiği an yine gelür
Eylese dāire-i burc-ı felekde deverān

23. Devirdan cüs̱ses̱i bir künbed-i bālā gibidir
Rākibi zer-ʿalemi pāyı aña çār-erkān

24. Yoḳ mıdır bunda ġarābet ki bu hey´etle ider
İstese merdümek-i çeşm-i perīde cevelān

25. Saṭḥ-ı envār-ı nigāh üzre murād eylese ger
Anıñ üstünde daḫi su gibi eyler cereyān

26. Göremez kimse anı seyr ü şitāb eyler iken
Yā füsūn eyler ola ʿāleme yā ṭayy-ı mekān

27. Sāʿid-i simīne pā-bendlige lāyıḳ deyr idim
Olsa mevzūn eger nūn-ı sipihr imkān

28. Yaraşur başına ger olsa zimām-ı devlet
Silk-i tesbīḥ-i melek subḥa-i nevʿ-i insān

29. Sīne-bend olmayı her şeb aña ister ammā
Ḫurda-cevher ile pür-zīver olan kāhkeşān

30. Meşreb-i pāk ü bülendi anı eyler mi ḳabūl
Öyle bir kār-ı ḳadīmi ide ṭavḳ-ı gerdān

31. Bā-ḫuṣūṣ ola ḳarīn-i şeref-i iḳbāli
O şehinşāh-ı felek cāh-ı şeref-baḫş-ı cihān

32. O ḫüdāvend-i muʿaẓẓam ki çekerse seyfin
Ḫavf-i cānından olur zühre-i ʿālem-lerzān

33. Pertev-i ḳuvve-i ḳudsiyye-i şemşīri ile
Ḳalb-i düşmendeki esrārı ider keşf ü ʿayān

34. Ḥażret-i şāh-ı cihān ʿAbdulʿazīz-i devrān
Südde-i salṭanatı secdegeh-i ins ü cān

35. Muḳtedā-yı ʿuẓemā rehber-i aṣḥāb-ı hüdā
Nūr-ı çeşm-i şürefā ḫusr u ʿālī-ʿünvān

36. Biri meftūn aña dīgeri maḳhūrı anıñ
Şāhid-i ʿişmet ile fisk-ı mülevveṣ dāmān

37. Būy-ı aḫlāḳını īsāl-i seḥāb itse nesīm
ʿAnberīn-ḥabbe olur her ḳaṭarāt-ı bārān

38. Cevher-i ferdi ider vāhimesi ṣad-pāre
Her ne dem eylese fikr ü naẓarında imʿān

39. Cān atar deşt-i ʿadem cānibine ḫavfinden
Gūy-i ḫurşīde eger ḳahr ile ursa çevgān

40. Düşdi başında olan köhne külāh-ı eflāk
Dehri bir sille-i ġayretle idüp sırr-ı gerdān

41. Cünd-i ervāḥ u ʿuḳūl-ı felege Rūḥu'l-Ḳuds
Nām u elḳābını bu vechle eyler iʿlān

42. Şeh-i evreng-i ẓafer pādşeh-i din-perver
Şuʿle-i feyż-i siḥr-i zübde-i Āl-i ʿOṯmān

43. Ey olan pof-zen-i şemʿ-i şeb-i küfr ü ṭuġyān
Desti-i sayḳal-zede-i cevher-i nūr-ı īmān

44. Yedi iḳlīme seniñ sıytıñı neşr itmek içün
İtmede sebʿa-i seyyāre cihānı deverān

45. Tünd-bād-ı ġaḍabıñ cūşa getürse çarpar
Der-i bām-ı felege başını mevc-i ʿummān

46. Der-i dīvān-ı celāliñde ḳażā vü taḳdīr
Biri düstūr-ı mükerrem biri müftī-i zamān

47. İki cānibde iki yāver-i ḥarbiñ gibidir
Rūz u şeb mihr-i zer-efşān ile māh-ı tābān

48. Kilk-i eyvān-ı fenā ḫāme-i Keyvān-ı beḳā
İki kātib gibi ṭuġrākeş-i emr ü fermān

49. Misk-i ezferle yazup nāmıñı zerrīn varaḳa
Eylesün ḥırz-ı saʿādet anı Zāl-i devrān

50. Cūşiş-i mevc-i dürer-pāş-ı yemm-i ʿāṭıfetiñ
İtmede dāmen-i āmāli ġarīḳ-i iḥsān

51. Saña teslīm-i maḳālīd-i umūr itse felek
Şübhesiz her dem ider her işi ṭoğrı cereyān

52. Bā-ḫuṣūṣ eyledi iḥyā beni neyl-i keremiñ
Mısr-ı dil olmuş iken ḳahr-ı elimle vīrān

53. İltifātıñla olup Yūsuf-ı baḫtım mümtāz
Eylediñ bendeñi maḥsūd-ı ḳulūb-ı iḫvān

54. Nāil-i vaṣl-ı Züleyḫā-yı merām oldım ben
Çāh-ı mihnetiñe ʿālemde olurken nālān

55. Eyleyüp Ḳāhire'yi ʿahdime teveccüh ü ʿıṭā
Ser-firāz eylediñ ʿünvānımı beyne'l-aḳrān

56. Deşt ü pehnāver-i vaṣfiñda anıñçun bende
Eyledim seyr-i semend-i dile irḫā-yı ʿinān

57. Söz ḳarīb oldı ḫıtāma ideyim ben ġayri
Kendi evṣafımı āvīze-i fetrān-ı beyān

58. Devletiñde benim ol Rüstem-i iḳlīm-i suḫan
Zīr-i ḥükmümde zebūn oldı bütün nükte-virān

59. Ṣarfile mā-ḥaṣal-i ḳudretini derrāke
Farḳ-ı māhiyyet-i ṭabʿımda ḳalur bī-dermān

60. Raḳṣ ider keyfe gelüp muḥteremān-ı ḳudsī
Şehd-i ṣahbā-yı kelāmımla olup hep sekrān

61. Fehm idüp mülk-i maʿānide olan ḳuvvetimi
İlticā itdi o gün şāh-ı fenāya Selmān

62. Añlayup bāña olan ḳurb-ı zamāna Nefʿī
Eceli gelmeden oldı ʿademe rāh-revān

63. Görse ger cerbeẕe-i nuṭḳ u kemāl ü faẓlım
Ṭıfl-i nā-güfte gibi ebkem olur Kāḍīhān

64. Feylesof-ı hüner-āmuz-ı reşādım o ḳadar
ʿAkl-ı küll şaʿşaʿa-i fikrime olmuş ḥayrān

65. Bilür erbābı seniñ ḳadr ü bahāñı **Tevfīḳ**
Söyleyüp durma bu maṭlabda yeter yaḫş u yamān

66. Ṣıdkile başla duʿā vaḳti yetişdi geldi
Müstecāb eyliye ol Ḥażret-i Ḥayy u Mennān

67. Dāimā yeʹs ü elem üzre görüp düşmenini
Ḳalb-i pür - merḥameti rūz u şeb olsun ḫandān

68. Maẓhar-ı luṭfı olup ehl-i kemāl ü ʿirfān
Ḥasedinden yere geçsün o sipihr-i nādān

69. Mülkini ẕātını evlād-ı ʿıẓāmın dāim
Ḫıfẓ ide Ḥażret-i Ḫallāḳ u Kerīm ü Mennān

KAṢĪDE-İ ḲAḤṬİYYE

Feilātün Feilātün Feilātün Feilün

1. Terbiyet-baḫş-ı ʿibād olmak içün Rabb-i ʿAlīm
Anḳara şehrine virdi bu sene ḳaḥṭ-ı ʿaẓīm

2. Merḥametsiz feleğiñ dāmeni pür-ḫūn olsun
Kesilüp tīġ-i ḳażā ile ola cismi dü- nīm

3. Nice yıllardır idüp niʿmet-i bārānı dirīġ
Ṣararup ṣoldı ṣusuzluḳ ile her bāġ-ı naʿīm

4. Mā-verāyı Cebel-i Ḳāf'a mı çekdiler ʿaceb
Ḫayli demden beridir ebr-i maṭīr oldı ʿadīm

5. Yere şebnem yerine yağdı hevādan āteş
Nāra ġarḳ oldı zemīn tā kürre-i bād-ı nesīm

6. Çāk çāk oldı ḥarāretle zemīniñ baġrı
Tāb-nāk oldı hevānın yüzü mānend-i caḥīm

7. Kühler oldı siyeh- pūşı mātem-i her-sū
Cūylar ḳaldı tehī naḫl-ı çemenzār elīm

8. Ser-fürū bürde benefşe mütefekkir maḥzūn
Lāle pür-dāġ-ı elem ġonca pür-endūh u saḳīm

9. Oldı çādır çiçeği ḫayme nişīn-i iḫfā
Gülşen-i dehre idüp sırr-ı fenāyı tefhīm

10. Yāsemīniñ bükülüp ḳaddi ḫarāb oldı teni
Eylemez sīne-i ṣad-çākı ḳabūl-i termīm

11. Ḫayli demdir ḳuşanup giydigi hep ezhārıñ
Ḳara ter-pūş u siyeh cāme siyeh ibrişīm

12. Oldı her dürlü şecer rehrev-i ṣaḥrā-yı ʿadem
Yalıñız serv-i sehī pā-yı ṣebāt üzre muḳīm

13. Kuruyıp aġzı dili bülbül-i ḫoş-elḥānıñ
Sūz-nāk üzre ider şimdi hevā-yı taḳsīm

14. Teşne-leb ḳaldı bütün Hüdhüd-i zī-bende külāh
İtdiler tā be-Sebā´ hicret-i ʿazm u taṣmīm

15. Görmedi bāṣıra-i mihr ü mehi gerdūnıñ
Böyle bir ḥālet-i dilsūz-ı cihān emr-i vaḫīm

16. Oldı ḫabiyyede-i mehd-i ʿadem ü nā-būdī
Nice perverde-i şīr ü şeker ü nāz u naʿīm

17. Ḫaş u ḫāşākı tenāvül iderek nevʿ-i beşer
Oldı pür derd ü elem ḳalmadı bir ṭabʿ-ı selīm

18. Ol vaḳt olmuş idi Anḳara cānbāzārı
Herkes evlādını yoḳluḳdan iderdi tesmīm

19. Minnet Allāha ki geldi feraḥ u fevz-i necāt
ʿĀlemi eyledi ġarḳ-āb-ı sürūr u tenʿīm

20. Yaʿnī maʿlūmı olınca şeh-i ṣāḥib-keremiñ
Eyledi beldemizi maẓhar-ı iḥsān-ı ʿamīm

21. Ne şeh ol nūr-ı semāvāt u zemīn-i devlet
Ne şeh ol şaʿşaʿa baḫşende-i taḥt u dīhīm

22. Ne şeh ol dest-i güher-pāşını eyler taḥsīn
Menbaʿ-ı nūr-ı tecellī yed-i beyżā-yı Kelīm

23. Eyleyüp ṣu gibi icrā niʿam-ı gün-ā-gün
Eyledi Anḳara'yı ġıbṭada bāġ-ı naʿīm

24. Dem-i luṭıunda anıñ her ser-i engüşti olur
Zümre-i ehl-i dile çeşme-i āb zer ü sīm

25. O şehinşāh-ı cihān Abdü'lʿazīz-i devrān
Rīze-ḫār-ı kerem ü lüṭfı ānıñ çarḫ-ı leīm

26. Ḳalmadı ḫāl-i tezelzülden eser ʿālemde
İdeli ḳuvve-i ḳudsiyyesi mülki taḥkīm

27. Ey cihandār-ı muḳaddes ʿilm-efrāz-ı vaḳār
Ve'y ḫudāvend-i kerīm ibn-i kerīm ibn-i kerīm

28. Olmasaydı kerem-i luṭf-ı cezīliñ erzān
Tār-mār olurdıḳ biz daḫī çūn ehl-i Ḳırīm

29. Yeñiden virdi bize feyż-i ḥayāt-ı iḥsānıñ
Nefḫ-i Rūḥu'l-Ḳuds-āsā idüp iḥyā-yı remīm

30. İtse bir kerre iṣābet naẓar-ı yümn-i eṣeriñ
İder iksīr gibi ferş-i ruḫāmı zer ü sīm

31. Ḫāzin-i cennet olur keyf ile sermest-i ṣafā
Būy-ı ḫulḳuñla ṣabā eylese ger neşr-i şemīm

32. Sāde bir biz mi bütün ʿāleme ḥükmüñ cārī
Behredār kerem ü ʿāṭıfetiñ her iḳlīm

33. Hind ü Sind ü Yemen Belḫ ü Buḫārā Afġān
İtmededir geh-geh ʿarż-ı ʿināyet-i terḳīm

34. Hüsn-i īfā-yı teşekkür içün itdik biz de
Der-i dergāh-ı felek-cāhıña maḥżar-ı tanẓīm

35. Oldıġımdan kerem ü luṭfiñ ile perverde
Eyledim başḳaca bir ṭarafa ḳaṣīde taḳdīm

36. İdelim şām u seḥer ḥayır duʿā ey **Tevfīḳ**
Böyledir ʿādet-i derīne-i her ʿabd-i ḳadīm

37. Ḫıfẓ ide ẕātını evlādını Mevlā dāim
Tā ki maʿmūr ola küngüre-i ʿarş-ı ʿaẓīm

DER-MEDH-İ SULṬĀN-I ZAMĀN ʿABDULḤAMĪD ḪĀN DĀME MÜLKUHŪ

Feʿilātün Feʿilātün Feʿilātün Feʿilün

1. Nedir ol bārgeh-i hemser-i Beytü'l-Maʿmūr
Ḫayret-efzā-yı ḫurd-ı küngüre-i gerdūn-ı sūr

2. Der ü dervāzesi mecrā-yı nesīm-i ḳudsī
Sündüs ferş-i ḥarīmi tütuḳ-ı çehre-i ḥūr

3. Öyle bir cevher-i yekpāre-i pür-şaʿşaʿa kim
Ẓan ider seyriden ādem anı bir ʿālem-i nūr

4. Gelür āvāze-i ʿaksi nice yıldan ṣoñra
Anda ger velvele-sāz olsa daḫi nefḥa-i ṣūr

5. Tāḳ-ı pür-gevheri hem-sāye-i tāc-ı Kisrā
Bāb-ı pür-zīveri hem-pāye-i taḫt-ı faġfūr

6. Mest ider būy-ı dil-āvizi dimāġ-ı dehri
Her ne dem bād-ı ṣabā itse derūnından ʿubūr

7. Pertev-endāz olalı zer ʿalemi ʿarşa ḳadar
Eyledi aṭlas-ı gerdūni ser-ā-ser pür-nūr

8. Burc-ı beyt-i şeref kevkeb-i ʿizz ü ʿaẓamet
Dürc-i dürr-i ṣadef-i baḫr-i vücūd-i mescūr

9. Maẓhar-ı sırr-ı tecellī-i Ḫüdā-yı Mennān
Gülşen-i cennet-i me´vā-yı şehinşāh-ı ġayūr

10. Ne şehinşāh-ı muʿaẓẓama ki o ʿālemde anıñ
Nāmı ārāyiş-i ser-levḥa-i eyyām u dühūr

11. Keff-i zer-pāşını görseydi iderdi Ḥātem
Kemterīn bendesi olmaḳlıġa saʿy-ı mevfūr

12. Neylesin cām-ı Cemi maẓhar-ı luṭfı olanıñ
Ḳalbi pür-ẕevḳ ü ṣafā ḫānesi bir dār-ı sürūr

13. Ḫān-ı memdūḥ ümem-i Ḫusrev-i Maḥmūd şiyem
Şeh-i Cem rütbe Ḥamīd ibn-i Mecīd-i maġfūr

14. Sāyebān oldıġı dem ḫalḳa seḥāb-ı luṭfı
Nev-bahāra döner ʿālemde zamān-ı bāḥūr

15. Hüsn-i āvāze-i aḫlāḳ-ı cihāngīri anıñ
Oldı şöhret-şiken-i naġme-i nāy u ṭanbūr

16. Behre-dār olsa mevālīd eger elṭāfından
Şehd-i şīrīne döner leẕẕet-i āb-ı engūr

17. Kesb ider ṣūret-i sīm ü zeri hem āb u turāb
Dā´imā nāṭıḳa-perdāz olur envāʿ-ı ṭuyūr

18. Ṣīt-i zühd-i veraʿı olsa cihāna vāṣıl
Reşk ile kendini ber-dār ider elbet Manṣūr

19. Dāimā itmededir ḫüsn-i cemāl-i taḳdīr
Ṭūr-ı Sīnā-yı żamīrinde tecellī-i ẓuhūr

20. Olsa ṣayḳalzed ẕerrāt-ı ṣuver-ḫāne-i dehr
Görünür gün gibi anda nice sırr-ı mestūr

21. Nāmı zīnetde gerdūn-ı ḫilāfet olalı
Fikri ḫelāl girihgīr-i umūr-ı cumhūr

22. Ṭolaşır ʿālemi bir yerde ḳarār itmeyerek
Ḥasedinden feleğiñ ḳalmadı ḳalbinde ḫużūr

23. Añlayup ḳuvve-i ḳudsiyyesini zāl-i dehr
Ser-fürū itmege dergāhına oldı mecbūr

24. Olsa ger tā be-ebed nāẓım-ı aḥvāl-i ümem
Ẓihn-i derrākine gelmez ser-i mū żaʿf u fütūr

25. Şimdi ʿālemde anıñ ḫükmi degildir cārī
Eyleyüp dāver-i devrānı ḳażādan maḥcūr

26. O bir ʿanḳā-yı felek-i lā-nigeh ki nesr-i ṭā´ir
Zīr-i şehbāl-i şükūhünde miṣāl-i ʿuṣfūr

27. Ey şehinşāh-ı felek-cāh-ı serīr-i ʿaẓamet
Ve'y ḫüdāvend-i dil-āgāh-ı ḫafāyā-yı umūr

28. Sāde dünyāda degil tā-melāi´ aʿlāda
Leb-i tebcīl ile evṣāf-ı cemīlen meẕkūr

29. Aṭlas-ı çarḫı ider cünd-i melek pāy-endāz
Ḫüsr ü ṣītıñ eger göklere eylerse mürūr

30. Sidreden başına laʿl ü güher-efşān olur
Peyk-i ḳudsī-yi emīn eyleyüp iẓhār-ı sürūr

31. Varamaz zirve-i iḳbāliñe Simurġ-i ḫayāl
İtse pervāz o yolda nice eyyām u şuhūr

32. Her biri cevher-i ilhām-ı İlāhīdir anıñ
Her ne ki āyine-i ḫāṭırıña itse ḫuṭūr

33. İttibāʿ itse idi reʾyiñe ʿaḳl-ı faʿʿāl
ʿĀlem-i kevn ü fesād olmaz idi pür-şer ü şūr

34. İder elbetde seniñ hendese-i tedbīriñ
Saḳf-i Beytü'l-Ḥarem-i heykel-i dehri maʿmūr

35. Ne ḳadar sehv ü ḫaṭā itdim ise medḥiñde
Eyleme bende-i ḫākisteriñe ʿaẕẕ ü ḳuṣūr

36. Çünki evṣāf-ı Ḫüdā-dād-ı Celīlü'ş-şānıñ
Nevʿ-i aʿdād gibi mertebesi nā-maḥṣūr

37. Geldi āvānı ḫulūṣ ile duʿā it **Tevfīḳ**
Müstecāb eyleye ol Ḥażret-i Ḫallāḳ-ı Ġayūr

38. Mülkini ḫıfz u emānında maṣūn eyleye Ḥaḳḳ
Kadrini bilmeyeni eyleye dāim maḫhūr

39. Eyleyüp ẕāt-ı hümāyūnunu Tevfīḳa refīḳ
Kalb-i pür-şefḳatini eyleye her dem mesrūr

DER-MEDḤ-İ SULTĀN-I ZAMĀN ʿ ABDULḤAMĪD ḪĀN DĀME MÜLKUHŪ

Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün

1. Ṣāfā-ender-ṣafā buldı yine bu ṣaḥn-ı imkānı
   Kemāl-i ẕevḳ ile ṭoldı zemīniñ beytü'l-aḫzānı

2. Hücūm itdikce pey-der-pey sevād-ı ḫāṭıra neşe
   Ġam oldı ḥırḳa-pūş kūşe-i nā-būd ü nisyānı

3. Olup evc-i ʿalāda naġmezen-i bir ṭāir-i ḳudsī
   Budır her ān u sāʿat ḥāṣıl-ı āvāz u elḥānı

4. Çekilsün gitsün ʿālemden mey ü sāzende ḫānende
   Ki virdi dehre bir başḳa meserret sūr-ı sulṭānī

5. Ne sūr ol ki kemāl-i ġazāyla anda ẓuhūr itdi
   Ḫıtān-ı devlet-i şehzādegān-ı şāh-ı devrānī

6. Nedir ol naḫlezār-ı salṭanatda per-veriş bulmış
   Dıraḫt-ı sāyedārıñ her biri bir berg ü aġṣānı

7. Nedir ol ġurre-i nevzād-ı gerdūn-ı ḫilāfetdir
   Nedir ol ḳurre-i ʿayn-ı şeh-i evreng-i ʿOṯmānī

8. Nedir ol şeb-çerāġ-ı ferde gencine-i ḳudret
   Der-i raḫşende-i zīnet-fezā-yı tāc-ı ḫāḳānī

9. Nedir ol merdüm-reviş-i mizāc-ı dīde-i iḳbāl
   Żiyā-yı āfitāb-ı ḳubbe-i gerdūn-ı sulṭānī

10. Ne sulṭān ol ki çıḳsa cā-be-cā meydān-ı taʿlīme
    Anıñ bu ḳubbe-i gerdūn olur bir gūy-ı çevgānī

11. Degil encüm muḫālif girdişinden eyleyüp pür-tāb
    Yer itdi āsumānıñ sīnesinde tīr-i berrānī

12. Ser-ā-ser ḥükmi cārīdir mevālīd ü ʿanāṣırda
    Aña teslīm idüp şimdi ḳaża mühr-i Süleymānī

13. O rütbe maẓhār-ı sırr-ı ḫilāfet ki museḫḫardır
    Hemīşe zīr-i ḥükminde bütün aṣḥāb-ı rūḥānī

14. Şafaḳ sanmañ ufuḳda gūş idüp āvāz-ı iḳbālin
Tutuşdı nār-ı ġayretle sipihriñ köhne dāmānı

15. Eger bir ḳaṭre ḫūy-ı rūy-ı düşse ḫāk-i nemnāke
Olur her cūy-ı bārı çeşme-sār-ı āb-ı ḥayvānī

16. Eger cezb-i rutūbet eylese baḥr-ı ʿaṭāsından
İder pür dürr ü gūher şeş cihātı ebr-i nīsānī

17. Eger ister ise sihrü'l-ḥelāl-i ḳuvve-i fikri
Zamān-ı nev-bahāra döndirir vaḳt-i zemistānı

18. Ser-ā-pā eyledi bu köhnezār-ı mülki ābādān
Yazılsun ''baʿde-zīn'' tuġrāsına nām-ı cihanbānı

19. Mizāc-ı dehre eylerse eṣer enfās-ı ḳudsīsi
İder kesb-i maʿārif ṣūret-i bīcān-ı ḥayvānī

20. O rutbenāmeye kesb-i kemāl-i ḳuvvet eyler ki
Ṭolaşsa ger nesīm-i ʿanberīn ḫalḳı ekvānı

21. Hemīşe meyvedār-ı ḫoşgüvār-ı ābdār eyler
Kenār-ı cūyda nābit olan serv-i ḫırāmānı

22. O sulṭān-ı zemān (Abdulḥamīd)-i ṣānī-i devrān
Vücūd-ı devleti dehre büyük bir luṭf-ı Mennānī

23. İdüp taʿlīm-i esmā ʿālem-i maʿnāda virmişdir
Aña ʿilm-i ledünnīde ḫilāfet rūḥ-ı Geylānī

24. Degil rū-yı zemīne intişār-ı şöhreti maḫṣūṣ
Hevā-yı ṣītiniñ semt-i semāda cāy-ı cevlānı

25. Ey'ā ʿāli-himem ṣāḥib-kerem sensin bu ʿālemde
ʿUmūmi bī-kes-i bī-çāregāna luṭf-ı Yezdānī

26. Enāmil zīb-i medḥiñ oldıġım şeb tā-be-vaḳt-i ṣubḥ
Olur engüşt ü ḫāmem bir hilāl ü şemʿ-i nūrānī

27. İṣābet eylese ikṣīr-i feyż-ī himmetiñ ol dem
Olur her pāre-i seng-i siyeh yāḳūt-ı Rūmmānī

28. Duʿā-yı imtidād-ı devlet ü iḳbāl ü iclāliñ
Ḫavāṣıñ zīver-i ẕikri ʿavāmıñ zīb-i dükkānı

29. Binā-yı devletiñ bir sedd-i Ye´cūc-i zamandır ki
Yed-i miʿmār-ı ḳudretle olunmuş vażʿ-ı bünyānı

30. Ḫalel gelmez ḳıyām-ı ḥaşredek ol beyt-i maʿmūra
Ki oldı āhenīn-i vaḥy ile temhīd-i erkānı

31. Sen ol bir ḳuṭb-ı ʿālemsin ki çarḫ-ı devlet ü millet
Seniñ vażʿ-ı metīniñ üzre eyler seyr-i devrānı

32. İder nūr-ı żamīriñ pür-żiyā bu rubʿ-ı meskūnu
Yere geçse sipihriñ necm ü māh ü şems-i tābānı

33. İdeydi iḳtibās-ı feyż ü rifʿat mihr-i ṭabʿıñdan
Her ay başında görmezdi ḳamer nūrında noḳṣānı

34. Degil nevʿ-i beşerden zūr-ı bāzū-yı taʿallümle
Saña keşf-i ḥaḳīḳat yādigār-ı feyż-i Raḥmānī

35. Vücūdıñ lāzım-ı māhiyyet-i eczā-yı İslāmı
Maḳām-ı devletiñ ser-ḫalḳa-i tevḥīd-i Rabbānī

36. Ẕülāl-i luṭfıñı icrā iderseñ semt-i deryāya
İder şehd-āba taḥvīl ṭabīʿat baḥr-ı ʿummānı

37. Seniñ re´y-i rezīn ü ṣāibin taḥkīm ider dāim
Esās-ı rükn-i dīni ḳubbe-i pür-nūr-ı īmānı

38. Müsellemdir yed-i iclāl-i şāhenşāhıña her dem
Hem īfā-yı siyāset hem de icrā ḥükm-i Ḳur´ānı

39. Ḳıvām-ı devlet ister salṭanatda re´-yi istiḳlāl
Budur īcāb-ı Ḳānūn-ı Esāsī-i Müselmānı

40. İmāma iḳtidādır yalıñız lāzım olan ḫalḳa
Bu da ol müddeʿāya gösterir bir şekl-i burhānı

41. Ne aḳṣā-yı saʿādetdir ki olmış cānib-i Ḥaḳdan
İṭāʿatle mükellef ẕātıña her ferd-i insānı

42. Yeter ilzām ḫaṣıma maḫfel-i şerʿ-i münevverde
Bu maṭlabda “eṭīʿū” emriniñ Tefsīr-i Tıbyānı

43. Revādır bu ḳaṣīdem dāsıtān-ı ins ü cān olsa
Ki her mażmūn-ı beyti ṭabʿıma ilhām-ı Yezdānı

44. Ḳuṣur itdiyse ḫāmem bu seferlik cürmüni ʿafv it
İder biñ naẓm-ı rengīn-i degerle cebr-i noḳṣānı

45. Olur elbetde serḥadd-i ḳabūle vāṣıl ey (Tevfīḳ)
Ḫulūs-i ḳalb ile başla duʿāya geldi āvānı

46. Be-ḥaḳḳ-ı Beyt-i Maʿmūr ve be-ḥaḳḳ-ı Kaʿbe-i ʿUlyā
Be-kürsī-i muḥīṭ-i şeş cihāt-ı kevn-i imkānı

47. Ola maḫrūṭī-i ḳalb-i siyāh düşmenī dāim
Medār-ı merkez-i pergār-ı ḫüzn ü yeʹs ü ḥirmānī

48. Nişangāh-ı sihām-ı Zāl çarḫ-ı bī-emān olsun
Siyāh noḳta-i saṭḥ-ı sefīd-i çeşm-i fettānı

49. Olup sad-pāre pāre zülfiḳār-ı şerʿle āḫir
Kızıl kāne boyansun cāme-ḫāb u ceyb ü dāmānı

ŞEYḪÜ'L-İSLĀM MEHMED SAʿDEDDĪN EFENDİ ḤAḲḲINDA SÖYLENMİŞDİR.

Feʿilātün Feʿilātün Feʿilātün Feʿilün

1. Bārek Allāh zihī ʿāṭıfet-i Rabb-ı Ġafūr
   Ki hemīşe yed-i cūdundan ider ḫayr-ı ẓuhūr

2. Virdi ol rütbe ṣafā ḥükm-i zülāl-i luṭfı
   Viremez ḫalḳa anı neş´e-i āb-ı engūr

3. Mevce-i sāye-i iḥsānı ferah-baḫş ḳılup
   Devr-i ʿadlinde cihān ḫalḳı hemīşe mesrūr

4. Pertev-i feyż-i ʿamīminden ider kesb-i nişāb
   Dergehinden ne kadar olsa da bir adam dūr

5. Ne revā eylemeyim böyle kerīmü'ş-şiyemiñ
   Neşr-i luṭf u kerem-i ṭabʿına beẕl-i maḳdūr

6. Oldı ʿaṣrında bütün ehl-i hüner ḫürrem ü şād
   Tāb-ı ḳahriyle olup cāhil ü ẓālim maḫhūr

7. Re´yi ārāyiş-i dīvān-ı mehāmm-ı devlet
   Fikri keşşāf-ı rumūzāt-ı umūr-ı mestūr

8. Ḳalbi mecrā-yı füyūżāt-ı Ḫüdādır o ḳadar
   Güyiyā mihr-i münīr-i dili bir pāre-i nūr

9. Ne ḳadar eylese pehnāver-i vaṣfında anıñ
   Peyk-i endīşe-şitāb itmege saʿyi mevfūr

10. Varamaz ġāyetine mebde-i evvelde ḳalūr
    Pā-yı idrākine elbette gelüp ʿacz ü fütūr

11. Fevc-i ervāḥ-ı mücerred-i ḫarem-i ḳudsīde
    Böyle ẕikr itmede elḳābını tā-vaḳt-i nüşūr

12. Çehre-perdāz-ı himem-i meşʿale-efrūz-ı kerem
    Sāḥib-i ʿizz ü ḥaşem rūzede ṣadr-ı ṣudūr

13. Şeyḫ ül-İslām-ı zemān-ı Ḥażret-i Saʿdeddīn kim
Ḳademi ḫāk̇ine yüz sürmege ʿālem mecbūr

14. ʿAks ider āyine-i ḳalbine esrār-ı ḳażā
Suhūle reʾyi eger eylese teftīş-i umūr

15. Fażlı ser-nāme-i dīvānçe-i fikr ü dāniş
Meclis-i ins-i melāʾikde kemāli meẕkūr

16. Ey ṣabā-yı kerem-i ṭurre-küşā-yı ümīd
Veʾy hevā-yı hümemī zemzeme baḫşā-yı sürūr

17. Şāhid-i ḫalḳıña dil-beste mizāc-ı devrān
Meşreb-i pākiñe meftūn vezīr ü düstūr

18. Dāsıtān-ı şiyemiñ verd-i dil ehl-i semā
Āsitān-ı keremiñ hem-ser-i Beyt-i Maʿmūr

19. Cünd-i ervāh u melāʾike gelür istikbāle
Ḫüsrev-i ṣıytıñ eger Sidreye eylerse ʿubūr

20. Muġtenim-ṭıynet-i ẕātıñla zemīn ü ezmān
Muġtenim feyż-i ʿamīmiñ ile eyyām ü dühūr

21. Şemʿ-i irfānıñı pervāne gibi devr eyler
Felegiñ bāsıra-ı mihr-ü mehi rūz u şühūr

22. Sāḥa-i maʿrifetiñ ʿālem-i gülzār-ı ṣafā
Menbaʿ-ı ʿāṭıfetiñ ʿayn-ı zülāl-i kāfūr

23. Kaʿbe-i merḥametiñ ḳıble-i āmāl-i beşer
Saḳf-ı beyt-i keremiñ secdegeh-i cebhe-i ḫūr

24. Dem-i vaṣfıñda devāt-ı dil olup pür-envār
Rişte-i pertev-i ḫurşīde döner silk-i suṭūr

25. Āferin ey ḳalem-i nādire senc-i tevḳīr
İtmediñ zīb-i meʿānīyi tedārikde ḳuṣūr

26. Eylediñ medh-i velīyüʾn-naʿmāya ḫiḍmet
Ola bu yolda olan saʿ-yi belīġiñ meşkūr

27. ʿArżıḥāl eylemeniñ mevsimi geldi şimdi
Himmet it sen de ana ey dil-i mest-i maġrūr

28. Ġam olup ʿaṣr-ı velīyü'n-niʿamīde nābūd
Ser- te-ser olmuş iken rūy-ı zemīn dār-ı sürūr

29. Genc-i miḥnet-geh-i beytü'l-ḥazenimde bir ben
Ne revādır ki olam ye´s ü elemle rencūr

30. Dil-ḫarābım o kadar şimdi ki nisbetle baña
Beyt-i Maʿmūr gibi köhne-serā-yı zenbūr

31. Nice biñ ḥīle ile bendeñī dehr-i mekkār
Dāimā itmede pīş-i naẓarında mehcūr

32. Yine bir vādī-yi ḫar-gāhe düşürdi beni kim
Anda yek mertebede merdüm-i dānā ile mūr

33. Ol ḳadar āb u hevāsında veḫāmet var ki
Dūş olur sıtmaya hengām-ı şitāda ʿuṣfūr

34. Eridir su gibi seng-i siyehi bir anda
Ḥiddet-i germ-i hevādır dem ü vaḳt-i bāḥūr

35. Dāimā bād-ı ʿavāṣıfdır olan anda vezān
Uğramaz semtine aṣlā ne ṣabā vü ne debūr

36. Mevḳıʿ ü āb u hevāsı gibi ādamları da
Ġılzat-ı ṭabʿile aḳṭār-ı cihanda meşhūr

37. Yanına varma değil ismini yād itmezler
İstiḳāmetle kişi eylese icrā-yı umūr

38. İḫtiyārımla düşüp böyle melāmetgāha
Rūz u şeb tā be-seḥer çekmedeyim ism-i Ṣabūr

39. Neye müncer olacaḳ ḥāl-i perīşānım ʿaceb
Ġāyet-i müddete dek burda ḳalursam maḥṣūr

40. Zīver-i ẕikrim olur gevher-i vaṣfıñ her dem
Beni bir ḫıḍmet-i uḫrāya iderseñ me´mūr

41. Gözedüp vaḳt-i mükāfātı göñül şimdiye dek
Ḳalmadı ġayri veliyyü'n-niʿamım ṣabr u şuʿūr

42. Yoḫsa ben böyle mi evṣāfıñı yād eyleridim
Olsa göñlümde eger zerre ḳadar ḥāl-i ḥużūr

43. Ġarażım hicv degil ḥālimi ʿarż itmekdir
Çünki geldim geleli bu yere oldım ġam-ḫor

44. Gün-be-gün devlet-i iḳbālini efzūn ide Ḥaḳḳ
Fer-i iclālini memdūd ide tā dem-i ṣūr

45. Sāde dünyāda degil ʿālem-i uḫrāda saña
Vire Allah Taʿālā niʿam-ı nā-maḥṣūr

46. Setr ola dāmen-i ʿafvıñla eger itdim ise
Semt-i taʿrīża ḳalemrān olaraḳ cürm ü ḳuṣūr

47. İtme iṭnāb-ı kelām eyle duʿā ey Tevfīḳ
Müstecāb eyleye ol Ḥażret-i Ḫallāḳ-ı Ġayūr

48. Sīnesi ḫançer-i reşk ile ola ṣad pāre
Gelmesün dīde-i aʿdālarına ḫ*a*b-ı ḥużūr

HĀLEN MESNED-NİŞĪN-İ MAḲĀM-I MEŞĪḪAT-İ ʿULYĀ DEVLETLÜ SEMĀḤATLÜ AḤMED ESʿAD EFENDİ ḤAŻRETLERİ ḤAḲḲINDA SÖYLENMİŞDİR.

Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün

1. Bi-ḥamdi'llah olup her dem müsāʿid luṭf-ı Yezdānī
   Refīk ü rehberim dāim benim tevfīḳ-i Rabbānī

2. Dilim ṣāḥib-ḳırān-ı deşt ü pehnā-yı belāġatdir
   Lisānım ḳahramān-ı ṭabʿımıñ bir seyf-i berrānı

3. Zimām-ı mülk-i maʿnāyı bañā teslīm idüp taḳdīr
   Zebūn-ı pençe-i ḳahrım zemānıñ nükte-sencānı

4. Ben ol gencīne-i ṣunʿum ki eyler dest-i endīşem
   Leb-ā-leb dāmen-i eflākı pür-yāḳūt-ı rummānī

5. Eger olmazsa munzam re´y ü tedbīrim ʿanāṣırda
   Ne mümkün eylemek cārī sipihriñ emr ü fermānı

6. O ʿanḳa-yı saʿādetdir ki ṭabʿım ʿāleme ṣıġmāz
   Feżā-yı lā-mekānīdir hemīşe cāyı cevlānı

7. O rütbe cevher-i mā hem yetm-i ṣāf u mücellā kim
   Hüveydā- gün gibi sīnemde çarḫıñ rāz-ı pinhānı

8. Görünce āb u tāb-ı cevher-i güftārımı ol dem
   Ḥicābından ḳızardı çehre-i laʿl-i bedaḫşānı

9. Ben oldım maẓhar-ı sırr-ı kelīmī şimdi ʿālemde
   Yedimde gösterir kilk-i siyāhım şekl-i ṣuʿbānı

10. Vücūdum bir dıraḫt-ı şuʿledār-ı feyż-ı bāridir
    Dilim bir Ṭūr-i Sīnā-yı tecellī-gāh-ı Rabbānī

11. Ḫayālimde olan cilvenümā-yı ṣūret-i maʿnā
    Fürūġ-i çehre-i sırr-ı Cenāb-ı Kaʿb u Ḥassān'ı

12. Olınca vāṣıl-ı semʿi melā´ik verdā şiʿārım
    Ṣafāsından bulurlar tāze tāze şevḳ-ı rūḥānī

13. Çekince rişte-i taʿbīre elfāẓ-ı kürre-gīrī
Virir ehl-i dile ẕevḳ-i ḫaṭṭ ü giysū-yı hūbānī

14. Yed-i tebcīl ile birbirlerine armaġān eyler
Behişt icre berāt-ı şiʿrimi Selmān u Ḫāḳānī

15. O üstād-ı muʿallim-ḫāne-i ġaybım ki hep benden
İder kesb-i nişāb-ı maʿrifet aṣḥāb-ı rūḥānı

16. Ṭoḳınmuş vażʿına bu iḳtidārım ġālibā dehriñ
Baña itdi musallaṭ bir sefīh ü mürd-i nā-dānı

17. Esīr-i pençe-i ḳahr ü taʿāddīsi idüp āḫir
Neler itdi baña ol ẓālimiñ teʼsīr-i ʿudvānı

18. Bi-ḥamdillāh olup bir faḫr-i ʿaṣrıñ maẓhar-ı luṭfi
Dil-i maḫzūnuma geldi yeñiden ẕevḳ-i vicdānı

19. O bir ʿanḳā-yı kūh-ı ġazv iclāl-i saʿādet ki
Cenāḥ-ı reʼfetidir sāyebān-ı nevʿ-i insānī

20. Hemīşe nuḫbe-i āmāli ḫıżmet devlet ü dīne
Kemāl-i ẕühd ü taḳvāda geçer her ān u ezmānı

21. Şeref-baḫşā-yı millet şehsuvār-ı ʿarṣa-i ʿiffet
Emīn-i pādişāh-ı dīn penāh-ı mülk-i Oṣmānī

22. Serīr ārā-yı iftā Ḥażret-i Esʿad Efendi kim
Göreydi fażlına meftūn olurdı Molla Gūrānī

23. Muvaffaḳ ol ḳadar her işde tevfīḳ-i İlāhīye
Bulunmaz her umūrunda aransa ẕerre noksānı

24. Olursa āb-ı dest-i cūdı cārī sū-yı deryāya
Dürer-efşān olur tā ḥaşredek her mevc-i ʿummānī

25. Miṣāli baʿd-ez-īn cāy-ı muʿallā-yı meşīḫatde
Ẓuhūra gelmeniñ ʿālemde artıḳ yoḳdır imkānı

26. O bir refref-nişīn-i evc-i aʿlā-yı taʿayyün ki
İder kerrūbiyāna rūz u şeb miʿrāc-ı rūḥānī

27. Eger engüşt-i tedbīri iderse nabżını teftīş
Ḳażānıñ keşf ider ḳalbindeki esrār-ı pinhānı

28. Murād itse bahā-yı ḳadrini taḳdīr içün çarḫıñ
Anı vezn itmege kāfil degildir necm-i mīzānī

29. Aña bir pey de olmaz sūḳ-ı sulṭān-ı meʿārifde
Zemīniñ genc-i ḳalbinde olan sermāye-i kānı

30. İder şekl-i şebāba şeyḫ-i fānī ṣūretin taḥvīl
Hevā-yı lüṭfunuñ ḳanġı yer olsa cāy-ı cevlānı

31. Eyā sāḥib Yed-i Beyżā-yı fetvā-yı ṣādıḳ devlet
Veyā kāşāne-i dīn-i mübīniñ üss ü bünyānı

32. Felek biñ yılda bir kerre getürmez sāḥa-i dehre
Söz añlar söz bilür bir sen gibi ẕāt-ı ḳadr-dānı

33. Görenler söylesünler var ise emṣāl ü aḳrānıñ
Ḥicāz ü Belḥ ü Efġān ü Buḫārā mülk-i İrānı

34. ʿUḳūl-ı ʿālem-i tecrīde nisbetle bu ʿālemde
Seniñ ẕātıñ daḫi erkān içinde cevher-i ṣānī

35. Çeküp gül-bank-ı tekbīri semāda zümre-i tecrīd
Bu ṣūretle ider ḥaḳḳıñda icrā resm-i iʿlānı

36. Fürūg-āfitāb-ı reʾyidir revnaḳ viren mülke
Dil-i muḫtell mizāc-ı dehre fikri rūḥ-ı Loḳmānı

37. Sırr-ı iclāliñe zer-pāş olur tekrīm içün her gün
Felek destinde tutmış kāse-i mihr-i zer-efşānı

38. Alursa reng-i teʾṣīri ebr-i ger cū-yı ḫalḳıñdan
Olur silkü'l-leālī dāimā her ḫaṭṭ-ı bārānī

39. Ḫilāfında olanlar görmesün ʿālemde ey **Tevfiḳ**
Refāh-ı ḥāl ü bāl ü ʿizz-i cāh u şemʿ-i sāmānī

40. Hemīşe ẕevḳ ü şevḳ ü ʿizzet ü iclāl ile geçsün
Maḳām-ı devletinde ḥaşredek her vaḳt u her ānı

41. Ḳabūl eylesün maḳrūn duʿāmı Ḳādir-i bī-çūn
Be-ḥaḳḳ-ı sūre-i ‘’Ṭāhā vü Nūn u Āl-i ʿĪmrānı’’

KAṢĪDE-İ BAHĀRİYYE DER-ḤAḲḲ-I MŪSĀ ṢAFVETĪ PAŞA

Feʿ ilātün Feʿ ilātün Feʿ ilātün Feʿ ilün

1. Ṣāh-ı Nevrūz idüp köhne- cihānı pür-dād
   Oldı āzār-ı şitādan hele ʿ ālem-i āzād

2. Ḫāk-ı ol rütbe ṣafā buldı ki bu mevsimde
   Cevheri farḳ idemez seng-i siyehden neḳḳād

3. Feyż-i iksīr-i hevā şöyle müeṯṯir ki ider
   Ḳalb-i māhiyyet-i eşyā ile cemʿ -i eżdād

4. Yaġdı bārāna bedel revġan-ı gül bu demde
   Her giyāh eyledi ḳandīl-i digar-gūn īḳād

5. Gör ki bu demde olan feyżi ider kesb-i hayāt
   Saṭḥ-ı āb üstüne naḳş itse ṣuver bir üstād

6. Refʿ olup şūr-ı ḫilāf-ı ʿ ālem olupdır yekdil
   İttiḥād üzre daḫi meşreb-i rind ü zühhād

7. Yapdıġı cennete dūzaḫ-ı deyr idi bī-şübhe
   Bu demiñ köhne bahārın daḫi görse Şeddād

8. Ṣadef-i ġoncaya ger düşse olur lü´lü´-i ṣāf
   Eşk-i ḫūn-āb-ı hezārān-ı terennüm muʿ tād

9. Açılır köhne ḥaṣır üzre nice uşkūfe
   Mevce-i çīni olup bāʿ iṯ-i feyż-i īcād

10. Gelse bu gülşen ü bāġ u çemene ger Rıḍvān
    Bir daḫi itmez idi lāne-i Firdevsini yād

11. Neş´e-baḫş olmada her ġonca olup bir ḫum-ı mey
    Kār-ı dükkānçe-i ṣaḥbāya vir kesr ü kesād

12. Tāb-ı uşkūfe ile şaʿ şaʿ a-i satḥ-ı zemīn
    Oldı hem-pāye-i rūy-ı felek-i bī-evtād

13. Dem-i ʿ Īsāya bedeldir feraḥ-ı bād-ı ṣabā
    Bula bu demde ḥayāt-ı ebedī mürde nihād

14. Nāz ile birbirine ʿarż-ı cemāl itmekde
Tütuḳ-ı sebz-i varaḳdan gül idüp çehre-küşād

15. Beñzer ol sāʿid-i dilberde olan ḫalḫāla
ʿAks idüp cedvel-i sīm üstüne māh-ı nevzād

16. Ġulġul-ı nāle-i şām u seḥer-i bülbülden
Oldı bu ṣaḥn-ı ṣafā-baḫş-ı çemen şūr ābād

17. Zāde-i mā-ḥaṣal-i ʿömri bu sāl-i feraḫ
Māder-i Zāl-i çehār ile eb-i sebʿ-i Şeddād

18. Vaṣfını bu çemen ü gülşen ü bāġ-ı dehriñ
Ḳanġı bir şāʿir-i muʿciz dem ider ise murād

19. Bulamaz lafż-ı münāsib k'ide taḳrīr ü beyān
Ṭabʿına eylese de ceyş-i meʿānī imdād

20. Meger ol mażḥar-ı ilhām-ı rumūz-ı ġaybıñ
Eṣer-i luṭf-ı ʿamīminden ide istimdād

21. O ẓafer-baḫş-ı gedā dāver-i āli-himmet
Ẕātıdır bāʿiṣ-i emniyyet-i iḳlīm ü bilād

22. Cism-i rūşen-i güheri nüh ṣadef-i ʿālemde
Beñzer ol dürr-i girān-ḳadre k'ola bī-endād

23. Sāye-i ʿadlī ḫıyābān-ı memālikde ider
Mevce-i ʿanber-sārā gibi tefrīḥ-i fu´ād

24. Reşeḥāt-ı ḳalemi āb-ı zülāl-i tesnīm
Ḳaṭarāt-ı keremī bāʿiṣ-i sırr-ı sebz-i cemād

25. Ḳudsiyān birbirine tā-mele´-i aʿlāda
Dürr-i evṣāfını bu resmile eyler irād

26. Revnaḳ-ı şemʿ-i seḫā menbaʿ-ı iksīr-i ʿaṭā
Āb-rū-yı vüzerā ṣāḥib-i seyf ü yer-dād

27. Kām-baḫş-ı żuʿafā Ḥażret-i Mūsā Pāşā
Ki odur şuʿle ber-efrūz ruḫ u rū-yı vidād

28. Oldı şūyīde-i āb-ı güher-i şemşīri
Bu ḥaremgāh-ı ḳażā-dīde sipihr-i bī-dād

29. İtse taḥrīk eger bāl-i ʿıḳābından olur
Pof-zen-i şemʿ-i şebistān-ı dil-i ehl-i fesād

30. Ṣarṣar-ı ḳahrı ile eylese āmīziş eger
Bu rezm-gāh-ı fenāda kürre-i ḫāk ile bād

31. Ṭayy olur tā be-felek dāire-i gerd ü hevā
Hemçü pīçīde-i ejder-şiken-i zülf-i sevād

32. Yazsa bir şāʿir eger ẕerre şemīm-i ḫalḳın
Nāfe-i müşke döner reşḥa-i rīzān-ı midād

33. Der-i iḥsānına gülmīḫ ṣafā çeşm-i ümem
Ṭāḳ-ı eyvānına nūr-ı nigehidir evtād

34. Kaʿbe-i devletine câme-i sevād-ı aʿẓam
Ḫāne-i rifʿatine sündüs-i ḫurşīd-i mihād

35. Ey keremgüster ü din-perver ü mesʿūd aḫter
Saʿd-ı ekber daḫi ẕātıñdan olur istiʿdād

36. Deşt-i pehnāver cūdıñ o ḳadar vāsiʿ kim
Hemçü ṣaḥrā-yı ʿadem nā-mütenāhīyyü'l-ebʿād

37. Mażḥar-ı luṭfıñ eger olsa iderdi pür-ḫūn
Murġ-ı nesr-i felegi nīze-i müjgān-ı cerād

38. Āsitān-ı keremiñ ḳıble-i iḳbāl-i ümem
Dāsıtān-ı şiyemiñ subḥa-i eṣnāf-ı ʿibād

39. Dehen-i mürġ-i şükūhuñda felek bir dāne
Dāmen-i kūh-ı veḳārıñda zemīn ẕerre-i ramād

40. Ḳalemim her ne ḳadar sāḥir-i māhir ise de
Yine taḥrīr idemez vaṣfıñı bir fevḳ-i sedād

41. Setr ola dāmen-i ʿafviñle ḳuṣūrum ki ḳuluñ
Neşter-i şerm ü ḥacālet ile mecrūḥ-ı fuād

42. Vaḳtidir ġayri duʿā eyle hemān ey **Tevfīḳ**
Müstecāb eyliye ol Ḫāliḳ-ı rūḥ u ecsād

43. Tā ki ekvān-ı bahār ile müzeyyen ide Ḥaḳ
Revnaḳ-ı gülşen-i iḳbālini itsün müzdād

44. Tīġ ü peykān-ı ḳażā nīze-i Behrām-ı felek
Ḫıyem-i ʿömr-i ḥasūdānın olsun evşād

NAṢĪḤATÜ'L-İḪVĀN

Feʿilātün Feʿilātün Feʿilātün Feʿilün

1. ʿĀlemiñ ḥālini bir şeb düşünürken tenhā
   Geldi guş-ı dil-i vīrānıma bir āvāz ki nidā

2. Bu idi ḥāṣıl-ı maʿnāsı anıñ pīrāne
   Nuṣḥ u pend eyliyeyim ṣıdḳ ile her yārāne

3. Dizeyim ol güheri silk-i beyāna mevzūn
   Ki suhūletle ola ḳuvve-i ḫıfẓa maḳrūn

4. Oḳıyup hem ʿamel itsünler anı evlādım
   Ḳala tā ḥaşre ḳadar dilde benim de yādım

5. Ey oġul her ne ḳadar ṣāḥib-i sāmān olsañ
   Ẓāhirā mālik-i ʿizz ü şeref ü şān olsañ

6. Olsa dūşuñda ḳabā başıña giyseñ zer-tāc
   Yoġise maʿrifetiñ dirler oña istidrāc

7. Hüneri olmayana fāidesi yok nesebiñ
   İtmez evlāda sirāyet şerefi cedd ü ebiñ

8. Cevher-i faẓl u kemālātı olursan cāmiʿ
   Gün gibi nāmıñ olur rū-yı zeminde lāmiʿ

9. Cümle evṣāf-ı güzīniñ sırr u serdārı edeb
   Buña itmekde şehādır kütüb-i münzele heb

10. Didi Allah Teālādan içün edebini
    O Resūl-i Ḳureyşī vü O Nebiy-yi Medenī

11. Mürşidi Ḥaḳḳ-ı kütübī her sūr-ı Ḳurʾānī
    Enbiyā tekyesiniñ sālik-i pür-ʿirfānı

12. Ṣūret ü şekl-i ʿarżı sīreti bir cevher-i cān
    Añlamaz bundaki sırrı ḥukemā-yı Yunān

13. Üdebā-yı muhteremān-ı ḥarem-i ḳudsīdir
    Dāḫil-i meclis-i bī-keyf ü kem ünsīdir

14. Evvelā kesb-i edeb eyleye gör ʿāḳılseñ
Ṣāniyā saʿy idüp ʿilme oku yaz cāhilseñ

15. Cāhiliñ her ne kadar olsa da malı efzūn
O ḳadar ʿind-i İlāhīde anıñ pāyesi dūn

16. Manṣıb u rütbe ile itse de kesb-i şöhret
Yine bir ẕerre ḳadar ẕātına gelmez rifʿat

17. Düşüren dü-zaḫa Bū-Cehl ile hem Bū-Lehebi
Cehlidir nāṣıḥına muṭṭaṣıl iken nesebi

18. Ḫāzin-i maḫzen-i esrār-ı Ḫüdādır ʿulemā
Zīb-i zīnetde evreng-i ḳażādır ʿulemā

19. Ḫüsrev-i salṭanatıñ tācınıñ elmasları
Heykel-i memleketiñ rūhudur enfāsları

20. Olsalar ṭarz-ı faḳīrāne ile nerde mekīn
Naẓar-ı ehl-i ḥaḳīḳatde odur ʿarş-ı berīn

21. Çeşm-i pür ʿibret ü eşk-i seḥer ü şāmları
Dāimā eldeki cām ü mey ü gül-fāmları

22. Vāḳıf-ı maḫrem-i esrār-ı ḳażādır ʿālim
ʿĀkif-i Mescid-i Aḳṣā-yı beḳādır ʿālim

23. Cismi pür-keştī-i sāḥil-res ṭūfān-ı fenā
Sīnesi Baḥr-i Muḥīṭdir nāb-ı maʿnā

24. Ḫarc u ṣarf eylediği cevher-i naḳd-i fetvā
Ḳuşanup giydiği kālā-yı libās-ı taḳvā

25. Murġ-ı zībende-i ṭāvus-ı cinān-ı melekūt
Kebg-i ḫ*ā*nende-i ṭūbā-yı riyāż-ı ceberūt

26. Bülbül-i naġme-ẕen-i lāne-i bāġ-ı irşād
Hüdhüd-i mü´temin-i nāme-res-i rüşd ü sedād

27. Meskeni yer ise de gökde gezer nāmeleri
Ḫūr u vildān ü melek nāil-i inʿāmları

28. Ḫāme-i kātib-i tevḳiʿ-i hümāyūn-ı ḳażā
Nām u elḳābına ṭuġra-keş-i yaḫşü'l-ʿulemā

29. Nāmı ārāyiş-i her ḫuṭbe-i zībā-yı kitāb
Zīb-i dībāce-i zerrīn-varaḳ-ı fasl-ı ḫıṭāb

30. Muḳtedā-yı ümerā ḳıble-i efrād-ı ʿibād
Ziynet-i minber ü miḥrāb u minārāt-ı bilād

31. Dāimā ʿizz ü şeref pīş-i rikābında gider
Maġrib ü maşrıḳa dek her nereye itse sefer

32. Sündüs-i bāl-i melā´ikden olur pāy-endāz
Olsalar her nereye pā-be-rikāb-ı dem-sāz

33. Şehber-i bāl-i hümādan mı aceb ḫāmeleri
Yere düşmez gezer elden ele hep nāmeleri

34. Var mı ʿālemde ʿaceb anlara mānend ü naẓīr
Böyle bī-ṭop u tüfeng-i pādşeh-i kişver-gīr

35. Enbiyānıñ ʿulemā vārişidir dünyāda
İntiḳāl itmez iken irşi anıñ evlāda

36. İdesiñ fenn-i kitābetde daḫi kesb ü kemāl
Ki o zī-cāha cemāl u fuḳarā ḳısmına māl

37. ʿİlm ü inşā fuṣaḥā zümresiniñ rehberidir
Üçi maḳṣūda ʿurūc itmek içün şehberidir

38. Evvelā bilmelisin anda velī-i imlāyı
Ṣoñra ögrenmelisin ḳāʿide-i inşāyı

39. Yazdıgın hem de selīs olmalı hem maʿnādār
Oḳuyan hem işiden bilmeli taḥtında ne var

40. Baʿd-ezīn saʿy idüp aḫlāḳını eyle tehẕīb
Sū-i ẓannı olanı ḥaḳḳına eyle tekẕīb

41. Manṣıb u şervet ü fażlıñla tekebbür itme
Ḫalḳa ıẓhār-ı fażīletle tecebbür itme

42. Yüzüñe güldigüne sen felegiñ aldanma
Anı bir ṣāḥib-i iḥsān u mürüvvet ṣanma

43. Yalıñız saña degil kimseye ol yār olmaz
İtdigi ʿahdine ʿömründe vefādār olmaz

44. Kerbelā vaḳʿasını yāde getürse adam
Beni taṣdīḳ ider elbetde bu sözde ʿālem

45. Elḥaẕer elḥaẕer ʿışret ile hem rüşvetden
İttiḳā eyle ziyāde bu iki şirretden

46. Birisi cevher-i şerm ü edeb ü ʿaḳlı meẕīl
Ḫalḳ içinde o birisi ider insānı rezīl

47. Birisi dāfiʿ-i ġam ise de ʿaynī ġamdır
Şübhesiz dīgeri de sirḳat ile tevʾemdir

48. Varma erbāb-ı hevā semtine cānım zinhār
Anların ʿādeti ya ʿişret veyā luʿb u ḳumār

49. Eyle taṣḥīḥ-i ʿaḳāid bulasın fevz-i necāt
Bulunur anıñla cennet ü ḥūr u derecāt

50. ʿĀleme her ne ḳadar gelmiş ise peyġamber
Cümlesi rāh-ı hidāyetde delīl ü rehber

51. Eyleme hiç biriniñ ḥaḳḳına sū-i taʿbīr
Hükm ü ḳānūn-ı şerīʿat seni eyler tekdīr

52. Dāimā Ḥażret-i Allāh'a tevekkül eyle
Cevher-i nūr-ı Muḥammed'le tevessül eyle

53. Her ne ki yazmış ise nāṣiyeñe kilk-i ḳader
Gelür elbetde seniñ bāşıña hiç çekme keder

54. Saʿy u tedbīr ile teġayyür olunır mı taḳdīr
Dest-i nāzik-ter ile ḥall olunur mı zencīr

55. Eyle ʿahdiñde vefā vaʿdiñi eyle īfā
Bu iki cevher-i nā-dīdeye yoḳ miṣl ü bahā

56. İtmeden kesb-i ġınā itme teehhül zinhār
Kendiñi miḫnet-i dünyāya idersiñ dūçār

57. Çekilir mi o ḳadar bār u belā bir zen içün
Ḫār elinden ne çeker bülbüle sor gülşen içün

58. Söylenür dilde meṣeldir el içün olma sefīl
Ne vaṣī ol ne vekīl ol u ne bir şaḫṣa kefīl

59. Yüziñe her güleni maḥrem-i esrār itme
Var ise düşmenine kīniñi ıẓhār itme

60. İtme aḥbābıñ ile leyl ü nehār istīnās
Ki odur ṭālib-i dāreyne simāt-ı iflās

61. Ḫadm u ḫaşmet-i dünyāya olursañ māil
Ṣarf idüp mālıñı ol yolda olursuñ ʿāil

62. Ne baḫīl ol ne de emvālini eyle isrāf
İtme bir kimseyi ʿömründe ṣaḳın ittiḫfāf

63. Hürmet ü merhamet eyle peder ü māderiñe
Fuḳarā ḳısmına hem ḫāher ü hem dāderiñe

64. İḥtirām itmeli her vechile her cīrāna
Büyüġe ḥürmet ü şefḳat idesiñ ṣıbyāna

65. Var ise eyle ʿināyet yoġise eyle duʿā
Ḳapuña her ne vaḳt gelmiş olursa fuḳarā

66. Eyleme ẕerre ḳadar ṣavm u ṣalātıñda ḳuṣūr
Ki odur bāʿiṯ-i envāʿ-ı ʿināyāt-ı Ġafūr

67. Ṣervetiñ olursa vāṣıl-ı ser ḥadd-i nişāb
Eyle īfā-yı ẕekāt anlara ber-vefḳ-i kitāb

68. İḳtidārıñ var ise gitmege fevt itme demi
Eyle bir kerre ziyāret var Beytü'l-Ḥaremi

69. Her kim eylerse bu nuṣḥımla ʿamel ey **Tevfīḳ**
Aña tevfīḳ-i İlāhī olur elbetde refīḳ

ŞİʿRE NEV-HEVES İKEN MÜŞĀRÜN-İLEYH ṢAFVETĪ PAŞA HAḲḲINDA SÖYLENEN İBTİDĀKİ ḲAṢĪDEDİR.

Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿīlün

1. Bārekallāh ey sipihr-i reʾy ü fikriñ miḥveri
   Ṣānekallah ey hümā-yı devletiñ bāl ü peri

2. Nev ʿarūs-ı ḫūb-ı sīmā oldı dehr-i pīrezen
   ʿAdl u dādıñ ʿāleme virdikde zīb ü zīveri

3. Şebnem-i luṭfıñ şu rütbe virdi revnaḳ tā ebed
   Gülşen-i bāġ-ı cihānıñ ġayrı ṣolmaz gülleri

4. Böyle eyyām-ı meserret görmemiş çeşm-i felek
   Devr ider āfāḳı her dem vaḳt-i fıṭratdan beri

5. Emr-i tedbīrinde neyler Ḫıżr'ı İskender gibi
   Dāʾimā olmış anıñ ilhām-ı Mevlā rehberi

6. Müşk-i ḫalḳından muʿaṭṭardır meşāmm-ı ḫāṣ u ʿām
   Ḫāk-i pāyinden mükeḥḥaldir dü çeşm-i enveri

7. Yaʿnī hem-nām-ı Kelīmullah kim alsa destine
   Gösterir şekl-i ʿaṣāyı kilk-i ejder peykeri

8. Lā-ḫalā oldı hümā ḳadrinin ārām-gehi
   Sāḥa-i ʿirfānınıñ ḥaddi taṣvirden berī

9. Görünen encüm degildir çaldı aʿdā başına
   Gürz-i berḳ-ālūdīniñ çarḫa ṭaġıldı aḫkeri

10. Māh-ı nev sanma maʿārif ehline ẓulmün görüp
    Urdu çerḫin sīnesine ḳaldı naḳş-ı ḫançeri

11. Ey ḫidīv-i kām-baḫşā luṭf-ı fermā dāverā
    Ḳurre-i ʿayn-ı cihān aʿyān-ı dehriñ serveri

12. Lā-mekāna virdi pertev şeb-çerāġ-ı himmetiñ
    Neylesün ʿālem zamānıñda çerāġ-ı ḫāveri

13. ʿIrḳını kesmek içün aʿdā-yı dīniñ tā ezel
Destiñe virmiş Ḫüdā şemşīr-i ʿadl-i ekberi

14. Meh cebīniñde ʿayān envār-ı sırr-ı lā-fetā
Her nigāhıñ gösterir aʿdāya ḥışm-ı Ḥayderi

15. Hamdülillah böyle bir ẕātıñ zamānında gelüp
Vaḳt-i eslāfa tefāḫür eylesek vardır yeri

16. Gerçi daʿvā-yı enāniyyet yaḳışmaz ʿāḳile
Semt-i faḫre sevḳ ider ʿafvıñ bu ʿabd-i kemteri

17. Ben gibi ḫāḳān-ı ʿasr u sāḥa-i mülk-i süḫan
Gelmedi köhne-serā-yı dehre çoḳ demden beri

18. Tār-ı zülf-i lafẓına dil-bestedir Nefʿī-yi Rūm
Şuʿle-i maʿnasına pervāne rūḥ-ı Enverī

19. Nūr-ı mażmūn-ı nikātım ʿālem-i elfāẓda
Gūyiyā leyl-i dü-cānıñ bedr-i tām-ı enveri

20. Böyle bir ṣāḥb-ı hüner nā-yāb-ı mişl ü şibh iken
Çarḫ-ı kec-rev-i bī-mecāl itdi bu ʿabd-i kemteri

21. Hüsn-ṣūret bulmadı aslā heyūlā-yı emel
Pāy-ı-māl itdi derūn sīnemi ġam-leşkeri

22. Bir ġazel yaz kim müselsel mużmarr-ı fikr-i derūn
Kalmasun pūşīde dilde eyle ṣarf muḳadderi

23. Belki bu dehr-i sitemgerden alırsın intiḳām
Himmet eylerse o düstūr-ı cihān dād-āveri

24. Meyl idüp pākīze meşreb ṣandı dil bir duḫteri
Āşināsı sāde ben sevmez ṣanurdım āḫarı

25. Ṣad hezār erden boşanmış bir ʿacūz eṭvār imiş
İtmemiş ʿömründe bir kimseyle yār u yāveri

26. Bir ʿacūz ammā anıñla başa çıḳmış yoḳ gibi
Pençe-i ḳaḥrında bī-cān eylemiş çok dāveri

27. Mekrine aldanmayup ben sevmiyeydim kāşki
Böyle bīdād u mürüvvet şūḫ-ı meşreb dilberi

28. ʿĀḳıbet cevrinden itdi ṭıfl-ı dil terk-i vaṭan
Mehd-i ġurbetde ḳalup çekmekde hicr-i māderi

29. Sīb-āsīb dehr-i ḫūn-ı derūn cām-ı ḳażā
Oldı ʿişretgāhımıñ ṣahbā u naḳl u sāġarı

30. Pīç ü tāb-ı zülf-i Leylā'yı emel bilmem neden
Vār ise taḥrīk itmiş baḫt-ı dūnüm ṣarṣarı

31. Terk idüp daʿvāyı dehr-i dūnden eyle duā
Geldi ey **Tevfīḳ** bu maḳṣūd-ı aḳṣānıñ yeri

32. Ne kitāb-ı āsumān oldıḳca tā şīrāze-bend
Yād ola nām-ı ḫüdāvendī vü luṭf-ı evferi

TERCEME-İ HĀL-İ ṢĀḤİB-İ DĪVĀN

Ṣāḥib-i dīvān müşārün ileyh Meḥmed Tevfīḳ Efendi Ḥażretleri Ḳastamonu Vilāyeti dāḫilinde kāin Kanġırı Sancağına tābiʿ Çerkeş Ḳaṣabasında defīn-i ḫāk-ı ʿıṭır-nāk-ı ġufrān olan ṭarīḳat-ı ʿaliyye-i Ḥalvetiyye-i Ṣaʿbāniyye meşāyiḫ-i ʿıẓāmından Eş-şeyḫ el-Hac Muṣṭafa (kuddise sırrıhū) ḥażretleriniñ encālinden medine-i Anḳara'da tavaṭṭun itmiş olan mütebaḥḥirīn-i ʿulemādan Es-seyyid ʿOs̱mān Efendi merḥūmuñ maḫdūmudur.

Biñ ikiyüz ḳırḳ iki sene-i hicriyyesi receb-i şerīfinde belde-i mez̲kūrede ḳadem-i nihāde-i ʿālem-i vücūd olmuşlar ve elli tāriḫinde cedd-i emced Ḥażret-i Şehriyārī Sulṭān Maḥmūd Ḫān-ı Ṣānī ḥażretleriniñ āvān-ı salṭanatlarında şerefvuḳuʿ bulan sūr-i meserret-maḳrūn-ı hümāyūnuñ resm-i ʿālīsinde ḥāżır bulunmak üzre fāżıl müşārün ileyh Os̱mān Efendiniñ ṭaraf-ı devletden daʿvet olunduğu sonra da müşārün ileyh ḥażretleri daḫī pederleriyle birlikde dārü'l-ḫilāfetü'l-ʿaliyyeye geldiklerinde pederleri merhūma bir ḥurmet-i maḫṣūṣa olmaḳ üzre ḫākpā-yı mekārim-peymā-yı şehriyārīye müs̱ūl şerefine nāil ve ṣūret-i fevḳ'al-ʿādede iltifāt-ı seniyyeye maẓhar olarak ḳarīḥa-i ilhām ṣabīha-i pādişāhīden İstanbul rüūs-ı hümāyūnu ʿınāyet ü iḥsāniyle çirāġ u iḥyā buyurulmuşlardır. Ḫıtām-ı sūr-ı humāyūndan soñra pederleriyle berāber yine Anḳaraya ʿavdetle ʿulūm-ı ibtidāiyyeyi merhūm müşārü'n-ileyhden tederrüs iderek altmış iki tārīḫinde tekmil-i ʿulūm ʿāliye ü āliye itmek içün tekrar āstāne-i ʿaliyyeye gelmişlerdir.

ʿAṣırlarının ferīdi ve zamanlarınıñ vaḥīdi olan meşhūr Vidinli Mustafa ve Ḥāfız Seyyid Efendileriñ zānūzede-i pīş-i raḥle-i tedrisleri olaraḳ altmış tokuz tārīḫinde be-tevfīḳa-i Teʿālā aḫẕ-ı icāzete muvaffaḳ olmuşlardır. Ḥasbe'l-ḳader ṭarīḳ-ı ḳażāya sülūk itmiş oldıḳlarından yetmiş bir tariḫinde Beşikṭāş niyābetine taʿyīn buyurulmuşlar ve yetmiş üçde mevleviyyetle Haleb'e ʿazīmet itmişler ve baʿdehū Bursa ve Ḳayseriye ve Balıkesir ve Kanġırı niyābet-i şerʿiyyelerinde bulunaraḳ īfā-yı ḥüsn-i ḫıdmet eylemişlerdir.

Seksen üç sene-i hicriyyesinde mevleviyyetle Mıṣr-ı Ḳāhire'yi teşrīf iderek işbu dīvānı birinci defʿa olaraḳ orada ṭabʿ ve temṯīl itdirmişler ve seksen beş tārīḫinde Ḳasṭamonu vilāyet-i celīlesi müfettiş ḥükkāmlıġına taʿyīn buyurulmuşlar ve sene-i merḳūme nihāyetinde ʿuhdelerine Medīne-i Münevvere şerrefe'hallahu Teʿālā ilā yevmü'l--ḳıyāme ḳāḍīlıġı tevcihiyle ḳarīn-i ṭalṭīf-i ʿālī olmışlardır.

Ḫıtām-ı müddet-i maʿniyyeden soñra belde-i mübāreke-i meẕkūreden ṭoġruca masḳat-ı reʾsleri olan Anḳara'ya giderek on-on iki seneyi duʿā-yı devām-ı ʿömr ü şevket-i şehriyārī ile orada imrār itmişlerdir. Ve bu müddet ẓarfında ḫalḳa-i tedrīslerine ḥāżır olan yigirmi ḳadar ẕāta iʿṭā-yı icāzete muvaffaḳ ve (*İcmāl-i ʿilm-i naḥv*) ve (*Taḥḳīḳ-i idrākāt*) ve ʿilm-i ṣarfdan (*Mufaṣṣal*) nām risāleler ile fāḳıd-ı vaḳt ḥaḳḳında ḳażā-yı ṣalātiñ lüzūm ve ʿadem-i lüzūmuna ve māhiyyet-i mecʿūle olup olmadıġına ve daha sāireye dāir birçoḳ āṯār-ı ʿilmiyye meydāna getirmişlerdir.

Vülāt-ı ʿıżām ḥażerātınıñ ibrāmiyle ḳaḥṭ eṯnāsında ve mesʾele-i zāilede iʿāne-i şehriyye ve ḥarbiyye vü ilġā-yı ḳavāim ḳomisyonları riyāseti miṯillü baʿżı ḫıdemāt-ı

müfteḫırada bulunaraḳ mükāfāten üçüncü rütbeden bir ḳıṭʿa nişān-ı ʿālī ʿOṩmānī ile talṭīf buyurulmuşlardır. Biñ iki yüz ṭoḳsan sekiz senesinde bir ay maṣlaḥat-ı dersaʿādete geldiklerinde ʿavāṭıf-ı ʿālemşumūl-ı cenāb-ı cihānbānīden ʿuhdelerine İstanbul pāye-i refīʿī vü tebdīlen ikinci rütbeden bir ḳıṭʿa nişān-ı ẕī-şān-ı mecīdī tevcīh ve iḥsāniyle maḥkeme-i teftīş müsteşarlığına naṣb u taʿyīn buyurulmuşlar ve biñ üç yüz senesi şevvālü'l-mükerreminiñ ġurresinden iʿtibāren İstanbul ḳāḍılığına taḥvīl-i meʼmūriyyet iderek ḫitām-ı müddet-i muʿayyenede bittabʿ infiṣāl ve (*Miftāḥu'l-ʿaḳāid*) nāmındaki risālelerini bu eṩnāda mevḳıʿ-ı intişāra vażʿ itmişlerdir ve biñ üç yüz iki senesinde Aydın vilāyeti mülḥaḳātından Çeşme ḳażāsında beyne'l-ahāli tahaddüṩ iden arāżī mesʼelesinden dolayı oraya iʿzāmı muḳteżā-yı irāde-i seniyyeden olan ḳomisyona bāb-ı vāla-yı fetvā penāhīden meʼmūren ʿazīmet itmişler ve eṩnā-yı ʿazīmetde müsāfireten İzmirde bulunduḳları ṣırada Şeyḫ-i Ekber ḥaḳḳında Türkce (*Levāyıḥu'l-ḳudsiyye*) nāmıyla bir risāle ile ʿarabiyyülʼibāre dīger bir eṩeri taḥrīr idüp vilāyet-i meẕkūre resmī maṭbaʿasında ṭabʿ itdirmişlerdir.

Dersaʿādete ḥīn-i ʿavdetlerinde meclis-i tedḳīḳāt-ı şerʿiyye aʿżālığı inżımāmiyle Rūmeli ḳāżīʿasker muʿāvinliği vü meclis-i meşāyiḫ neżāreti ʿuhde-i rūyet vü iḳtidarlarına tefvīż ü iḥāle olunaraḳ elyevm īfā-yı vaẓāif-i meʼmūre itmekde bulunmuşlardır ve geçende (*Tuḥfetü'ṣ-ṣıbyān*) nāmıyla Türkce ʿilm-i naḥvden bir risāle tertīb iderek ṭabʿ itdirmişlerdir.

(Ṣoñ)

SONUÇ

XIX. yüzyılda yetişen şairimiz Çerkeşîzâde Mehmet Tevfîk Efendi'yi ve telif ettiği tek manzum eseri olan *Kasâid-i Tevfîk*'i tüm yönleriyle ele almayı gaye edindiğimiz çalışmamızda elde ettiğimiz sonuçları maddeler hâlinde şu şekilde sıralamak mümkündür:

1- Tevfîk mahlasını kullanan şâirin adı kaynaklarda; Muhammed Tevfîk Efendi, Tevfîk, İstanbulî, künyesi ise; Es-seyyid Mehmed Tevfîk Efendi b. Osman b. Mustafa olarak kaydedilmektedir.

2- Hayatı ile ilgili elimizdeki en önemli kaynak şairin *Kasâid-i Tevfîk* adlı eserinin sonunda "Terceme-i Hâl" başlığı altında bir başka kişi ,muhtemelen nâşir, tarafından müellifimiz hakkında verilmiş bilgilerdir.

3- Şâirimiz Çerkeşîler diye anılan ulemâ ailesinin üçüncü kuşak temsilcisi olup, hayatının ilk yirmi senesi doğduğu şehir olan Ankara'da geçmiştir. Babası ile başlayan tahsil hayatında pek çok önemli isim yer almıştır. Tevfîk Efendi çeşitli vilayetlerde kadılık görevinde bulunmuştur.

4- Dönemin "Âkil" insanı olarak kabul edildiğini, halk arasındaki anlaşmazlığı çözmek üzere direkt padişah tarafından görevlendirilmiş olmasından çıkarabilmekteyiz. Bu vazife sadece şairimiz için geçerli bir özellik değildir. Dedesi Şeyh Mustafa'yı da aynı vazifede görebilmekteyiz.

5- Meclis-i meşâyıh nâzırlığına kadar yükselmiş olması mensubu olduğu ve dedesinin kurucusu olduğu tarikata olan iltifatın ve teveccühün nişânesidir demek mümkündür.

6- Yaşadığı dönemin karmaşası onu doğduğu şehre hasret bırakmış vefâtı da İstanbul'da gerçekleşmiştir. Kabri; İstanbul Aksaray civarında, Sofular'da Şâbânî-Çerkeşî Tekkesi olan Şeyh Süleyman Ekmelüddîn dergâhının bahçesindedir.

7- Eserlerinin çoğunun dili Arapçadır. Bu eserler dinî konuların işlendiği eğitici kitaplardır. Bu da bizi, kadılığın yanı sıra uzun yıllar müderrislik yapan müellifimizin tabii olarak, öğretici kimliğinin, edebî kimliğinden çok daha baskın olduğu sonucuna ulaştırır.

8- Şairimizin muhtelif zamanlarda kaleme aldığı kasîdelerden oluşan *Divançe*'si haricinde edebî sahada yazdığı Vatan Kasîdesi adıyla müstakil bir manzûmesi

daha vardır. Bu şiir şairin son yıllarında yazıldığı için *Divan*çe'sine dâhil edilemediği hükmü çıkarılabilir.

9- Mehmet Tevfîk Efendi'nin eseri iki kere basılmıştır. Eserde hâkim nazım şekli kasîdedir. Bunun yanında bir mesnevî ve bir de terkîb-i bend kullanılmıştır. Aruzla yazdığı şiirlerinde daha çok tam kafiye kullanmış olan şairimizin mesnevî nazım şekliyle yazdığı manzûme bize aradığımız kafiye çeşitliliğini sunmaktadır.

10- Dinî-tasavvufî bir kimliğe ve dünya görüşüne sahip olan Mehmet Tevfîk Efendi'nin şiirlerinde, değişmez gerçekler ışığında her döneme hitap edecek hükümlerin yer aldığı görülmektedir.

BİBLİYOGRAFYA

AKKUŞ, Metin, **Nef'i Divânı**, Akçağ Yayınları, Ankara, 1993**.**

AKYOL, İbrahim, "Çerkeşşeyhi-zâde Mehmet Tevfîk Efendi ve Nef'i'ye Nazîresi", **Çankırı Araştırmaları Dergisi**, sayı I.

AKYÜZ, Kenan, **Modern Türk Edebiyatının Ana Çizgileri**, İnkılâp Kitabevi, İstanbul.

ALBAYRAK, Sâdık, "Tevfîk Efendi (İstanbullu)", **Son Devir Osmanlı Ulemâsı**, c. 4, İstanbul.

ALTUNSU, Abdülkadir, **Osmanlı Şeyhülislâmları**, Ayyıldız Matbaası, Ankara, 1972.

AYDIN, Bilgin, "Meclis-i Meşâyıh" **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**, c. 28, Ankara, 2003.

--------,"Osmanlı Devleti'nde Tekkeler Reformu ve Meclis-i Meşâyıh'ın Şeyhülislâmlık'a Bağlı Olarak Kuruluşu, Faaliyetleri ve Arşivi", **İstanbul Araştırmaları**, sy.7, İstanbul, 1998.

AZAMAT, Nihat, **"**Çerkeşî Mustafa Efendi", **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**, c. 8, İstanbul, 1993.

BANARLI, Nihad Sami, **Resimli Türk Edebiyatı Tarihi** (I-II)**,** Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1971.

BOLAY, Süleyman Hayri, "II. Abdülhamid", **Büyük Türk Klasikleri**, Ötüken-Söğüt Yayınları, c. 1, İstanbul, 1988.

BURSALI MEHMET TÂHİR, **Osmanlı Müellifleri** (I-III), İstanbul, 1918.

Büyük Türk Klasikleri, Ötüken-Söğüt Yayınları, c. VIII, (Komisyon), İstanbul 1988.

CEBECİOĞLU, Ethem, **Tasavvuf Terimleri&Deyimleri Sözlüğü**, Anka Yayınları, İstanbul, 2004.

ÇERKEŞÎZÂDE MEHMET TEVFİK, **Miftahü'l-Akâid**, İstanbul, 1301.

--------, **Kasâid-i Tevfîk**, İstanbul, 1304.

--------, **Levâyihu'l Kudsiyye fî-Fedâili'ş-Şeyhi'l-Ekber**, İzmir, 1303.

--------, **Meziyyet-i İslâmiyye**, İstanbul, 1306.

--------,**Behcetü't-Tarf fî-İlmi's-Sarf**, İstanbul, 1308.

--------,**Gâyetü'l-Beyân fî-İlmi'l-Mîzân**, İstanbul, 1306.

--------, **Hediyyetü's-Sıbyân**, İstanbul, 1308.

--------, **Şerh-i Kavâid-i Farîsiyye**, İstanbul, 1308.

--------, **Tahkîk-i İdrâkât**, İstanbul, 1308.

--------, **İcmâ-i Nahv-i Arabî**, İstanbul 1308.

DEVELLİOĞLU, Ferit, **Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lugat**, Doğuş Matbaası, Ankara, 1970.

ELİAÇIK, Muhittin, "Çerkeşîzâde Mehmet Tevfîk Efendi'nin Vatan Kasîdesi" **Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, 2 (1)**.**

EMECEN, Feridun, "Yeniden Yapılanma ve Klasik Düzenin Sonu", **Osmanlı Devleti ve Medeniyeti Tarihi**, c. I, İslâm Tarih, Sanat ve Kültür Araştırma Merkezi (IRCICA), İstanbul, 1994.

ERDOĞAN, Esra Güzel, "Üryânizâde Mescidi", **Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi**, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, c.7,İstanbul 1994.

ERGİN, Osman, **Türkiye Maarif Tarihi** (I-V), Osmanbey Matbaası, İstanbul 1939.

İNAL, Mahmut Kemal İbnülemin, **Son Asır Türk Şairleri**, İstanbul, 1940.

İPEKTEN, Haluk, **Eski Türk Edebiyatı Nazım Şekilleri ve Aruz**, Dergâh Yayınları, İstanbul, 2002.

İPŞİRLİ, Mehmet, **Üsküdar'da Medfun Şeyhülislamlar-** Üsküdar Sempozyum Bildirileri IV, c. II, s.445-447 Üsküdar Belediyesi Yayınları, İstanbul 2007.

KAPLAN, Mehmet, "Şiir Tahlilleri, Tanzimat'tan Cumhuriyet'e", Dergâh Yayınları, İstanbul, 1997.

KARA, Mustafa, **Din, Hayat, Sanat Açısından Tekkeler Zâviyeler**, Dergâh Yayınları, İstanbul, 1980.

OKAY, Orhan, Edebiyatımızın Batılılaşması Yâhut Yenileşmesi, **Büyük Türk Klasikleri**, Ötüken-Söğüt Yayınları, c. 8, İstanbul, 1988.

ORTAYLI, İlber, "XIX. Asır Yakın Uzak Tarihimiz", **Osmanlı-Siyaset**, Yeni Türkiye Yayınları, c. 2, Ankara, 1999.

OSMANZÂDE HÜSEYİN VASSAF, Sefîne-i Evliya (I-V), (Haz. Mehmet Akkuş, Ali Yılmaz), Kitabevi, İstanbul, 2006.

ÖZCAN, Abdülkadir, Cezmi Eraslan, "II. Abdülhamid", **Osmanlı Ansiklopedisi** (Tarih, Medeniyet, Kültür), İz Yayıncılık, c. 6, İstanbul, 1996.

ÖZTUNA, Yılmaz, "Tanzîmat'ın İlk Yılları", **Başlangıcından Günümüze Büyük Türkiye Tarihi,** Ötüken Yayınevi, c. 7, İstanbul, 1983.

PAKALIN, M. Zeki, **Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü** (I-III), Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul, 2004.

PALA, İskender, **Dîvân Şiiri Sözlüğü**, KapıYayınları, İstanbul, 2009.

SERİN, Rahmi, **İslâm Tasavvufunda Halvetilik ve Halvetiler**, Petek Yayınları, İstanbul, 1984.

ŞEMSEDDİN SÂMÎ, **Kâmûs-ı Türkî,** Çağrı Yayınları, İstanbul 2007.

Osmanlıca Türkçe Sözlük, Bilgi Yayınları, Ankara, 1977.

TANPINAR, Ahmet Hamdi, **19 uncu Asır Türk Edebiyatı Tarihi,** Çağlayan Yayınları, İstanbul, 1976.

TUMAN, Nâil, **Tuhfe-i Nâili,** 1949.

TÜRKLER, (Editör: Hasan Celal Güzel, Kemal Çiçek, Salim Koca), Yeni Türkiye Yayınları, c. 12, Ankara 2002.

TÜRKÖNE, Mümtazer, "Tanzimat Fermanı", **Osmanlı Ansiklopedisi** (Tarih, Medeniyet, Kültür), İz Yayıncılık, c. 6, İstanbul, 1996.

ÜNVER, İsmail, "XIX. Yüzyıl Dîvân Şiiri", **Büyük Türk Klasikleri**, Ötüken-Söğüt Yayınları, c. 8, İstanbul, 1988.

--------,"Çeviriyazıda Yazım Birliği Üzerine Öneriler", **Türkoloji Dergisi**, c. XI, sayı: 1, Ankara, 1993.

--------, "Arap Harfli Türkçe Metinlerin Çevirisinde Karşılaşılan Yanlışlar", **Türkoloji Dergisi**, c. XI, Ankara, 1992.

YÜCER, Hür Mahmut, "Bir İbn Arabî Müdafaası'', **Tasavvuf İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi** (İbnü'l- Arabî Özel Sayısı), c.1, 2008.

Yeşil, Şeyma, <u>Çerkeşîzâde Mehmet Tevfîk Efendi ve Kasâid-i Tevfik'i</u> Yüksek Lisans Tezi, Danışman: Yrd. Doç. Dr. Abdülmecit İslamoğlu, V +129 s.

ÖZET

Çerkeşîzade Mehmet Tevfîk Efendi, Halvetiyye- Şabaniyye tarikatının bir kolu olan Çerkeşiyye tarîkatının kurucusu Şeyh Mustafa Efendi'nin torunu Osman Vehbi Efendi'nin oğludur. Tevfîk Efendi 1826 yılında Ankara'da dünyaya gelmiştir.

XIX. yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu'nun son dönemlerine şahit olan Tevfîk Efendi, çeşitli vilayetlerde kadılık görevlerinde bulunmuş, müderrislik yapmış ve Meclis-i Meşâyıh nâzırlığına kadar yükselmiştir. Neredeyse ömrünün son anına kadar vazife başında bulunan ve Şeyhülislâm olacakken ömrü vefâ etmeyen bir Osmanlı âlimidir. 1901 yılında İstanbul'da vefat etmiştir.

Vazifeleri esnasında pek çok risâle kaleme almış olan müellifimizin, edebî anlamda tek eseri *Dîvânçe'*sidir. Eserin ilk baskısı Mısır'da ikinci baskısı da bazı eklemeler yapılarak İstanbul'da Mihran Matbaası'nda yapılmıştır. Şairimiz şiirlerinde *Tevfik* mahlasını kullanmıştır.

XIX. yüzyıl, her alanda olduğu gibi edebiyat dünyasında da, yeni oluşumların arandığı ve uygulandığı karışık bir dönemdir. Buna rağmen Tevfîk Efendi, eserini klasik özelliklere bağlı kalarak kaleme almıştır. Eserinde, kasîde nazım şekliyle yazılmış on altı adet şiirin yanı sıra, bir mesnevî bulunmaktadır. Hiç gazeli bulunmayan şairimizin *Dîvânçe*'sinde tür olarak tevhid, na't, medhiyye, miracîyye, nasihatnâme ve mersiyye türlerinde şiirler mevcuttur.

ANAHTAR KELİMELER: Çerkeşîzade, Mehmet Tevfîk, Çankırı, Kasâid, Dîvânçe.

Yeşil, Şeyma, <u>Çerkeşîzâde Mehmet Tevfîk Efendi and his Kasâid-i Tevfîk</u>, Master Text, Advisor: Yrd. Doç. Dr. Abdülmecit İslamoğlu, V + 129 p.

ABSTRACT

Çerkeşîzade Mehmet Tevfîk Efendi, that was born in Ankara in 1826 is the son of Osman Vehbi Efendi and grand son of Sheikh Mustafa the founder of Çerkeşiyye religious order that is a sub-branch of Shabaniyya Khalwatiyya.

Tevfîk Efendi which witnessed the last period of the Ottoman Empire in XIX. Century and served as a religious judge, teacher and controller of the council of sufi masters in various provinces. He is one of Otoman thinker that served till the end of his life period then at the end he died right before when he was getting Sheikholislam degree. He died in 1901 in İstanbul.

He was an author who wrote many tractate during his life. He published his first literature work with the name of *Dîvan* in Egypt then he republished this artwork with the name of *Kasâid- i Tevfîk* (the ways of success) in İstanbul twice. Tevfîk pseudonym were used by him in his poems.

Altough the XIX. century literary world was an era in search of new expansions,Tevfîk was sticking into the classic characteristics and wrote 16 poems with kasîde rules and additionaly only one mesnevî. This poet thas has no gazel, used tevhîd, nâ't, medhiyye, miraciyye, nasihatname, and mersiyye styles in his poems.

KEY WORDS: Çerkeşîzade, Mehmet Tevfîk, Çankırı, Kasâid, Dîvânçe.

